

2906

MORALIS
CHRISTIANA
EX SCRIPTURA SACRA,

Traditione, Conciliis, Patribus, &
Insignioribus Theologis

EXCERPTA:

*In qua positis & statutis principiis generalibus deducuntur Consecraria,
quibus casus conscientiae sigillatim explicantur.*

AUCTORE

R. P. JACOBO BESOMBES

Doctore Theologo, Congregationis Doctrinae Christianae,
& in Provincia Tolosana ejusdem Congregationis
Praeposito Provinciali.

EDITIO QUARTA,

*In qua BENEDICTI XIV. P. O. M. decreta mores spectantia, item Canones
paenitentiales, aliaque nonnulla ad calcem secundi Tomi addita sunt.*

TOMUS I.

MUTINÆ. SUPERIORUM PERMISSU.
MDCCLII.

PROSTANT VENETIIS
APUD SIMONEM OCCHI SUB SIGNO ITALIÆ.

*Raffaele Can^{co} Martemucci di
Matera*

REVERENDISSIMO PATRI
F. JACOB O M O R A
T O L O S A N O

Ordinis Prædicatorum, Sacræ Theologiæ Magistro,
ejusdemque in Patavina Universitate Publico
Professori.

TYPOGRAPHUS S. P. D.

Quisquis hæc legit, ubi pariter certus est, pergat mecum; ubi
pariter hæsitat, quærat mecum; ubi errorem suum cogno-
scit, redeat ad me; ubi meum, revocet me, & ita ingre-
diamur simul charitatis viam, tendentes ad eum, de quo
dictum est: Quærite faciem ejus semper. *August. lib. I. de
Trin. cap. 3.*

Etsi instituti mei non est, quos e typis meis libros emitto, ex iis au-
tullum illustri alicui Viro, quod multi solent, nuncupandum existi-
mem; nunc tamen due me potissimum causa impulerunt, ut a vete-
ri consuetudine mea discederem, atque hunc nomini præcipue tuo, Theologe præ-
stantissime, inscribere vellem: quarum altera ad officium meum summopere perti-
net; altera etiam ad libri hujusce præsidium, atque ornamentum. Sane cum pri-
mum paucis abhinc annis, ut Te Roma Patavium migrantem, atque hac trans-
euntem viderem, atque alloquerer, obsecundante certe fortuna, mihi contigit,
tantam ex aspectu, atque colloquiis tuis voluptatem cepi, tantamque tui in ani-
mo meo admirationem eximia illa ingenii, naturæque tuæ bonitas excitavit, ut
quod iter aliquod agentibus, si quem forte amœnissimum in locum repente incide-
rint, mihi idem plane evenerit, qui in Te contuendo numquam oculos, atque ad-
eo animum exsaturare possem. Simul vero tam ardenti erga Te amore me inflam-
mari, atque insolita quadam observantia erga Te ferri persensi, ut qua Tibi tan-
dem ratione hujus & amoris, & observantia in Te mea præclaram aliquam si-
gnificationem exhiberem, assidue deinceps cogitaverim. Nunc autem cum celeberrimi
Theologi civis tui P. Jacobi Besombes, Congregationis Doctrinæ Christianæ
in Tolosana Provincia Præpositi Provincialis, absolutissimos hos totius Christianæ

Moralis Tractatus secundis curis cudere statuissem, pulcherrima statim mihi occasio oblata esse visa est, tum desiderio, tum officio meo quoquomodo satisfaciendi. Quod etsi ne prestarem, nonnihil a modestia tua, quæ, quantum ceteris omnibus virtutibus excellis, tantum super eas Te eminere noveram, me impediri intelligebam; malui tamen minus a Te probari quam aut meæ erga Te voluntati minus obsequi, aut tuæ erga me benevolentia ingratum videri, aut officio meo turpissime deesse: cum præsertim mihi in mentem veniret, gratissimam me rem Auctori ipsi facturum, si tibi tali Viro opus suum nuncuparem. Quare nec consilium meum ipse improbare debes, atque ita etiam existimare, ut non aliter me facere debuisse tibi persuadeas. Nam neque sola me officii ratio permovet, quamquam & ea magnum apud me pondus habuerit; sed multo magis, quod animadvertere, de ejusmodi rebus quæstiones hic excitari, quæ licet satis per se perspectæ, maximique momenti ad Christianorum hominum mores recte efformandos; doctissimorum tamen Virorum ope, atque opera ad se tuendas adversus contra sententiarum criminationes vehementer indigeant. Eo enim quorundam licentia, ne dictum impudentia, progressa est, ut siue opinandi libidine, siue placendi cupiditate, a tuta certaue semita, quam sancti olim Patres, summusque ipse omnium Magister, commonstrarunt, longius aberrantes, quam illi viam arctam, spinisque septam atque interclusam edivora, eam latam, atque spatiosam, rosisque ac violis stratam atque conspersam effingere, atque ostentare audent, sibi, ac aliis maxima cum utrorumque pernicie, quibusdam quasi præstigiis procaciter illudunt. Atque hos quidem, quod deterius est, plerique omnes libenter audiunt, hos sectantur, his fidunt, his sese instituendos tradunt: ut plane vexear, ne tempus illud advenerit, de quo Apostolus vaticinans agebat, futuros aliquando esse, qui sanam doctrinam non sustinentes, sed magistros prurientes auribus ad desideria sua coacervantes, a veritate quidem auditum avertant, ad fabulas autem convertantur. Quorum ego vicem cum interdum considero, ita me dolore partim, partim commiseratione quadam affectum, commotumque sentio, ut etiam quandoque mihi ipse irascar, quod non eum mihi esse contigerit, qui quanto ii in errore, aut certe periculo versantur, ostendere possim. Sed tamen quoniam aliud prestare nequeo, id quod possum contendo, sapientissimorum Virorum scripta, quibus eæ opinionum contagiones vi omni arcantur, gravissimumque morum negotium ab ingruentibus hisce corruptelis vindicatur,

tur, typis meis aut primum, aut rursus cudenda identidem committo, ut inde in manus hominum cum pervenerint, oculos tandem aperiant suos, sibi, quæ offucias offundi non sinant. Quod etsi videam, studium meum hoc ab eruditissimis quibusque libenti animo excipi, gratumque haberi, ejusque generis Scriptorum exemplaria non diligenter modo, sed etiam avidè continuo distrahi, quod & præstantissimo huic Operi eventurum non dubito; quærendus mihi tamen eximius vir quispiam fuit, qui scientiarum copia, singulari eruditione, morum candore, omnique virtutum genere conspicuus, tum & in magna omnium existimatione, atque amore versatus nil sibi desiderandum relinqueret, quo & adversariorum retundendis telis par esset, & obtrectantium ora, si qui forte insurgerent, ad reticendum compelleret. Num vero talem mihi animo Virum objiciens, atque proponens, ac in te uno oculos desigens, me ipse fefellerint, aliis judicandum relinquo: mihi quidem ita Causæ meæ prospexisse videor, ut meliorem Patronum recipere alium neminem me potuisse existimem. Ut enim pratermittam, quod ab ipsa pueritia, tenerisque, ut ajunt, unguiculis, a Musis fere enutritus, optimo bonarum disciplinarum quodam quasi succo animum imbiberis: quod adolescens tanto studio, ardore, ac diligentia ad solidiores litteras excolendas te tradideris, ut ea ætate, qua plurimi privatis in Scholis adhuc latitant, atque umbratili disciplina exercentur, in apertum ipse prodieris, pluribusque in locis, Parisiis, Bitenis, Tolosæ per integrum admodum decennium sacram publice Theologiam docueris, tanto omnium plausu, ut celebris Tolosana Academia Doctorum laurea, & insignibus Te ultro, cunctisque letantibus, exornaverit: quod ingenii, doctrinaeque tuæ fama permotus summus Ordinis tui Magister Romam Te diligenter acciverit, non ut sibi modo te propiorem haberet, quem mirifico quodam amore complexus erat, sed magis ut industriam tuam in litterariis occupationibus assidue detineret, aliique clarissimo ejusdem Instituti Viro, qui egregium fane opus in ipsius Ordinis decus tunc adornabat, te socium adjungeret, eique maximo fores, ut plane fuisti, adjumento: Hæc, inquam, omnia, aliaque permulta ut pratermittam, nonne id unum satis abunde mihi esse possit, quod in omnium spectatissima, ac celeberrima Patavina Universitate primarum partium Theologus delectus es? Neque enim is eras, qui sub modio delitescere diu deberes, sed super candelabrum, atque adeo in amplissima hac disciplinarum omnium luce collocandus eras, ut doctrinae tuæ radios in omnes mundi partes, quotquot studiorum causa adolescentes suos huc passim mittunt, latissime

effunderes. Qua quidem in re duo mihi præcipue consideranda occurrunt, a quibus nimirum, & cuius in locum suspectus sis. Ad eam vero gravissimam ex sese, atque honorificentissimam Cathedram moderandam evocatus es, quam longo quadraginta annorum curriculo doctissimus moderatus est Serrius, cuius vel nomen ipsum per omnes ubique oras, etiam remotissimis in terris gloriosissime pervagatum, pro maximo præconio est: & ab Augustissimo Venetorum Senatu vocatus es, cuius tanta est in quibusvis discernendis sapientia, ut quod ille semel aut probaverit, aut statuerit, id sapientissimi quique & libenter probare, & summis laudibus commendare non vereantur. Hoc tam magnum est, tam illustre, tam pene singulare, ut si quis etiam nil aliud præterea de Te cognitum haberet, magnum tamen aliquid, minimeque vulgare de Te suspicetur, necesse est, statimque fateatur, Te & dignissimum, qui tanto doctrinarum omnium, ac virtutum lumini succederes, esse oportere, & fore fortasse aliquando ut in Te Serrius iterum reviviscat. Quamquam quid opus est augurari quod ipsismet oculis cernimus? Quanto enim rationum robore, qua dicendi copia, atque eloquentia, quam retrusa, abditaque eruditione, quanta item cum perspicuitate, ac facilitate, quantoque auditorum fructu, quacumque tibi sumis explicanda, singula communias, ornes, expedias, dissolvas, testes sunt luculentissimi quotcumque amplissimi viri, & ingenui, præstantesque adolescentes vocem tuam illam jucundissimam ab ea die, qua ad istud publice docendi munus ingressus es, incredibili cum voluptate audierunt, Scholasque tuas cupidissime frequentarunt. Illud vero non sine divino quodam numine, atque consilio factum esse existimo, ut ipso hoc anno, quo doctissimi Besombes moralem Theologiam editurus eram, eandem ipse pertractandam susciperes, atque ex quibus ea fontibus haurienda sit, dilucide ostenderes: eamque ex Scripturæ Sacrae Oraculis, Conciliorum Décretis, Patrum sententiis, & authoritate affluere, non minus docte, quam diserte evinceret; adversum pravas, aut laxas opiniones, unde tot, ac tanta in Christianam Ethicem detrimenta derivarunt, acriter depugnaret; purioris disciplinæ dogmata discerneres, atque invictè defenderes; inconcussas morum regulas sapienter constitueres, bonoque in lumine collocares; universamque de moribus doctrinam, tuo, immo totius Ecclesiæ Præceptore divo Thoma Aquinate prælucente, in tuto poneret, atque in integrum revocaret. Divino illud, inquam numine factum est: cum enim iisdem omnino fundamentis Clarissimus quoque Author noster innitatur, iisdem utatur rationibus, & argumen-

tis,

tis, eundem sequatur Doctorem, ut unus idemque & Patavii ex cathedra docuisse, & Tolosæ scripto exarasse videatur; in maximam, certissimamque spem adducimur, si quando industriam tuam acuere, magnumque Virum Besombes vindicare opus est, fore ut Te id melius nemo præstare possit, tuque vicissim & gentilis tui, atque, ut ita dicam, commilitonis, ambos enim in eisdem castris militare vos video, & mea etiam causa vehementer velis. Duo igitur, cum Tibi, amplissime Theologe, egregium hoc opus inscriptum, dicatumque emitimus, nos efficere, quilibet, puto, animadvertet, & honorem scilicet deferre Tibi, & onus simul imponere: quorum alterum Tibi plurimum a nobis deberi cognosces; alterum pro humanitate tua, atque ea, quo flagras, sanioris Doctrinæ ardore quilibet suscipias, vereri nequeo. Id autem si ego assequar, præclare admodum cum Authore meo actum esse existimabo, multumque eo nomine mihi eum debere dicam, quod tali, tantoque Viro ejus scripta commendaverim, ex cuius nomine non mediocre iis accedat ornamentum, ex ingenio vero, atque doctrinæ maximum is sibi polliceri possit contra malevolos, aut dissentientes quosque præsidium.

MONITUM TYPOGRAPHI IN HANC QUARTAM EDITIONEM.

Solent permulti, qui insigne aliquod Opus edendi curam susceperunt, ipso statim Libri initio, sive ut præclaram de eo opinionem mentibus hominum injiciant, sive ut emptores magis alliciant, plurimas laudes in ejus commendationem congerere, clariorum Virorum de eo testimonia, si quæ sint, proferre, ejusque cum utilitatem, & emolumentum, tum dignitatem, & amplitudinem magnificis verbis extollere. Quam ego consuetudinem etsi improbare non audeo, minime tamen eam mihi nunc necessariam esse ita existimo, ut etiam supervacanea videri possit. Ac si tibi quidem, humanissime Lector, præstantissimum Besombes Opus, quod tibi lætus offero, multis commendare vellem, perinde facerem, ac si lucente sole, atque omnia illustrante, in eo demonstrando, quod dies est, diutius laborarem. Ita enim Cl. Authoris nomen apud omnes vel modice in rebus moralibus versatos celebre est, ut neminem esse putem, ad cujus aures cum maximo præconio non pervenerit: sin aliter, satis tamen cuique fuerit horum Tractatum nonnullas pagellas legisse, ut etiam, me tacente, de eorum præstantia, atque utilitate nullo fere negotio judicare possit. Unum tantum monitum te volo, nonnullas hic quæstiones exagitari, ac resolveri, a viro scilicet Gallo, juxta Gallicanæ Ecclesiæ disciplinam, a qua tamen cæteræ interdum dissentiunt Ecclesiæ, ac Romana præcipue, cui primas deferri æquum est. Id maxime animadvertes in prioris Tomi Tractatu IV. cap. IV. ubi de Ecclesiastica, civilique potestate edisserit. Hoc vero ideo in antecessum te monere opportunum duximus, ut sicubi quædam Romanæ Ecclesiæ disciplinæ minus consona repente incurras, in vado ne hæreas, sed ad ejusdem scias Romanæ Ecclesiæ normam omnia esse exigenda. Alterum etiam addimus, in Tolosana Editione, quæ in octo minores Tomos distributa prodierat, Lectorem interdum ad alia quædam ejus loca remitti, Tomo, quem is inspicere debet, subinde designato. Nos autem cum eam ad majorem hanc formam redactam in duo tantum volumina contraxerimus, ne frustra quærat adhuc Tomus in superiori editione notatus, Tomorum loco, quorum numerus in hac nostra imminutus est, Tractatum videndum indicavimus. Quod si forte aliquando hæc a nobis cautio ex imprudentia quadam, aliudque ferme agentibus, etiam invitis, neglecta fuerit, nullaue ejusmodi extet mutatio, peto a te, ut id benigne ignoscas, hominemque pluribus districtum negotiis excusare humaniter velis: neque tamen tibi exinde hac nostra monitione præoccupato difficile fiet, parva adhibita diligentia optatum locum invenire. His tamen finibus nequaquam coarctati, in illud insuper curam nostram contulimus ut hanc editionem iis omnibus decretis augeremus quibus SS. Dominus noster Benedictus XIV. feliciter regnans morum rectam doctrinam promovit illustravitque: hisque canones pœnitentiales addidimus, a S. Carolo Borromeo collectos & expositos in IV. Parte Actuum Ecclesiæ Mediolanensis: quorum sane cognitione Parochis, Confessariisque apprime opus est, ut satisfactionis imponendæ modum assequantur: nec non censum delictorum S. Inquisitionis Officio denuntiandorum dedimus juxta decretum ab eodem Tribunali in Venetorum inclita Ditione latam, quod præter propter omnes Italiæ Diœceses imitantur. Hæc omnia ad secundi Tomi

calcem proprio ordine locata, atque opportunis locis in Operis decursu indicata reperies, ut & ea legere volentibus unica serie, in promptu sint, & Opus cursim volventibus non negligentur. Decretum autem S. Officii Inquisitionis proprio quo editum est idiomate dedimus, cum iis tantum illud exhibeamus qui italicum sermonem optime intelligunt.

Ne vero Auctorem nostrum omni laudis testimonio fraudare videamur, liceat exscribere judicium de illius Opere vulgatum in litterariis Florentinis Foliis, quod ex italico sermone in latinum versum eorum gratia qui vernaculum, quo scriptum est, idioma non callent, subijcimus.

Ex Foliis litterariis Florentinis an. 1745. 4. Junii num. 23.

Si ullo unquam tempore necessaria optimæ cujuscumque Moralis Theologiæ editio visa est, hoc vel maxime ea esse mihi quidem videtur, quo misera rerum conditione eo devenit, ut post Christianæ morum disciplinæ praxim plurimis jam corruptis fœdissime sauciata, in ejus quoque theoriam deturpandam non minus temere, quam furibunde audaciores nonnulli hinc illic erumpunt, æstuantque, qui tamen Scriptiunculis suis non rudes modo sese, atque ignaros, sed & turpiter dissolutos manifestissime produnt, quod scilicet juxta æternæ Sapientiæ Oraculum, ex abundantia cordis os loquitur. Hæc autem tam necessaria editio ea porro est, quæ secundis curis novissime prodiit Moralis Christianæ P. Jacobi Besombes in duos Tomos in 4. tributa, paginarum singulos circiter 600. Moralis, inquam, Christianæ ex limpidissimis fontibus divinæ Scripturæ, Traditionis, Conciliorum, Sanctorum Patrum, insigniorumque Theologorum haustæ ac delibatæ, non ex cænosa aliqua, ac lutulenta lacuna effossæ eorum omnino Doctorum, quorum sophismata ad excusandas excusationes in peccatis unice diriguntur. Egregie ii quidem, si hominum more loqui juvat; hujus enim sæculi filii prudentiores sunt filiis lucis; neque ii in ea hominum existimatione, fallaci quidem ac simulata, qua tamen capiuntur, diu perdurare possent, nisi magnis quibuslibet sceleribus, atque flagitiis obtegendis, e subdola, quam tradunt, Theologia multos ac varios subinde prætextus, inanesque excusationes, tamquam velamina quædam depromerent, ac venditarent. Hujusmodi porro filiorum sæculi Theologia haud isthæc est P. Besombes, sed vere Theologia filiorum lucis, qui cælestem atque evangelicam doctrinam scire, atque sectari, Christi Ecclesiæ parere, decreta venerari, præceptis obtemperare, puriora dogmata ab omni prorsus seu vitiose praxis, seu idolæ abominationis suspitione secum & innoxia propugnare sincero animo cupiunt, ac pro viribus adnituntur. Sedulam itaque quisquis Doctrinæ huic morali navabit operam, non is tales effutiet propositiones, ex quibus aliquando colligatur, immadispensationum confessiones vel probabit, vel tuebitur, quæ veros Christi fideles ita dedequas ipsi quoque infideles diris atque execrationibus devoveant: quinimmo nervis omnibus & a quibus recta ipsius institutio, probitas, parentum cultus, æterna demum salus dependet: quæ quidem officia quomodo sine peccato negligi a quoquam possint, sane non illudat, callumque, ut ita dicam, obduserit, ut inde occasionem arripiat Authorem hac quidem in parte jure ac merito rigidior se præbet. Denique quisquis egregii hujus Operis lectioni serio se addixerit, certus erit, se veram esse ac tantam Christianoque nomine dignissimam morum disciplinam affecturum; simulque læta-

PRÆFATIO. AUCTORIS.

bitur, mira se ad illam facilitate pervenisse, nova hac, atque expeditissima methode perductum: immo & refartissima Bibliotheca cujusdam loco, in iis quidem, quæ ad mores pertinent, sibi unum hoc opus fore experiendo cognoscet; ita enim brevitatis hic non officit, ut inanibus, ac supervacaneis quibusque questionibus seclusis, & amputatis, ad certa quædam, atque explorata principia ex Scripturis potissimum, ac Traditione excerpta, res quæque morales revocentur, ex quibus sponte veluti sua quorumcumque moralium Casuum resolutiones diffuant, atque dimanent: ut proinde opus non sit, in effingendis diluendisque objectionibus tempus inaniter terere, quibus nimirum quilibet per sese ex jactis semel doctrinæ fundamentis nullo fere negotio occurrere, refellere, dissolvere valeat. Methodi videlicet, quam geometricam vocant, ac doctissimus Author ubique servavit, omnium sane utilissime præclarissimus is fructus est, ut dum Tractatus omnes perpetuo quodam nexu invicem colligantur, quique consequuntur a præcedentibus dependent, propeque deducuntur, prioribus illis intellectis, ad reliqua omnia facillime intelligenda prona quodammodo paratur via, atque instruitur. Viginti novem Tractatibus totum morale hoc Opus conficitur, quorum de nos & octo primus Tomus comprehendit, reliquos undecim secundus. Quo vero ii ordine digerantur, ac quibus de rebus in singulis differatur, Author ipse in sequenti Præfatione sua exacte declarat, ab iis scilicet verbis (a) Primus Tomus habet XVIII. Tractatus &c. ad ejusdem circiter finem. Ex quibus omnibus illud clarissime apparet, eruditissimum Authorem nostrum sexcentas variarum, utiliumque rerum notitias miro undique studio conquistas in huncce Librum, tanquam in ditissimum aliquod promptuarium congestisse, unde Lectoribus præsto sit quicquid ad eum plenissime informandum, multaque, sine quibus mutila sit, claudicetque oportet moralis Christianæ cognitio, uno eodemque tempore erudiendum maxime conferre videatur: ut non immerito in eum laus illa conveniat, quam Platonem, Philosophorum celeberrimum ob similem servatam docendi rationem, Aeneas olim Gazæus commendavit. P. Jacobo Mora Prædicatorum Ordinis, in Patavino Liceo doctissimo Sacre Theologiæ Professori nova hæc editio dicata est, cujus quidem præclara merita in nuncupatoria ad eum epistola fuisse recensentur. *Placemus ibi.*

Meum interim de te benemerendi studium grato animo excipe, laborumque meorum fructu, quos & libenter suscipio, & libentius tua causa perferam, sic utere ut fruaris, sic frui ut quotidie magis proficias. Vale.

PRÆ-

(a) Integrum hic locum ex citata Præfatione foliorum Author exscribit, quem tamen consulto ideo nos tantummodo indicavimus, ne ea frustra bis repeterentur, quæ Lectoris oculis, vertendo dumtaxat folium, statim occurrant.

ET si, quæ sit hujus operis ratio, ex ipsa inscriptione satis judicari possit, quædam tamen breviter præmittenda existimavi, ut scilicet quo animo susceptum sit opus, quoque ordine pertractatum, clarius & facilius Lectores intelligant.

Duæ igitur in primis causæ me commovent ut hoc opus aggrediar: primo enim cum plerique Morales Theologi ea sola humana ratione res gravissimas æstimare, & ex meris hominum opinionibus omnia conficere soleant, non inutile aut ingratum fore duxi iis omnibus quibus incumbit animarum cura, si moralem iis proponerem, quæ solidioribus niteretur principiis, & ex Scriptura, Traditione, Conciliis, Patribus & insignioribus Theologis excerpta, plus ipsis afferret simul & utilitatis & securitatis.

Deinde, cum sæpe mecum tacitus agitare, quanta sit rerum moralium & diversitas & amplitudo, ac proinde quam difficilis, quam ardua earum cognitio, me operæ pretium facturum esse intellexi, si novam tentarem methodum, in qua rerum moralium amplitudo & diversitas contraheretur, simulque levaretur earundem cognoscendarum difficultas. Quod quidem fieri posse arbitror, si primo ex morali disciplina quæstiones omnes, quæ fovendis tantum contentionibus, non ædificandis moribus utiles sint, omnino secludantur; eaque methodo tradantur res morales, ut ad certa principia revocentur, ex quibus principiis reliqua deinde omnia facile consequantur: sic enim fieri potest, ut intellecto semel vel uno principio, simul vel centum quandoque conclusiones sine labore intelligantur. Atque illa certe posterior ratio me potissimum impulit, ut Morali, quam publici juris facio, manum & operam admitterem, eamque secundum illam methodum quæ magnum affert legentibus laboris compendium, exigere.

Ut igitur operis mei rationem & ordinem plane intelligatis, Lectores benevoli, hæc tria attendatis velim: primo, res morales ad certa principia ubique revoco; quæ quidem principia non humanis rationibus aut conjecturis, sed Scripturæ & Traditionis auctoritate, quantum res patiuntur, accurate stabilio; & ex quibus deinde Consecutaria seu conclusiones deduco,

Præterea quæstiones omnes quæ nimia subtilitate disputantur, missas facio; nec in conficiendis aut solvendis objectionibus tempus tero, ea præoccupare aut diluere contentus, quæ ad principiorum intelligentiam visa sunt omnino necessaria.

Denique quo magis levetur lectorum labor, meum opus sic distribuo, ut sequentes Tractatus, quantum fieri potest, ex prioribus pendeant, & priora in subsequenti intelligentiam deducant.

Erit igitur hæc Moralis nostra (in hac tertia editione) in duos Tomos distributa. Primus tomus habet XVIII. Tractatus, quorum I. explicabit e quibus fontibus

tribus erui debeat disciplina moralis : II. agit de objecto moralis Christianæ : III. de interna moralis regula, seu Conscientia : IV. de externa moralis regula, seu de Lege dissertabit : V. differet de Fide : VI. de Spe : VII. de Charitate : VIII. de Religione : quæ omnia ad primum Decalogi præceptum attinent. Secundum, tertium, quartum, quintum, sextum, & nonum, Decalogi præcepta quinque sequentibus Tractatibus absolventur; placuit enim sextum & nonum ob mutuam affinitatem simul explicare. XIV. & duo sequentes Tractatus septimum Decalogi præceptum expedient, *Non furtum facies* : quo referenda sunt ea omnia quæ ad Jus & Iustitiam, ad rerum dominium, usucapiones, contractus, donationes, testamenta, & restitutionem pertinent. Tractatus denique XVIII. octavum Decalogi Præceptum explicabit.

Secundus vero Tomus XI. Tractatibus absolvetur. Primus erit de Præceptis Ecclesiasticis : hinc ad II. de Censuris Ecclesiasticis deveniemus, cui III. subijciemus de Beneficiis Ecclesiasticis, & IV. de Praxi Beneficiaria juxta Rebuffum. Perpendis inde omnibus quæ de variis hominum statibus inquiri solent in genere, Tractatus V. erit de statu Religioso, VI. de statu Clericali, VII. de variis Laicorum conditionibus, & sua cuique conditioni officia indicabit. VIII. erit de Sacramentis, quem bifariam discerpimus : in prima parte ea, quæ solos casus conscientiæ respiciunt, considerabimus : in secunda ea quæ de Sacramentis tum in communi, tum in particulari examinari solent, trademus. Tres ultimi Tractatus ipsos moralis Christianæ fontes seu libros, in quibus moralis disciplinæ principia continentur, aperient; & qua ratione iisdem libris ad solvendo Conscientiæ casus utendum sit, edocebunt. Proinde in Tractatu IX. quædam ad Scripturæ intelligentiam, Moralibus Theologis scitu necessaria breviter observabimus. Tractatus X. erit de vero Conciliorum usu in resolvendis casibus Conscientiæ, ubi Synopsin Ecclesiæ Canonum cum annotationibus subijcimus, & eam simul trademus methodum, qua facile addisci, & memoria retineri possint. In XI. denique & ultimo, utriusque Juris Civilis & Canonici idea breviter proposita, de ejus, nec non de Casuistarum usu in Theologia Morali & præsertim quibus Theologorum summulis sit inhaerendum, quibusque in illis legendis observandum explicabimus.

Reliquum est ut vos præmoneam, Lectores benevoli, ne mirum vobis aut molestum videatur, si quando ab incepto opere non nihil digrediar, & constitutos Morali Theologo fines transiliam, Concionatorem agens aliquando magis quam Casuistam. Id ex industria factum est; non enim Confessariis solum, sed Concionatoribus & Missionariis etiam consultum volui. Valete Lectores benevoli, quæque ad animarum salutem scripsi, in bonam partem accipite.

Facultas admodum Reverendi Præpositi Generalis Congregationis Doctrinæ Christianæ.

NOS PETRUS ANNATUS Congregationis Patrum Doctrinæ Christianæ Præpositus Generalis, Librum, cui titulus est, *Moralis Christiana*, &c. a R. P. Jacobo Besombes, Congregationis nostræ, Doctore Theologo latine contextum, & a tribus aliis ex eadem nostra Congregatione Theologis lectum & approbatum, prælo typographico mandari, & luci publicæ dari permittimus: in cujus rei fidem has præsentēs manus nostræ subscriptione firmatas & sigillo officii nostri munitas dedimus. Parisiis, in domo nostra Sancti Caroli.

ANNATUS, Præp. Generalis.

Approbatio Doctoris Sorbonici.

EGO infra scriptus Facultatis Parisiensis Doctor Sorbonicus & in æde sacra Beatissimæ Virginis Mariæ de Cahusac prope Gimontem Cappellanus, de mandato illustrissimi Franciæ Cancellarii legi librum latine scriptum, cui titulus: *Moralis Christiana ex Scriptura Sacra, Traditione, Conciliis, Patribus & insignioribus Theologis excerpta*; in quo opere nihil reperi, quod fidei, & bonis moribus repugnet; immo in quo elucent methodus in tradendis morum regulis perspicua & nova, probationes authenticæ, doctrina nec severior nec laxior, scientia theórica simul & practica dirigendis moribus & audiendis confessionibus apta: in cujus rei fidem subscripsi.

D. MALAUBERT Doctor Sorbonicus.

INDEX TRACTATUUM,

ET CAPITULUM

Quae in hoc primo Tomo continentur.

TRACTATUS Primus. De principiis
Moralis Christianae, seu de fontibus,
equibus erui debeat Moralis Christiana.
fol. 1.

CAPUT I. Quot & qui sint fontes Moralis Christianae.
ibid.

1. Fons Moralis Christiana est divina revelatio.
ibid.

Divina revelatio continetur 1. in Scriptura Sacra.
2

2. In traditione divina.
ibid.

3. In Conciliis œcumenicis, vel particularibus, quae sunt universali Ecclesiae consensu recepta.
ibid.

4. In unanimi SS. PP. consensu.
3

2. Fons Moralis Christiana est summi Pontificis de aliqua morali controversia solenne iudicium.
ibid.

3. Fons est iudicium Conciliorum particularium.
4

4. Fons est Episcoporum iudicium.
5

5. Fons est Patrum auctoritas.
ibid.

6. Fons est Theologorum scholasticorum auctoritas.
ibid.

7. Fons est ratio naturalis.
6

CAPUT II. Quomodo prædictis Moralis Christianae principiis utendum sit.
7

Regula 1. standum est revelationi.
ibid.

Regula 2. defectu revelationis standum est demonstrationi necessaria ex revelatione deducta.
ibid.

Regula 3. defectu revelationis & demonstrationis necessaria audiendi sunt Superiores Ecclesiastici.
ibid.

Regula 4. horum defectu audiendi sunt ii, qui in Ecclesia sunt tum antiquitate, tum doctrina, tum pietate præstantiores.
8

Regula 5. consulenda est etiam ratio, sed cum magna cautione.
ibid.

TRACTATUS II. De objecto Moralis Christianae.
ibid.

CAPUT I. Quinam actus in homine Morales sint, seu capaces bonitatis & malitiae.
9

Cognitio & libertas requiruntur ad actum moralem.
ibid.

Confectaria hujus Doctrinae.
ibid.

Ad demeritum sufficit advertentia & libertas virtualis.
11

Confectaria hujus Doctrinae.
ibid.

Ad meritum sufficit virtualis attentio.
12

CAPUT II. Unde petatur actuum humanorum bonitas & malitia.
ibid.

Ad bonitatem requiritur conformitas cum regulis morum ratione objecti & finis, & circumstantiarum: ad malitiam sufficit difformitas cum iisdem regulis ratione unius eorum.
ibid.

Confectaria hujus Doctrinae.
13

Intentio quantumvis recta non excusat in his, quae constat esse mala.
ibid.

Bonitas & malitia essentialis petitur ex objecto & fine; accidentaria ex circumstantiis, nisi speciem mutant.
14

Confectaria hujus Doctrinae.
15

CAPUT III. Quomodo actus, sive boni, sive mali inter se invicem distinguantur.
16

Virtutum & vitiorum distinctio specifica petitur ex objecto & fine, & aliquando ex circumstantiis.
ibid.

Confectaria hujus Doctrinae.
ibid.

Regula ad dignoscendum quando circumstantia speciem mutant.
17

Virtutum & vitiorum distinctio numerica petitur ex morali temporis interruptione.
18

Confectaria hujus Doctrinae.
ibid.

Virtutum & vitiorum essentialis inaequalitas petitur ex objecto & fine; accidentaria ex circumstantiis speciem non variantibus.
19

Confectaria hujus Doctrinae.
ibid.

Quomodo peccatum mortale a veniali discerni queat.
21

Regula quibus discernitur, quae peccata sint ex se mortalia, quae vero venialia.
22

Regula, quibus discerni potest, quando actus malus hic & nunc in individuo letalis sit, vel venialis.
23

Levitatis materia non cadit in quodlibet letalis peccati objectum.
24

TRA-

TRACTATUUM &c.

TRACTATUS III. De interna actuum humanorum regula, seu de conscientia.
25

CAPUT I. Quid & quotuplex sit conscientia.
ibid.

Numquam licet agere contra conscientiam quamvis erroneam.
ibid.

Confectaria hujus doctrinae.
26

Non licet semper agere ex conscientia.
ibid.

CAPUT II. Quae requirantur, ut conscientia sit morum regula.
ibid.

Ut conscientia sit morum regula, debet esse conformis legi, vel saltem inculpate presumi talis.
ibid.

Confectaria hujus doctrinae.
27

Ut conscientia sit morum regula, debet esse certa.
28

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

Ut conscientia sit morum regula, sufficit quod sit moraliter certa.
29

Confectaria hujus doctrinae.
30

CAPUT III. De conscientia dubia.
31

In dubio debemus abstinere ab actione, si agendi necessitate non premamur.
ibid.

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

Dubium non ad nutum, sed ex recta ratione deponi debet.
32

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

CAPUT IV. In dubio, dum urget agendi necessitas, tutior pars est eligenda in foro conscientiae, & extra materiam iustitiae commutativa.
33

Confectaria hujus doctrinae.
34

In materia iustitiae commutativa in dubiis melior est conditio possidentis.
35

In foro externo iudex tenetur judicare juxta hanc regulam.
ibid.

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

Si nulla pars tutior videatur, recurrendum ad orationem, & eligendus actus, qui minus cupiditati favebit.
36

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

CAPUT V. De conscientia probabilibus.
ibid.

Sola probabilitas non est morum regula.
38

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

In concursu duarum opinionum equaliter probabilium tenemur eam sequi, quae legi favet.
40

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

In concursu duarum opinionum, quarum una est probabilior ac tutior altera, tenemur sequi probabiliorē ac tutiorem.
41

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

Licet sequi opinionem probabiliorē in concursu tutioris, quae est minus probabilis, modo probabilioritas sit Theologica.
42

Monita circa usum prædictae propositionis.
43

CAPUT VI. De conscientia scrupulosa.
44

Quomodo deponenda sit conscientia scrupulosa.
ibid.

Qua observanda in deponendo conscientia scrupulosa.
ibid.

TRACTATUS IV. De lege.
45

CAPUT I. Quid & quotuplex sit lex: quomodo a præcepto distinguatur.
ibid.

Varia inter legem naturalem & positivam discrimina.
46

Quotuplicis sint generis præcepta legis tum naturalis, tum positivae.
ibid.

Qua sit lex justa, qua injusta.
47

CAPUT II. Quae sit legum tam justarum quam injustarum in homine auctoritas.
ibid.

Discrimen inter legem & consilium est, quod lex obliget in conscientia, minime vero consilium.
ibid.

Confectaria hujus doctrinae.
48

Legem justam infringens peccat vel mortaliter, vel venialiter.
50

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

Lex injusta ex objecto nullatenus est observanda.
52

Confectaria hujus doctrinae.
53

Lex injusta solum vel ex auctore, vel ex modo, vel ex fine, & non ex objecto, observari quidem potest, sed potest omitti circa peccatum, nisi timeatur vel scandalum, vel perturbatio.
54

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

CAPUT III. De modo, secundum quem lex obligat.
55

Lex non ligat, nisi juxta intentionem rationalem Legislatoris.
ibid.

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

Lex mere poenalis obligat solum ad poenam; mixta vero ad culpam & poenam.
58

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

Regula ad dignoscendum, quando lex est mere poenalis, & quando mixta.
ibid.

In concursu legum magis universalis debet observari juxta determinationem minus universalis.
60

Quando aliqua lex emendatur per aliam, tunc debet observari juxta modum, secundum quem emendatur.
62

Quando una lex est accessoria alteri, tantum viget, quandiu lex principalis.
63

Confectaria hujus doctrinae.
ibid.

In concursu legum oppositarum, lex fortior est observanda, alia omittenda.
ibid.

Confectaria hujus doctrinae.
84

CA-

INDEX

CAPUT IV. Quantum extendatur quælibet lex & quoad objecta, & quoad actus, & quoad personas. 65

Voluntas Dei quatenus causa, est principium effectuum bonorum, & permissivum malorum; quatenus lex, est regula aut agendum, aut emittendorum. ibid.

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Lex natura ad ea omnia officia se extendit, quæ homo sui conscius, & sine lumine fidei, cognoscit se debere Deo, sibi, & proximo. 66

Tria principia naturaliter nota, ex quibus homo infert in particulari, quid debeat & sibi, & Deo, & proximo. ibidem.

Lex civilis ad ea solum se extendit, quæ pertinent ad civilitatem civilem. 67

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Principes seculares nullam habent potestatem condendi leges circa spiritualia ad religionem pertinentia. ibid.

Confectaria hujus Doctrina. 69

Principes seculares possunt & debent condere leges circa res & personas sacras, ut defensores fidei, non ut Doctores; ut vindices Canonum, non ut conditores. 70

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Ecclesia jure divino habet potestatem spirituales precipiendi facitibus quidquid ad eorum salutem conducere potest. 72

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Potestas Ecclesiastica in Ecclesia Gallicana debet exerceri juxta statuta Patrum & antiquos Canones. 73

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Authoritas Ecclesiastica neque directe, neque indirecte extenditur jure divino ad temporale Regum vel subditorum sine eorum consensu. 75

Confectaria hujus Doctrina. 76

Clerici possunt humano jure diriones & principatus obtinere. 78

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Juxta presentem Ecclesia Gallicana praxim jurisdictio Ecclesiastica circa causas non mere spirituales certis limitibus adstringitur. 79

Lex positiva divina extenditur ad ea omnia, quæ nos ad salutem consequendam conducere possunt. 80

Qualibet lex juxta precipit actus virtuosos conducentes ex se ad finem legis; vetat vero actus vitiosos abducentes per se a fine legis. 81

Confectaria hujus Doctrina. ibid.
Actus internus libere & voluntarie elicitus repugnans legi est peccatum, licet exterius non adimpleatur. 82

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Actus exterior difformis legis, quo actum interiorem exequimur, novam secum affert malitiam in Confessione aperiendam. 84

Quando plura inter se necessariam habent connexionem, si lex precipiat unum, precipit & aliud; si prohibeat unum, prohibet & aliud. ibid.

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Quando lex vetat aut precipit aliquid, alloquitur non solum factores, sed etiam cooperatores. ibid.

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

CAPUT V. De modo, secundum quem lex debet observari. 87

Lex observanda est juxta rationalem intentionem Legislatoris. ibid.

Confectaria hujus Doctrina. 88

Ad satisfaciendum speciali precepto de actu alicujus virtutis, sufficit quod fiat motivo virtutis, quæ precipitur. 90

Confectaria hujus Doctrina. 91

CAPUT VI. Quomodo lex sit interpretanda. 92

Tunc solum interpretatione utendum, cum intentio Legislatoris latet, minime si clara appareat. ibid.

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Non licet interpretari juxta privatos affectus, sed solum juxta aequiorem Legislatoris intentionem. ibid.

Confectaria hujus Doctrina. 93

Consuetudo bona est observanda. 94

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Consuetudo mala, ex quocumque capite sit vitiosa, tollenda est, & nullatenus servanda. 95

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Consuetudo legitima abrogat legem in rebus indifferentibus, quæ sunt solum per legem positivam vel præcepta, vel prohibita. ibidem.

Confectaria hujus Doctrina. 96

CAPUT VII. De his, quæ excusant ab observantia legis. 96

Ignorantia invincibilis & omnino involuntaria excusat totaliter a peccato. 98

Confectaria hujus Doctrina. ibid.

Ignorantia aliquo modo vincibilis non excusat a toto, sed a tanto. ibid.

Confectaria hujus Doctrina. 99

Probabilissimum est dari de facto ignorantiam

TRACTATUM &c.

nam inculpabilem juris natura, relative solum ad conclusiones longe remotas a primis principiis. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Ignorantia affectata non excusat a peccato. 100

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Passio omnino involuntaria & absorbens usum rationis, excusat totaliter a peccato: quæ vero est aliquo modo voluta, & relinquit aliquem usum rationis, non excusat a toto, sed a tanto. 102

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Passio voluntarie affectata adauget peccatum, & eo magis aggravat, quo est magis voluntaria. ibid.

Confectaria hujus doctrina. 103

Qui sentit sibi inesse pravam consuetudinem, tenetur illam vincere: si neglexerit non excusatur a peccato, licet incogitanter erumpat in actum. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Metus gravis nunquam excusat a violatione præcepti tum negativi, tum affirmativi, juris naturalis. 104

Confectaria hujus doctrina. 105

Metus gravis excusat ab observatione præcepti positivi, Ecclesiastici, vel civilis, nisi violatio importet præjudicium bono universalis. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Uusus dispensationum & privilegiorum est antiquus in Ecclesia. 106

Non omnis dispensatio est licita, nec omne privilegium licitum. ibid.

Dispensatio non potest licite dari, nec peti circa ea, quæ ad jus naturale, vel divinum positivum pertinent, & quæ sunt necessaria ad salutem ex sola Dei ordinatione. 107

Confectaria hujus doctrina. 108

Dispensatio potest licite dari & peti circa ea, quæ sunt necessaria ad salutem ex Dei ordinatione, & simul ex nostra electione, licet sint juris naturalis, & positivi divini. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Dispensatio potest & dari & peti circa ea, quæ pertinent ad jus positivum humanum. ibid.

Confectaria hujus doctrina. 109

Ut dispensatio sit valida, supponit in dispensante legitimam auctoritatem, & externi fori jurisdictionem, vel contentiosam, vel gratiosam. 110

Confectaria hujus doctrina. 110

Dispensatio non potest dari nec peti sine causa. 131

Tomo I.

sa circa ea, quæ pertinent ad jus vel naturale, vel positivum divinum inductum ex Dei ordinatione & nostra electione. 113.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Supradicta causa dispensandi potest esse triplex: utilitas spiritualis illius, qui dispensandus est, bonum Ecclesie, & promotorio glorie Dei. 114

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Dispensatio data sine causa etiam a Legislatore supremo circa jus positivum est illicita juxta probabiliorum & tutiorem sententiam. 115

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Ut dispensatio sit licita, sufficit, quod causa dispensandi sit proportionata & persona, & rei, circa quam datur. 116

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Varia causa & motiva dispensandi & concedendi privilegia. 117

Afferuntur casus, in quibus cessant dispensationes & privilegia. ibid.

Quid faciendum Confessario, ad quem accedit penitens, qui eget dispensatione. 118

Confectaria hujus doctrina. 118

Varia motiva, ob quæ dari solet dispensatio. 119

Varia formula litterarum supplicum ad obtinendam dispensationem vel a Papa, vel ab Ordinariis. ibid.

Proœmium, & Decalogi descriptio. 120

Illius distributio in Dei cultum, & officium proximi. ibid.

Ratio distributionis. 121

Per quid observatur primum Decalogi præceptum? ibid.

TRACTATUS V. De Fide.

Quid fides? & quoniam? quid circa fidem precipitur, & quid prohibetur? ibid.

Quoniam fidei objectum? 122

Quinam articuli sunt credendi? ibid.

Confectaria hujus doctrina. 123

An actus fidei interiores ab adulto eliciendi? 124

Confectaria hujus doctrina. 125

Quandonam fidem exterius prosteri tenemur? 127

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Quandonam prudenter possumus fidei professionem omittere? 128

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Peccant ne elicientes actus fidei contrarios? ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Quid hæresis, schisma, & apostasia? 131

Qua-

Quanam requirantur ex parte persona, ut quis hereticus dici possit?	ibid.	Ad quid obliget caritas erga nos?	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	151
Quanam requirantur ex parte objecti, ut quis sit hereticus?	132	Qua vitia caritati erga nos opposita?	152
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Quanam requirantur ex parte persona, ut quis dici possit schismaticus?	133	Ad quid caritas erga proximum obliget quoad actus internos.	154
Confectaria hujus doctrina.	134	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Quanam sufficiant, ut schismaticus quis dici possit?	ibid.	Ad quos proximos se extendat caritas?	155
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	156
TRACTATUS VI. De Spe.		Ad quid obliget caritas erga proximum quoad actus externos? quid late sumpta? quid stricte sumpta? & in quibus fundatur eleemosina?	158
Quid spes & quoduplex? quid circa spem precipitur, & quid prohibetur?	135	Quoduplex superfluum? quoduplex necessitas?	ibid.
Quodnam spei objectum?	ibid.	In quibus casibus eleemosina sit de precepto?	ibid.
An scienda ab omnibus oratio Dominica, & an qua continet bona, petenda sint, & speranda?	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	159
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Quandonom urget preceptum eleemosina?	160
An spei actus elicere teneatur adultus? & quando?	ibid.	Confectaria hujus doctrina, & Monitum de superfluo.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Ad quid tenentur divites in extrema pauperum necessitate?	161
Peccant ne elicientes actus spei contrarios?	137	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	An dare etiam de necessariis statui teneamur?	162
TRACTATUS VII. De Caritate.		Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Quid charitas? & quid circa illam precipitur? & quid prohibetur?	139	An teneamur nobis subtrahere necessaria secundum quid?	163
Quodnam, & quoduplex ejus objectum.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Quoduplex caritas?	140	Ad quid tenentur divites in gravi pauperum necessitate?	ibid.
Qua sunt a nobis diligenda?	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	164
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Ad quid teneantur divites in communi pauperum necessitate?	ibid.
Quis ordo inter caritatis objecta servandus?	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	165
Confectaria hujus doctrina.	141	Ex quibus bonis eleemosina fieri possit, & debeat?	ibid.
An caritatis actus erga Deum frequenter eliciendi?	ibid.	An subditus possit eleemosinas facere de bonis superioris contra ipsius voluntatem; in quibus casibus.	165
Confectaria hujus doctrina.	142	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
An Deus, ut suprema bonitas, pios erga ipsum mentis nostrae affectus exigat?	144	An contra voluntatem injustam superioris?	166
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
An Deus, ut beatitudo nostra, bonis creatis preferendus.	145	An de bonis, quorum dominus est, vel quorum habet dispensationem?	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	167
An deliberate agens omnia opera sua in Deum ut finem ultimum referre teneatur? & quomodo?	146	An de bonis, quae dedit ei superior?	ibid.
Confectaria hujus doctrina, & Monita.	147	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Peccant ne elicientes actus contrarios amoris affectivo erga Deum?	148	An de acquisitis turpi lucro & injuste?	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	149	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Peccant ne elicientes actus contrarios amoris effectivo erga Deum?	ibid.	An bona illicite data, & accepta in eleemosinas sint impendenda?	168
Confectaria hujus doctrina.	150	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
		An	

An inhoneste acquisita retineri possint, & in eleemosynas impendi?	ibid.	Virgo Maria hyperdulia cultu, & Angelis, & Sancti dulia.	184
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Adstruitur Maria cultus debitus.	185
Quibus pauperibus danda sit eleemosyna?	ibidem.	Adstruitur cultus Angelis debitus.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	169	Adstruitur cultus Sanctis debitus.	186
Qua conditiones eleemosynam comitari debeant?	170	Adstruitur cultus Sanctorum corporibus exhibitus.	187
De eleemosyna spirituali, seu de correctione proximi, quot modis fiat, & in quibus necessitatibus.	ibid.	Adstruitur cultus reliquiis exhibitus.	ibid.
Quid correctio, & quoduplex?	ibid.	An cruce, & aliis passionis Christi instrumentis honos fuerit semper exhibitus? & quis sit cultus ille?	188
An correctio fraterna sit de precepto; quos obliget, & quando?	171	An licitus sit usus Symbolorum Dei naturam, & proprietates exprimentium?	189
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	190
An correctio juridica non solum sit de precepto caritatis, sed iustitia?	172	An licitus sit imaginum Angelorum usus?	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	173	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Quomodo fieri debeat correctio fraterna?	ibidem.	An licitus sit usus imaginum Christi, Crucis, Mariae, & Sanctorum?	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	191
Quid sit denunciatio, & quoduplex.	175	An cultus religiosus sit exhibendus iis imaginibus?	ibid.
Quanam precedere debeant, vel subsequi?	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	192
Monita duo circa illud.	ibid.	Qualis esse debeat cultus erga Deum, Christum, & Sanctos.	ibid.
Quilibet tenetur aliis bono exemplo praeferre.	ibid.	An frequenter ab adulto eliciendi sint religionis actus?	194
Confectaria hujus doctrina.	176	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
De actibus charitati erga proximum contrariis.	ibid.	An devotio sit de precepto?	ibid.
An odium proximi sit peccatum mortale? & quando?	ibid.	An oratio sit de precepto.	195
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria de modo, objecto, subiecto, loco, tempore, materia, orationis.	ibid.
Quandonom invidia sit peccatum mortale, vel veniale.	177	An adoratio, & sacrificium sint non solum de consilio, sed etiam de precepto naturalis?	198
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Quid sit votum, & quoduplex?	199
Monita quadam circa illud.	ibid.	An votum debeat esse liberum?	200
Quandonom inimicitia sit peccatum mortale?	178	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	An votum solemne suis destitutum conditionibus nullum sit?	201
Quandonom vindicta sit peccatum mortale?	179	Confectaria hujus doctrina, & Monitum.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	An sine consensu superioris subditus votum possit?	ibid.
Quandonom ira est licita, vel illicita?	180	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
TRACTATUS VIII. de Religione.		An votum de re impossibili, illicita, & vana nullum sit?	202
Religionis natura, objectum, & divisio?	181	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
An soli Deo latria cultus debeat?	ibid.	An votum obliget sub peccato juxta rationalem votantis intentionem?	204
Confectaria hujus doctrina de his, quae adoranda sunt, vel non adoranda latria cultu.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
An per Christum sit exhibendus Deo latria cultus.	183	An cesset obligatio voti, cum ejus materia sit impossibilis, illicita, vana?	205
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	206
An sine idololatria vitio honorari possint B.		Quid sit irritatio voti, & quoduplex, & an superior possit directe inferioris votum irritare?	ibid.

INDEX

Confectaria hujus doctrina, & Monitum.	ibid.	An uti sortibus per accidens peccatum sit, & quando.	ibid.
An superior indirecte irritare queat inferioris votum?	207	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	An divinatio per sortes ex curiositate cognoscendi futura, sit peccatum mortale.	ibid.
Quid sit commutatio voti; & an quilibet possit in rem meliorem votum commutare? & an superior solus possit commutare in minorem, vel aequalem?	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	220
Confectaria hujus doctrina.	208	An vana observantia sit peccatum mortale.	ibid.
Quid sit dispensatio; & an solus Prælatus Ecclesia dispensare possit?	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	209	An maleficium sit peccatum mortale.	221
Superstitio quid, & quotuplex sit.	210	Quotuplex est maleficium.	ibid.
Regula ad dignoscendam superstitionem ex objecto.	ibid.	An liceat maleficium maleficio tollere.	222
Confectaria de iis, in quibus non est superstitio.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria de iis, in quibus est superstitio	211	An magia diabolica sit peccatum mortale.	ibid.
Non temere pronuntiandum ut superstitiosum quod est mirabile.	212	Irreligiositas, quid sit, & quotuplex.	223
Monita, quibus determinatur, quid agendum, cum presumitur superstitio.	ibid.	Tentatio Dei quid sit, & quotuplex, & an tentatio Dei formalis sit peccatum mortale.	ibid.
Regula ad dignoscendam superstitionem ex modo.	213	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Sacrilegium quid sit, & an sit peccatum mortale.	224
An superstitio, inducens falsitatem, sit peccatum ex genere suo mortale.	214	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Simoniam quid sit.	225
An superstitio cultum inducens superfluum, sit tantum veniale peccatum, si absit contemptus, & scandalum.	ibid.	Quotuplex sit simonia.	226
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	An simonia deliberata sit peccatum mortale.	227
An superstitio vitiosa ex objecto sit peccatum mortale.	ibid.	Quenam simonia penis canonicis, & quibus, subjicitur.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	215	Confectaria hujus doctrina.	228
An idololatria sit peccatum mortale.	ibid.	Quam simoniaci penas Canonicas incurrant.	229
Quot modis committatur idololatria.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Quinam ad idololatrias reduci possint.	ibid.	An venatio, & emptio simoniaca nulla sit, & simoniacus restituere teneatur spirituale & temporale.	230
An divinatio sit peccatum mortale.	216	Confectaria hujus doctrina.	231
Quot modis demon expresse invocetur, & appareat.	ibid.	Quibus in casibus committatur simonia.	232
Quot modis demon implicite invocetur; & an Astrologia judiciaria sit gravissimum peccatum.	217	Confectaria generalia hujus Doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria particularia hujus Doctrina.	233
An divinatio per chiromantiam sit omaino illicita.	ibid.	Quando fiat simonia ex parte dantis spirituale pro temporali.	234
Confectaria hujus doctrina.	218	Confectaria hujus doctrina. De munere a manu.	ibid.
An divinatio, quæ sit per auguria, per virgas, annulos, cribrum, &c. sit peccatum mortale.	ibid.	De munere a lingua.	235
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	De munere ab obsequio.	236
Quid fors, & quotuplex; & an uti sortibus sit ex natura sua malum.	218 219	Quando fiat simonia dantis temporale pro spiritali.	237
Confectaria hujus doctrina.	219	Confectaria. De munere a manu.	ibid.
		De munere a lingua.	238
		De munere ab obsequio.	ibid.
		Quicumque dat munus a manu, exclusa obligatione, & contractu, peccat ne simoniace?	ibid.
		Confectaria hujus doctrina.	239
		Monita quadam.	240
		An qui manifestat meritum persone, peccet simoniace?	241

Con.

TRACTATUM &c.

Confectaria hujus doctrina.	ibid.	An jurare pro re levi, quamvis vera, sit peccatum.	256
An qui munere ab obsequio intendit gloriam Dei primario, & temporale secundario, peccet simoniace.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	257
Confectaria hujus doctrina.	242	Quale peccatum sit jurare pro re illicita.	ibid.
Quandonam incurritur simonia fiduciaria.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Conditiones ex parte jurantis, ut licitum sit juramentum.	258
Quas penas incurrat ille simoniacus.	243	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Quæ, & quando simonia committatur in ingressu ad Religionem.	ibid.	De juramento promissorio.	259
An pensio exigi possit pro victu, & vestitu Novitiorum in quocumque Monasterio.	244	Obligatio juramenti promissorii.	ibid.
Quandonam exigi non possit.	244	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
An pensiones vitalitæ exigi possint a Monasteriis inopibus.	ibid.	Conditiones juramenti promissorii.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	260
Quæ conditiones observanda in exigenda pensione vitalitæ, ut non incurratur simonia.	ibid.	De modo, secundum quem obligat juramentum promissorium.	ibid.
Bursa quid sint & an illarum venditio simoniaca sit.	245	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Quomodo tollatur obligatio juramenti promissorii.	262
An bursarum venditio sit turpe lucrum?	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	CAPUT III. De imprecatione.	
An Bursarii teneantur institutis Fundatorum parere, & an alioquin peccent, & teneantur ad restitutionem?	ibid.	Quid & quotuplex sit imprecatio.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	An imprecatio sit peccatum, & quale.	263
Quæ remedia contra simoniam?	246	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
TRACTATUS IX. De secundo Decalogi Præcepto.		CAPUT IV. De Adjuratione.	
Quid præcipiat, & quid veter secundum præceptum.		Natura & conditiones adjurationis.	ibid.
CAPUT I. De Blasphemia.		Confectaria hujus doctrina.	264
Quid sit blasphemia, & quotuplex.	ibid.	TRACTATUS X. De tertio Præcepto.	
Quam grave sit peccatum blasphemia.	247	Finis tertii præcepti, quid jubeat, & quid veter.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	CAPUT I. Ubi præmittuntur quædam scitu necessaria ad clariorem hujus præcepti explicationem.	
CAPUT II. De Juramento.		An præceptum de sanctificatione Festorum sit naturale, vel positivum.	ibid.
Natura juramenti, ejusque varia notiones.	249	Confectaria hujus doctrina.	265
An juramentum vestitum circumstantiis requisitis, sit licitum, vel illicitum.	ibid.	De varia determinatione legis naturalis circa observantiam festorum.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	250	De gravitate peccati in violatione festorum,	266
Conditiones ex parte jurantis, ut juramentum sit licitum.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	CAPUT II. De variis operibus, quibus sanctificatio festorum, vel violatur, vel promovetur.	
Conditiones ex parte rei, per quam juratur.	251	De variis operibus hominis.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	De his, quæ jure naturali prohibentur diebus festis.	267
Conditiones ex parte rei, ob quam juratur.	252	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	De his, quæ jure positivo prohibentur diebus festis.	268
Quale peccatum sit juramentum contra veritatem.	253	Confectaria hujus doctrina.	269
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	De causis excusantibus a peccato eos, qui vacant servilibus diebus festis.	272
An juramentum factum cum equivocatione vel restrictione mentali sit licitum.	254	Confectaria hujus doctrina.	273
Confectaria hujus doctrina.	255	De his, quæ præcipiuntur diebus festis vi juris naturalis.	275
		Confectaria hujus doctrina.	ibid.

Tomo I.

b 3

De

INDEX

<i>De operibus servilibus jure naturali imperatis die festivo.</i>	276	<i>De officiis mariti erga uxorem.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus Doctrina.</i>	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	293
<i>De his, qua permittuntur diebus festivis.</i>	ibid.	<i>De subsidio, quod sibi mutuo debent conjugati, ut societatem conjugalem foveant.</i>	ib.
<i>Conseſtaria hujus Doctrina.</i>	277	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
TRACTATUS XI. De quarto Decalogi præcepto.		<i>De subsidio, quod sibi debent conjugati in ordine ad salutem æternam.</i>	294
CAPUT I. Quis finis & qua merces hujus præcepti.	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>De fine quarti præcepti.</i>	ibid.	CAPUT VI. De mutuo Pastorum oviumque officio.	295
<i>Quosnam respiciat quantum præceptum?</i>	ibid.	<i>De officio ovium erga Pastores.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	278	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Qua merces observantibus, & qua pœna infractoribus reservetur.</i>	279	<i>De officio Pastorum erga oves suas.</i>	296
CAPUT II. De mutuis filiorum & parentum carnalium officiis.	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Quid debeant filii parentibus suis carnalibus.</i>	ibid.	CAPUT VII. Quæ sit mutua obligatio Pædagogorum & discipulorum.	297
<i>Amor specialis & internus debetur parentibus.</i>	280.	<i>De officio discipulorum erga Pædagogis.</i>	ibid.
<i>Reverentia specialis interna & externa debetur parentibus.</i>	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Obedientia specialis & interna & externa debetur parentibus.</i>	281	<i>De officio Pædagogorum erga discipulos.</i>	298
<i>Filii debent parentibus subsidium speciale, tum in corpore, tum in anima.</i>	282	<i>De his, qua in formandis puerorum moribus inservire possunt.</i>	ibid.
<i>Quid parentes filiis debeant quoad corpus.</i>	ibid.	<i>De his, qua necessaria sunt Pædagogis, ut pueros scientiam doceant.</i>	300
<i>Parentes debent filiis victum.</i>	283	<i>Monitum utile Pædagogis.</i>	303
<i>Parentes debent filiis vestitum.</i>	ibid.	<i>Quæ monita dare possunt Pædologi parentibus.</i>	304
<i>Parentes debent filiis congruam hereditatem.</i>	284	CAPUT VIII. De mutua obligatione inter supremos Dominos & subditos.	305
<i>Quid parentes filiis debeant quoad animam.</i>	ibid.	<i>De debito subditorum erga Reges.</i>	ibid.
<i>Parentes debent filiis doctrinam.</i>	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Parentes debent filiis correctionem.</i>	286	<i>De officio Regum.</i>	306
<i>Parentes debent filiis bonum exemplum.</i>	ibid.	TRACTATUS XII. De quinto Decalogi præcepto.	
<i>Parentes debent filiis Episcopalem sollicitudinem.</i>	287	CAPUT I. Quid prohibeatur aut jubeatur illo præcepto: Non occides.	307
<i>Quinam munus parentum vere Christianorum impleant.</i>	288	<i>De fine hujus præcepti, & quibus actionibus violetur.</i>	ibid.
CAPUT III. De curatoribus & Tutoribus erga pupillos & minores, & vice versa.	ibid.	<i>Quinam sunt illi, qui peccant peccato homicidii, vel pertinente ad homicidium.</i>	ibid.
<i>De his, qua sibi mutuo debent Tutores & pupilli.</i>	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	308
CAPUT IV. De servis erga Dominos & de Dominis erga servos.	ibid.	CAPUT II. De injusta læsione corporali proximo illata.	ibid.
<i>Quid famuli debeant heris suis.</i>	ibid.	<i>De his, qui peccant peccato homicidii, vel reducto ad homicidium, causando directe vel percussione, vel mutilationem, vel occisionem corporalem.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	289	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Quid debeant heri servis suis.</i>	290	<i>De his, qui peccant peccato homicidii, vel reducto ad homicidium, causando indirecte vel percussione, vel mutilationem, vel occisionem corporalem.</i>	310
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	291	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
CAPUT V. De mutuis conjugatorum officiis.	ibid.	CAPUT III. De occisione sui ipsius, tum positiva, tum negativa.	312
<i>De officio uxoris erga virum.</i>	ibid.	<i>An licita sit directa sui ipsius occisio, vel proprii membri mutilatio.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	292	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.

TRACTATUM &c.

<i>De indirecta occisione sui ipsius, & proprii membri mutilatione.</i>	313	TRACTATUS XIII. De sexto & nono præcepto.	
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	CAPUT I. De quibuldam præambulis necessario pertractandis, antequam agatur de vitio luxuriæ.	336
<i>Quandonam ex præcepto permittenda est sui ipsius occisio?</i>	315	<i>Quam grave peccatum sit luxuria.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>Qua pœna contra luxuriam a Deo destinetur.</i>	ibid.
<i>Quandonam ex præcepto tenemur mutilationem in nobis permittere?</i>	ibid.	<i>Pœna temporales contra luxuriam.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	316	<i>Pœna spirituales contra luxuriam.</i>	338
CAPUT IV. De occisione, mutilatione, & percussione factis autoritate publica.	ib.	<i>Pœna æterna contra luxuriam.</i>	ibid.
<i>De occisione facta expresso Dei jussu.</i>	ibid.	CAPUT II. Quid sit luxuria, & quotuplex ejus species.	ibid.
<i>De occisione facta autoritate judicis.</i>	ibid.	<i>De natura luxuriæ.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>De variis speciebus luxuriæ secundum naturam.</i>	339
CAPUT V. De percussione, mutilatione, & occasione factis autoritate privata.	318	<i>De variis speciebus luxuriæ contra naturam.</i>	ibid.
<i>An & quando liceat privata autoritate pro defendenda vita iniquum aggressorem occidere.</i>	ibid.	<i>De permixtione diversarum specierum luxuriæ.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>De diversis actibus imperfectis luxuriæ.</i>	340
<i>An & quando liceat privata autoritate pro defendendis bonis fortuna iniquum aggressorem occidere.</i>	320	CAPUT III. Quod & quale peccatum sit luxuries in genere, & quælibet species luxuriæ.	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	321	<i>An actus venereus sit licitus in legitimo matrimonio; & quale peccatum sit extra legitimum matrimonium.</i>	ibid.
<i>An & quando liceat privata autoritate pro defendendo honore iniquum aggressorem occidere.</i>	323	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	341
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	324	<i>De fornicatione.</i>	ibid.
CAPUT VI. De Duello.	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	242
<i>Quid sit, & an licitum sit Duellum?</i>	ibid.	<i>De stupro.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
CAPUT VII. De Bello.	325	<i>De adulterio.</i>	343
<i>Quid sit, & an licitum sit bellum?</i>	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>De Sacrilegio.</i>	ibid.
<i>Qua causa requirantur in eo, qui bellum indicit?</i>	326	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	344
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>De incestu.</i>	ibid.
<i>Quæ requirantur, ut bellum sit licitum.</i>	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	327	<i>De raptu.</i>	346
CAPUT VIII. De Scandalo.	328	CAPUT IV. De speciebus luxuriæ contra naturam.	ibid.
<i>Quid & quotuplex sit scandalum?</i>	ibid.	<i>An & quale peccatum sit actus luxuriosus contra naturam.</i>	ibid.
<i>Quale peccatum sit scandalum, & quibus in casibus interveniat scandalum?</i>	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>De molliæ.</i>	347
<i>An res præcepta sit omittenda propter scandalum passivum proximi?</i>	331	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	348
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>De sodomia imperfecta.</i>	ibid.
<i>Quæ omittenda sunt ad vitandum scandalum pusillorum?</i>	332	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>De sodomia perfecta.</i>	ibid.
<i>Quæ omittenda sunt ad vitandum scandalum etiam malignorum.</i>	333	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	CAPUT V. De actibus imperfectis luxuriæ.	349
<i>De his, qui videntur esse scandalo, & non sunt; qui videntur cooperari peccato, & non cooperantur.</i>	334	<i>An peccatum sit & quale actus imperfectus luxuriæ.</i>	ibid.
<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.	<i>Conseſtaria hujus doct. ina.</i>	ibid.

Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Quandonam licitus, vel illicitus sit conviviorum usus?	367
De verbis obscenis.	350	DE SEPTIMO DECALOGI PRÆCEPTO, Proœmium.	368
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	TRACTATUS XIV. De rerum dominio.	ibid.
De tactibus & osculis libidinosis,	ibid.	CAPUT I. Quid & quotuplex sit justitia,	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	351	jus, & dominium & possessio.	ibid.
CAPUT VI. De variis fomentis lasciviae.	552	Quid & quotuplex sit justitia.	ibid.
De comadiis & choreis.	ibid.	Quid & quotuplex sit jus.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	354	Quid & quotuplex jurisdictio.	369
CAPUT VII. De usu matrimonii.	ibid.	Quid & quotuplex proprietas.	ibid.
De his, quæ in usu matrimonii nullatenus sunt peccata.	ibid.	Quid & quotuplex dominium.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Quid & quotuplex possessio.	370
De his, quæ inter conjugatos sunt peccata tantum venialia.	355	CAPUT II. De his, quibus competat rerum dominium.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Deus habet omnium rerum creaturarum sive corporearum, sive incorporearum absolutissimum & perfectissimum dominium.	ibid.
De his, quæ inter conjugatos sunt peccata mortalia.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	371
Confectaria hujus doctrina.	356	Angelus boni, tum mali, nullum dominium habent proprie circa creaturas corporeas, vel circa homines.	ibid.
De his, quæ inter conjugatos habentur a quibusdam ut peccata mortalia, ab aliis ut venialia.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Explicatur sigillatim quæ peccata committi soleant in usu matrimonii.	257	Homo etiam privatus, hoc ipso quod est rationalis & sui compos habet jus acquirendi dominium rerum exteriorum corporearum, & de iis pro libito disponendi, nisi aliunde a legibus prohibeatur.	ibid.
De fine actus conjugalis, qui est generatio proli.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Homo non potest licite res acquirere, nec de eis disponere, nisi juxta legitimam legum, quibus subest, determinationem.	372
De modo concumbendi ordinario.	358	Confectaria hujus doctrina.	373
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Respublica & Reges altum habent dominium supra bona temporalia subditorum, quo possunt de his disponere, prout exigit, vel utilitas publica, vel pœna criminibus debita, vel tranquillitas civium, vel fidei publica conservatio.	ibid.
De damno inferendo vel proli jam conceptæ & nondum natæ, vel proli jam natæ, vel conjugatis.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	374
Confectaria hujus doctrina.	359	Quid lex absoluta, & quid lex conditionata.	375
De debito conjugali reddendo.	ibid.	Leges, quibus Respublica imponit tributa ad sustinendum Reipubl. statum, vel infligit pœnas ad punienda delicta, sunt conditionata; seu fundata in presumptione.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	360	Leges, quibus Respublica statuit rerum divisionem, usucapiones, & præscriptiones, sunt absoluta, ligantque in conscientia.	ibid.
De mutua conjugatorum obligatione cohabitandi simul.	361	Confectaria hujus doctrina.	376
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Leges, quibus Respublica ad vitandas fraudes, dolosque præcavendos, reddit personas inhabiles ad contrahendum, sunt absoluta, obligantes in conscientia, redduntque irritos omnes solemnes contractus.	ibid.
De loco, in quo debitum conjugale reddendum est.	ibid.		
Confectaria hujus doctrina.	ibid.		
De tempore, quo debet reddi debitum conjugale.	362		
Confectaria hujus doctrina.	ibid.		
De obligatione servandi votum in usu matrimonii.	ibid.		
Confectaria hujus doctrina.	ibid.		
Quibus remediis possint conjugati vitare peccata, quæ committi solent in usu matrimonii?	ibid.		
CAPUT VIII. De excessu tum in cibo, tum in potu.	364		
An licitus, vel illicitus sit cibi & potus usus?	ibid.		
Confectaria hujus doctrina.	365		
Quandonam illicitus sit cibi & potus usus, sive privatim, sive cum aliis?	ibid.		
Confectaria hujus doctrina.	366		

Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Ad legitimam præscriptionem requiritur pura fides, hoc est, credulitas, quæ quis sibi prudenter persuadeat eam rem, quam accipit, aut possidet, esse suam.	385
Leges, quibus Respublica ad vitandas fraudes dolosque præcavendos, apponit certas solemnitates obligationibus & contractibus, videntur esse absoluta & obligare in conscientia.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	377	Ad legitimam præscriptionem requiritur justus titulus, hoc est, justa causa possidendi quod nostrum non est.	ibid.
Leges supradictæ non eximunt contrahentes ab obligatione naturali, si quam inierint vel in ipso contractu civiliter invalido, vel ante, aut post contractum civiliter invalidum.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	386
CAPUT III. De acquirendo & transferendo rerum dominio.	ibid.	Ad legitimam præscriptionem requiritur, quod res, quæ præscribitur, capax sit præscriptionis.	ibid.
Attendendo jus naturale confirmatum per jus civile & divinum, illicita & nulla est ea, quæ per dolum & fraudem sit bonorum temporalium vel traditio, vel acquisitio.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	378	Ad legitimam præscriptionem requiritur tempus a lege definitum.	ibid.
Attendendo ad jus civile confirmatum per jus Canonicum, nulla est bonorum temporalium solemniter traditio & acquisitio, quæ sit etiam absque fraude & dolo, si careat solemnitatibus a jure civili requisitis.	ibid.	Diversa præscriptionum species.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	379	Ad præscriptionem requiritur possessio continuata.	ibid.
Quando sit alicujus rei traditio non solemniter, si fiat sine dolo & fraude, qui accepit, potest rem traditam retinere quandiu a iudice non exturbabitur.	ibid.	Confectaria hujus doctrina.	387
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	TRACTATUS XV. De variis pactis & contractibus, quibus voluntarie transfertur rerum dominium.	ibid.
Qui bona fide possidet aliquid, quod ei obvenit per contractum solo jure civili invalidum, si a nullo compellatur coram iudice, potest licite illud retinere; sed si compellatur, tenetur fateri veritatem, & subire sententiam iudicis.	380	CAPUT PRÆELIMINARE. De pactis, obligationibus, contractibus, & actionibus.	ibid.
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Quid & quotuplex sit pactum.	388
Quid occupatio. Quid accessio.	ibid.	Quid & quotuplex sit obligatio.	ibid.
Occupatio & accessio cum debitis conditionibus sunt sufficiens titulus acquirendi res, nedum coram hominibus, sed etiam coram Deo.	381	Quid & quotuplex sit contractus.	389
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Quid & quotuplex actio.	390
Varia species accessionum.	382	CAPUT II. De his, quæ requiruntur & sufficiunt, ut pacta & contractus valeant tam jure naturali, quam civili.	391
Res inventas debemus intueri, non quasi nostras, sed quasi alienas.	ibid.	Ut contractus jure naturali sit validus, inducatque obligationem in foro conscientie sufficit, quod contrahentes libere agant, & consensu reciproco obligentur.	ibid.
Quando res inventa ad nullum pertinet, inventor debet de ea disponere juxta leges Reipublicæ, cujus est membrum.	383	Confectaria hujus doctrina.	392
Confectaria hujus doctrina.	ibid.	Ut contractus solo jure naturali sit validus, res, circa quas sit contractus, debent esse. 1. in commercio hominum 2. in potestate contrahentium 3. debent ad rigidam æqualitatem reduci.	395
Quid usucapio. Quid præscriptio.	384	Confectaria hujus doctrina.	ibid.
Usucapio & præscriptio cum debitis circumstantiis sunt verus titulus & sufficiens acquirendi res, nedum coram hominibus, sed etiam coram Deo.	ibid.	Ut contractus jure naturali sit validus, requiritur, quod uterque contrahentium nullas ei apponat condiciones legi naturali repugnantes.	397
		Confectaria hujus doctrina.	ibid.
		Contractus jure naturali invalidi & nulli, numquam possunt fieri validi per jus positivum civile.	399
		Confectaria hujus doctrina.	ibid.
		Contractus jure naturali validi, declarantur aliquando invalidi per jus civile positivum.	400
		Confectaria hujus doctrina.	ibid.
		Lex	

INDEX

Lex civilis, qua contractus jure natura validi declarantur invalidi, obligat in conscientia. ibid.
Confectaria unicum. 401
Jus civile non irritat, sed in suo robore naturali relinquit omnes contractus minus solemnes, absque metu, dolo, & fraude inuitos. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Contractus initi ex metu gravi & injuste incusso jure civili sunt irriti, vel irritandi. 402
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Quam contractus ex metu injuste incusso initi, sint irriti ipso facto. ibid.
Quoties contrahentes metu vel dolo decepti sunt, aut presumuntur decepti, toties per jus civile, rescinduntur contractus. 403
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Contractus cum solemniori apparatu fieri soliti, jure civili declarantur invalidi, si careant solemnitatibus per legem civilem requisitis. 404
Confectaria hujus doctrina. ibid.
CAPUT III. Quam obligationem in foro conscientiae contractus inducant. 405
Contractus ultro citroque acceptatus & completus vim habet legis, & obligat in conscientia. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 406
Contrahentes nedum se obligant ad id, quod expresse conventum est, sed etiam ad id, quod necessario connexum est cum conventionem. 408
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Toties rescindi potest contractus, etiam si validi, quoties, si diutius perseveraret, non servaretur rationalis intentio contrahentium. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Forma servanda in rescindendis contractibus. 409
CAPUT IV. De obligatione per promissionem inducta. ibid.
Quid & quod simplex promissio. ibid.
Promissio data & acceptata, vera & non simulata, facta spontanea & deliberate cum animo obligandi se, ligat promittentem in conscientia. 410
Promissio simplex, data & acceptata, etsi non juramento firmata, modo serio facta sit, videtur obligare sub mortali, nisi in-deliberatio, & parvitas materiae contrarium suadeat. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Promissio non ligat coram Deo, quoties facta est contra legem naturalem, immo contra legem positivam, qua directe respicit bonum commune; ligat vero, si sit contra legem positivam, qua respicit tantum bonum privatum, nisi esset periculum, vel damnum, tertii. 411
Confectaria hujus doctrina. ibid.
CAPUT V. De contractibus in particulari, & primo de contractibus, quibus transfertur rerum dominium. 412
Quid venditio & emptio. ibid.
Quid pretium & quod simplex. 413
Vendentes proprio nomine debent actu habere dominium vel possessionem rei, qua venditur, & debent posse acquirere dominium vel possessionem pretii, quod rependitur. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Ea solum emi & vendi possunt qua juxta leges acquiri possunt; alia vero nec emi, nec vendi possunt. 414
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Res emi vel vendi possunt absolute, vel conditionate, vel in perpetuum, vel ad certum tempus, vel conjunctim, vel disjunctim, modo inter contrahentes conveniat. 415
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Pretia rerum non secundum ipsarum naturam aestimanda sunt, sed quatenus veniunt in usus humanos, & quatenus aestimantur in foro publico. 416
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Peccat & ad restitutionem tenetur, qui sine causa pretio aestimabili rem pluris justo pretio vendit: non vero qui hoc facit cum causa pretio aestimabili, v. gr. ob lucrum cessans, vel damnum emergens. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 417
In emptione & venditione contrahentes non debent se mutuis dolis decipere, sed mutuo commercio juvare. 418
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Emptor & venditor debent omnino fraudem & dolum abjicere, & bona fide contrahere. 419
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Contractus emptionis & venditionis censetur perfectus, statim atque de pretio, reque tradenda inter partes convenierit; nisi aliter conventum sit, aut usus aliter statuat. 420
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Completo contractu emptionis & venditionis, contrahentes debent mutuo sibi promissa exequi. Qui pacto non steterit; peccat, & tenetur ad restitutionem. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Toties rescindi potest venditio, quoties facta fuerit non servatis conditionibus contractus; & si non rescinderetur, non servaretur

TRATATUM &c.

retur intentio rationalis emptoris & venditoris. 422
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Quid jus retractus. ibid.
Jure retractus potest res vendita retrahi e manu emptoris, invito emptore & venditore. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Quid jus evictionis. 423
Jure evictionis legitimus dominus rei potest rem suam ab alio venditam e manu emptoris iudicis autoritate retrahere. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Quid permutatio. ibid.
Eadem requiruntur conditiones in permutatione, qua in venditione, his exceptis, qua distinguunt permutationem ab emptione & venditione. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 424
Quid cambium monetarum, & quod simplex cambium. ibid.
Toties cambium est licitum, quoties diversa moneta cambio exposita reducuntur ad aequalitatem, quoties camporis cura justo pretio compensatur, & lucrum cessans aut damnum emergens reparatur. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 425
CAPUT VI. De contractibus, in quibus non transfertur dominium rei, sed tantum usufructus. ibid.
Quid emphyteusis & feudum. ibid.
Dominus conservat tantum Dominium directum, & potest solum exigere pensionem ab emphyteuta, fidelitatem vero vel obsequium a feudatario. Emphyteuta vero vel feudatarius acquirit solum dominium utile, & tenetur solvere, vel pensionem, vel obsequium personale. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 426
CAPUT VII. De contractibus, quibus transfertur solus usus rei. ibid.
Quid locatio, quid conductio. 427
Eadem requiruntur conditiones in locatione & conductione, qua in emptione & venditione, his exceptis, qua emptionem & venditionem a locatione & conductione distinguuntur. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Conductor non potest uti rei conductae, nisi juxta vel pactum, vel consuetudinem: & si ea abutatur, tenetur reparare damnum culpa sua vel dolo proveniens; si vero ea non abutatur non tenetur reparare damnum casu eveniens. 428
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Locator tenetur efficere, quantum, in se est, ut conductor pacifice & commode juxta pactionem re conductae fruatur; si hanc curam omittat sine causa, tenetur damnum reparare. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Qui locat suas opes, tenetur opus susceptum juxta regulas artis perficere; si non faciat, tenetur damnum ex ignorantia sua, vel negligentia, vel dolo proveniens reparare. 429
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Artifex non tenetur ea damna reparare, quorum nullatenus est causa. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Quid commodatum. Quid precarium. ibid.
Eadem requiruntur conditiones in commodato & precario, qua in donatione, his exceptis, qua distinguunt donationem a commodato & precario. 430
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Quid mandatum. ibid.
Eadem requiruntur conditiones in mandato, qua in locatione operarum, cum hoc solo discrimine, quod locatio non est gratuita, mandatum vero debet esse gratuitum. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 431
CAPUT VIII. De contractibus, quibus sola res traditur vel custodienda, vel pro securitate. ibid.
Quid & quod simplex depositum. ibid.
Depositarius debet semper rem depositam quasi suam inspicere, ut eam custodiat, & quasi non suam, ne eam contrectet contra deponentis voluntatem. 432
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Quid sequestratio. ibid.
Quid hypotheca. Quid pignus. ibid.
Traditio & acceptio pignoris & hypothecae easdem requirunt conditiones, quas venditio & emptio, his exceptis, qua venditionem & emptionem ab actione pignoratitia distinguunt. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 433
Duplex est hypotheca & oppignoratio: legalis, & conventionalis. 434
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Illicita est hypotheca vel oppignoratio, quoties creditor, prater securitatem summa mutuo tradita, aliquid aliud exigit a debitore. 435
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Quid fidejussio. 436
Eadem requiruntur conditiones in fidejussore, qua in principali contrahente. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
CAPUT IX. De contractibus, quibus intervenit aliquod periculum, seu aliqua fors circa eas res, quae sunt materia contractus, 437
Quid

INDEX

Quid & quoduplex ludus. ibid.
 Ludus mixtus, in quo ludentes inter se pa-
 ciscentur, ut victori cedat quod uterque
 deposuit, est licitus, modo aliunde nulla
 prava circumstantia vitietur, & ludus il-
 le non omnino dependeat a casu & fortu-
 na, sed magis pendeat ex industria, quam
 ex casu. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. 438
 Ludus lucrativus, in quo vel sola intervenit
 sors, vel sors insigniter industria prava-
 let, est omnibus Christianis illicitus, pra-
 cipue quando in eo exponitur ingens pecu-
 nia summa. 439
 Confectaria hujus doctrina. 440
 Qui alearum ludo ex professo incumbit, a
 fortiori qui quibuscumque aleatoribus domos
 suas ad ludendum locant, sunt in statu
 peccati mortalis, & absolvi non debent,
 nisi prius resipuerint. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. 441
 Quid loteria. ibid.
 Loteria non est de se illicita, sed potest fieri
 illicita ex circumstantiis. ibid.
 Quid asscuratio. ibid.
 Contractus asscurationis certo pretio initus,
 easdem requirit condiciones, quas emptio &
 venditio. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. 442
 Quid sponso. ibid.
 Eadem requiruntur condiciones in sponso,
 qua in donatione conditionali. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Quid & quoduplex societas. ibid.
 Contractus societatis non est de se illicitus. 443
 Ut contractus societatis sit licitus debet fieri
 1. inter personas habiles ad societatem. 2.
 Debet esse de rebus aptis ad societatem. 3.
 Debet servari aequalitas vel absoluta,
 vel proportionalis. 4. Capitale utriusque
 debet esse periculo obnoxium. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Contractus societatis est illicitus, quoties non
 servatur aequalitas inter ea, qua utrumque
 praestantur. 444
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Ut distributio damni vel lucri ad justam a-
 equalitatem redigatur, debet fieri cumulus
 cujuscumque sortis, & assignari cuilibet
 deponenti tantum lucrum & tantum dam-
 num, quantum exigit sors deposita. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. 445
 Contractui societatis non potest adjungi alius,
 qui leges societatis destruat: ideo illicitus
 est contractus, in quo primo initur socie-
 tas; secundo securum redditur capitale u-
 nius socii ab altero socio; & tertio ven-

ditur lucrum incertum expectatum pro cer-
 to etiam si minori. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. 446
 Contractus societatis potest uniri cum aliis
 contractibus, modo illi contractus leges ve-
 ra societatis non destruant. 447
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Statutis pactis legibus societatis consentane-
 is, & statuta aequalitate rerum, quilibet
 socius debet inspicere fundum societatis qua-
 si rem suam, ut eam conservet & adau-
 geat, & quasi rem alienam, ut nihil si-
 bi inde appropriet: qui secus egerit, pec-
 cat; & si damnum asserat, tenetur ad re-
 stitutionem. 448
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Vir non habet proprietatem bonorum dotali-
 um, sed usufructum & eorum tutelam. 449
 Confectaria hujus doctrina. 450
 CAPUT X. De mutuo & usura. 451
 Quid mutuum. ibid.
 Quid & quoduplex usura. ibid.
 Usura est peccatum contra justitiam: ita do-
 cet scriptura, monent Concilia, ratio na-
 turalis dicitur, Jus Civile & Gallicum o-
 stendunt. 452
 Toties mutuans potest aliquid supra sortem
 exigere a mutuatario, quoties ratione mu-
 tui perit aliquid mutuanti de bonis, qua
 actu habebat, vel qua probabiliter acqui-
 siturus erat. 454
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Quando quantitas lucri cessantis & damni
 emergentis est certa, tantum precise potest
 recipi supra sortem, quantum est dam-
 num emergens & lucrum cessans; quando
 vero est incerta hac quantitas, tantum
 potest recipi, quantum determinat jus ci-
 vile. 455
 Qui sine pacto exteriori optat recipere aliquid
 supra sortem ex vi mutui, est usurarius
 mentaliter. 456
 Confectaria hujus doctrina. 406
 Usuram committit in aliquo realem, qui de
 facto dat aliquid mutuo, ea intentione,
 ut sibi aliquid pretio aestimabile rependatur
 ex vi mutui, quamvis non exprimat suam
 mentem exterius. ibid.
 Usuram exteriori & apertam committunt
 quicumque paciscuntur sibi dari aliquid pre-
 tio aestimabile ex vi mutui. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Usura palliata committitur, quoties mutuans
 & mutuatarius varios ineunt contractus,
 quibus capitale salvum servatur, & inte-
 resse praecipitur. 458
 Confectaria hujus doctrina. ibid.

Quan-

TRACTATUM &c.

Quando in mutuo suscipitur ex pacto aliquid
 supra sortem, toties debet intervenire vel
 damnum emergens, vel lucrum cessans, vel
 saltem aliquis novus contractus, qui non
 destruat naturam gratuiti mutui. 460
 Confectaria hujus doctrina; in quibus expli-
 cantur singula voces hujus distici. ibid.
 Feuda. Fide jussor. Pro dote. Stipendia
 Cleri. Sponte datum. Sors indemnis.
 Conventio poenae. ibid.
 Falsus est omnis titulus sumendi interesse,
 nisi interveniat vel lucrum cessans, vel
 damnum emergens. ibid.
 Confectaria hujus doctrina, in quibus expli-
 cantur varii tituli sumendi interesse exco-
 gitati a quibusdam Authoribus. ibid.
 Ut committatur usura, debet intervenire con-
 tractus vel explicitus, vel implicitus mu-
 tui, & ex mutuo debet immediate percipi
 res pretio aestimabilis. 463
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Quid & quoduplex census. 464
 Census annuus potest absque vitio usura emi
 & vendi, modo observentur certa conditio-
 nes. ibid.
 Quando statuitur pensio annua, eadem requi-
 runtur condiciones, qua in emptione & ven-
 ditione. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Quid mons pietatis. 465
 Montes pietatis sunt liciti, modo fiant cum
 conditionibus requisitis. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Ut mutuum sit validum, 1. Mutator debet
 habere rei, quam mutuo dat, dominium &
 administrationem, & mutuatarius debet pos-
 se illud recipere, 2. Res mutuo data &
 acceptata debet esse consumptibilis, 3. Mu-
 tui datio & acceptatio nihil debet habere
 legibus contrarium. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. 466
 Quid Senatus Consultum Macedonianum, &
 in quibus casibus cesset. ibid.
 Qua poena destinatur usurariis. 467
 CAPUT XI. De quasi contractibus. 468.
 Quid & quoduplex quasi contractus. ibid.
 Quid tutor, & curator. ibid.
 Necessitas publica postulat, ut stabiliantur
 tutores & curatores. ibid.
 Qui se suaque defendere non possunt indigent
 tutela; & qui bona sua administrare non
 possunt indigent curatela. 468. 469
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Hi solum Tutores & Curatores institui de-
 bent, qui supra dicta exercere valent, ibi-
 dem.

Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Tutores debent necessaria tum corpori tum
 anima pupillo ex ejus bonis providere. 470
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Tutor & Curator ea tantum gerere possunt,
 qua prosunt pupillis & minoribus; minime
 ea qua eis officiunt. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Tutor & Curator si quid dolo vel culpa ne-
 gligant, ad restitutionem tenentur; minime
 vero si casu detrimenti aliquid eveniat. 471.
 Confectaria hujus doctrina. 497
 Tutor & Curator ita se gerere debent, ut
 nec sibi, nec pupillis, vel minoribus noceant,
 vel nocere praesumantur. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Pupilli & minores debent Tutoribus & Cu-
 ratoribus solvere quidquid juste pro illis
 impensum est. 472
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Negotiorum gestores, & hi quorum negotia
 geruntur, idem sibi mutuo debent, qua cu-
 ratores & minores. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Qui invicem habent rerum communionem, ad
 eadem tenentur, ad qua obligantur qui
 societatem interunt. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. 473
 Qui adit hereditatem, eo ipso omnibus se ob-
 ligat, quibus aliquid ex illa hereditate de-
 betur. ibid.
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 CAPUT XII. De donatione. ibid.
 Quid & quoduplex donatio. ibid.
 Ut donatio sit valida, quadam requiruntur
 condiciones ex parte donatoris, ex parte
 donatarii, ex parte rei donata, & ex par-
 te modi donandi. 474
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 Donatio revocari potest, quoties donator vel
 coacte, vel irrationabiliter censetur donas-
 se. 476
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 In donatione possunt variis apponi condiciones,
 modo non sint substantia donationum con-
 trariae. 477
 Confectaria hujus doctrina. ibid.
 CAPUT XIII. De Testamentis, Codicil-
 lis & Legatis. 478
 Quid & quoduplex Testamentum, quid Codicil-
 lus, & quid Legatum. ibid.
 Eadem requiruntur condiciones in Testamen-
 to, qua in donatione. ibid.
 Hi Testamentum valide facere possunt qui
 domini sunt rerum suarum, & liberam
 habent earum dispositionem. ibid.
 Con-

- Confectaria hujus doctrina.* ibid.
Testamentum valide facere nequeunt qui rerum suarum non habent dominium. 479
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Testamentum facere nequeunt qui non habent plenum usum libertatis, neque libertatem bonorum suorum dispositionem. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Utrum Testamentum sit validum, qui haeres instituitur, debet posse recipere rerum dominium. 480
Confectaria hujus doctrina. ibid.
illi haeredes institui non possunt, qui non possunt acquirere bonorum temporalium dominium. 481
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Ut Testamentum sit validum requiritur certus numerus testium, & certa dotes in testibus. 482
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Ut Testamentum sit validum ex parte formae, plures requiruntur conditiones. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Testamentum est nullum, si prateratur haeres, qui juxta leges prateriri non poterat, nisi reddatur causa hujus prateritionis. 483
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Testamentum quibuscumque solemnitatibus munitum potest ad libitum testatoris revocari. 484
Confectaria hujus doctrina. ibid.
CAPUT XIV. De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur. ibid.
Qui intestatus, & quot, & qui possint ejus bonis succedere. ibid.
Qui & quot descendentes. 485
Qui & quot ascendentes. ibid.
Qui & quot collaterales. ibid.
Quid sit in stirpes & in capita succedere. ibid.
In quot partes solet dividi hæreditas. 486
Quo ordine succedant descendentes. ibid.
Quo ordine succedant ascendentes. 533
Quo ordine succedant collaterales. ibid.
Quo ordine succedat maritus, & uxor, & fiscus. 487
Formula Testamenti publici a Parocho aut ejus Vicario conscribendi. ibid.
Formula Testamenti clausi. 488
TRACTATUS XVI. De variis speciebus injuste acceptionis, vel detentionis boni alieni. ibid.
CAPUT I. De Furto. ibid.
Quid furtum, & quæ ejus species. 489
Furtum est peccatum ex suo genere mortale. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
- De furtis commissis ab extraneis.* ibid.
De furtis uxorum erga maritos, & maritorum erga uxores. 490
De furtis filiorum familias erga patres, & patrum erga filios. ibid.
De furtis dominorum erga servos, & servorum erga dominos. ibid.
Furti reus haberi non potest, qui rem exteriorem accipit iis in casibus, in quibus jus naturale vel positivum illud permittunt. 491
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Quid rapina. 492
Peccant mortaliter, qui per rapinam auferunt bonum alienum, & longe gravius quam per furtum. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 493
Quid furtum sacrilegum. 494
Furtum sacrilegum est peccatum mortale longe gravius, quam furtum vel rapina. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
TRACTATUS XVII. De restitutione. 495
CAPUT I. Quæ requirantur, ut quis teneatur ad restitutionem, vel ut ab ea dispensetur. ibid.
Quid & quotuplex restitutio. ibid.
De bonis variis, quæ homo possidet. ibid.
De variis modis, quibus nocemus proximo. 496
De multiplici culpa tam civili quam Theologica, quæ possumus nocere proximo. ibid.
Restitutio locum habet in bonis vel fortuna, vel corporis, vel honoris & famæ, vel pietatis & gratiæ. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 497
CAPUT II. De iis, qui absolute excusantur ab omni restitutione coram Deo, licet inferant damnum proximo. ibid.
Qui nocent proximo absque culpa Theologica, excusantur ab omni restitutione coram Deo; a fortiori qui nocent exequendo munus suum. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 498
Qui damnum afferunt proximo, peccantes mortaliter contra virtutem diversam a justitia commutativa, licet sint rei coram Deo, non tenentur ad restitutionem damni. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Qui violando justitiam commutativam nocent proximo per peccatum tantum veniale, obligantur ad restitutionem. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Qui damnum intulit per peccatum tantum veniale, obligatur ad restitutionem sub mortali, si damnum resarciendum sit notabile sub veniali si sit leve. ibid.

Con-

- Confectaria hujus doctrina.* ibid.
CAPUT III. De his, qui ob culpam vel Theologicam, vel civilem obligantur ad restitutionem. 402
Quicumque peccat contra justitiam commutativam, sive damnum inferat per actionem, sive per omissionem, obligatur ad restitutionem. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Cooperatores obligantur ad restitutionem, quando peccantes contra justitiam commutativam sunt causa efficax damni. Excusantur vero a restitutione, si non sint causa efficax damni, vel si non peccant contra justitiam commutativam. 506
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Culpa civilis, licet noxia proximo, si sit omnino involuntaria, & non deducta ad forum contentiosum, ad nullam coram Deo restitutionem obligat. Si sit voluntaria, licet non deducta ad judicem, obligat coram Deo ad æqualem compensationem damni illati etiam ante sententiam judicis. Si vero sit æducta ad forum contentiosum, sive voluntaria, sive involuntaria sit, post latam sententiam obligat ad æqualem compensationem damni illati, & ad pœnam inflictam a judice: ante latam sententiam ad solam compensationem, si sit voluntaria; ad nullam vero restitutionem, si sit omnino involuntaria. 509
Confectaria hujus doctrina. 509
Qui contra jus nocet proximo vel per actionem, vel per omissionem, obligatur juxta jus civile 1. ad æqualem compensationem, 2. ad pœnam aliquam. ibid.
Confectaria hujus doctrina. 510
Toties judex damnat eum, qui accusatur, ad integram restitutionem, & insuper ad aliquam pœnam, quoties in eo præsumitur dolus vel culpa; secus, si absit dolus, vel culpa. 511
Confectaria hujus doctrina. ibid.
In restitutione præscribenda, quæ oritur ex violatione contractus, aut quasi contractus, vel ex omissione officii gratuiti aut lucrativi, attendenda est natura illius contractus aut quasi contractus, & natura illius officii, ut juxta illam, & juxta gravitatem culpæ; pensetur restitutio. 512
Confectaria hujus doctrina. ibid.
CAPUT IV. De his, qui post violatam justitiam commutativam, possunt tamen absque peccato vel omnino omittere restitutionem, vel ad tempus differre. 513
- Illud excusat absolute a restitutione, vel dat locum eam juxte differendi, quod efficit, ut creditor nequeat exigere rem restituendam, nisi sit irrationalis & iniquus exactor.* ibid.
Confectaria hujus doctrina. 514
CAPUT V. De materia restitutionis. 516
Quoties sit restitutio, toties res ipsa ablata debet restitui, si possit, si non possit, debet restitui æquivalens. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
CAPUT VI. De quantitate restitutionis. 517
De variis modis, quibus res aliena & acquiri & possideri potest. ibid.
Qui & quot possint esse fructus unius & ejusdem rei. ibid.
In foro interiori restitutio debet solum fieri secundum damnum illatum proximo; in foro exteriori debet fieri non solum secundum damnum illatum, sed secundum multam legitime inflictam a judice. ibid.
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Ut restitutio fiat ad æqualitatem, & res ablata, & res reddenda, debent considerari in se, & in omnibus adjunctis. 518
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Ut restitutio fiat ad æqualitatem, res ablata debet æstimari juxta detrimentum, quod laesus passus est, non juxta utilitatem, quam ladens percepit. 519
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Ut restitutio reducat ad æqualitatem, acceptor & possessor mala fidei tenetur & rem ipsam & fructus rei, nedum perceptos, sed etiam ex incuria neglectos, attamen a vero domino percipiendos restituere, demum omne lucrum cessans & damnum emergens reparare, sive possessor mala fidei eo sit factus ditior, sive non, sive res ablata existant, sive non. 521
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Acceptor & possessor bona fidei non tenentur durante bona fide restituere rem alienam, neque fructus illius; sed cessante bona fide ante præscriptionis tempus tenentur & rem ipsam, quam habent, & totum illius rei, quod retinent, & id omne, in quo facti sunt ditiores, restituere. 522
Confectaria hujus doctrina. ibid.
Possessor, qui fuit initio bona fidei, factus postea dubia fidei, tenetur diligenter inquirere, quisnam sit verus dominus rei, & eam ipsi reddere, hoc ipso quod ipsum noverit. 523
Confectaria hujus doctrina. ibid.

CAPUT

INDEX TRACTUUM &c.

CAPUT VII. Quo pacto debeat fieri restitutio. 524

In restitutione res ablata debet ei restitui, quæ ablatione vel detentione injusta damnum patitur. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Quando debitor non potest omnibus & singulis creditoribus satisfacere, potest vero aliquibus, iste ordo servandus est. Illi prius debet fieri restitutio, qui intimius jus habet vel in re, vel ad rem. 526

Confectaria hujus doctrina. ibid.

Quantum ad preparationem animi statim restitutio decernenda est; quantum ad executionem faciendam est tempore congruo. 527

Confectaria hujus doctrina. 528

Restitutio aut omitti aut saltem suspendi potest, quoties imprudenter facta noceret spiritualiter vel ei, cui fieret, vel ei, a quo fieret; sed quærenda sunt media, quibus neutri noceat. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

TRACTATUS XVIII. De octavo præcepto. 529

CAPUT I. De veritatis amore. ibid.

Quando oporteat veritatem occultare aut manifestare. ibid.

Confectaria hujus doctrina. 530

De equivocatione & restrictione mentali. 532

Confectaria hujus doctrina. 533

CAPUT II. De mendacio. 534

An mendacium sit semper illicitum. ibid.

Confectaria hujus doctrina. 535

Quandonam mendacium sit semper peccatum mortale? 536

Quandonam mendacium sit peccatum veniale solum? 539

CAPUT III. De fama & honore. ibid.

Quæ sit obligatio conservandi propriam famam? ibid.

Confectaria hujus doctrina. 540

Quam stricte prohibeatur diffamare se ipsum? 541

Confectaria hujus doctrina. 540

Quæ sit obligatio conservandi famam proximi? ib. Quam stricte prohibeatur diffamare proximum? 542

CAPUT IV. De diffamatione proximi apud nos interius facta per suspensiones, per dubia, & judicia temeraria. ibid.

Quale peccatum sint suspensiones, dubia, & judicia temeraria facta contra probitatem proximi. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

De circumstantiis aggravantibus diffamationem interiore factam per suspensionem, dubium, & judicium injustum. 544

De casibus, in quibus sine peccato possumus de proximo dubitare, suspicari, & judicare. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

CAPUT V. De diffamatione exteriori per calumniam & detractionem. 545

Quale peccatum diffamatio exterior? ibid.

De calumnia. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

De detractione. 546

Confectaria hujus doctrina. ibid.

De circumstantiis, tum augmentibus, tum minuentibus diffamationem exteriori proximi. 547

Confectaria hujus doctrina. ibid.

De casibus, in quibus sine peccato possumus peccatum proximi manifestare. 548

Confectaria hujus doctrina. ibid.

CAPUT VI. De honore proximis exhibendo. 549

Quis honor debeatur proximo? ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

De diminutione honoris, qui debetur proximo. ibid.

Confectaria hujus doctrina. 550

De casibus, in quibus contumelia, convitium, improprium sunt absque peccato. ibid.

Confectaria hujus doctrina. ibid.

De cooperantibus diffamationi & contumelia. 551

Confectaria hujus doctrina, ibid.

MORALIS CHRISTIANA EX SCRIPTURA SACRA

Traditione, Conciliis, Patribus, & insignioribus Theologis

EXCERPTA.

TRACTATUS PRIMUS.

De Principiis Moralis Christianæ,

Seu de fontibus, e quibus erui debeat Moralis Christiana.

MORALEM Christianam tradituri, a principiis ordimur, e quibus erui illa debet: naturalis enim ordo postulat, ut dum traditur aliqua disciplina, principia, ex quibus ea pendet, ante omnia constituentur; quare

in hoc primo tractatu quæremus. Primo, quot, & qui sint fontes seu principia, e quibus erui debet Moralis Christiana. Secundo, quomodo iisdem principiis utendum sit.

CAPUT I.

Quot & qui sint fontes Moralis Christianæ.

1. Prop. Primus & præcipuus fons Moralis Christianæ est divina revelatio.

Prob. 1. Ex Scriptura. Divina revelatio homini in eum finem data est, ut homo, excæcatus per peccatum, sua officia edisceret, juxta illud Pauli: Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, & erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. 2. ad Tim. c. 3. v. 16. utque innumera testantur Scripturæ oracula, quæ passim asserunt, ideo nobis Deum locutum fuisse, ut nos e tenebris educeret: ergo ex revelatione primo & præcipue hauriri debent Christianæ Moralis officia.

Prob. 2. Autoritate Patrum. Divina revelatio continet verbum Dei, qui nec falli, nec fallere potest: non falli, quia est infinite sciens: non fallere, quia est infinite bonus: ergo ex revelatione primo & præcipue petenda est Christiana Moralis, ex qua pendet

hominis æterna tum beatitudo, tum infelicitas: in quam sententiam Clemens Alex. ait 7. lib. Strom. Non expectamus testimonium quod datur ab hominibus, sed voce Domini probamus quod queritur, quæ est magis fide digna quam quævis demonstratio, vel potius, quæ est sola demonstratio. Quo etiam pertinet illud D. Th. 1. contra gentes c. 4. Salubriter ergo divina providit Clementia, ut ea etiam, quæ ratio investigare potest, fide tenenda præciperet: ut sic omnes de facili possent divina cognitionis participes esse: & absque dubitatione & errore. Hinc est quod Ephel. 4. dicitur: Jam non ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum. Et Isa. 54. Ponam universos filios tuos doctos a Domino.

Prob. 3. Ratione. Officia Moralis Christianæ vel juris sunt naturalis, vel supernaturalis: si supernaturalis, in his humana ratio, seclusa revelatione, plane cæcutit, ut patet ex officiis quæ Deo debemus Redemptori, quæ quidem sine lumine fidei nullatenus innotescunt: si vero juris sunt naturalis, in his humana ratio etiam sagacissima sæpe errat, ut patet ex Philosophis, qui vel in ipsum Decalogum tot scelera permiserunt; puta furtum, ut Lycurgus; monstruosam uxorum communitatem, ut Plato; liberorum internecionem, ut Aristoteles: utque etiam clarius patet ex quibusdam hæreticis, qui morum disciplinam ex sola ratione admetiri voluerunt: hi enim, ut dicit Damascenus lib. de hæresibus in fine: In moribus & rebus agendis aberrant, & aliquas res agendas, quæ præclare sunt, & cum laude conjunctæ, criminantur: contraque nonnullas, quæ vituperatione dignæ sunt, approbant.

Rursus. Doctrina morum non minus est revelata quam doctrina fidei; quia, uti scriptum est: Sine fide impossibile est placere Deo: ita & dictum est: Fides sine operibus mortua est. Ergo si fidei doctrinam ex revelatione erui mus, doctrinam morum ex eadem revelatione debemus desumere.

Consect. Hinc intelligi potest casuum arbitris ante omnia consulenda esse ea, in quibus divina revelatio continetur.

§. 1. Ac primo quidem consulenda est diligenter Scriptura sacra; hæc enim verbum Dei continet. Non enim, ut ait Pet. 2. c. 1. v. 21. *Voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Neque fidei nostræ tantum, sed & morum normam continet. Ibi enim, ut ait Aug. lib. 2. de Doctr. Christ. c. 9. *Inveniuntur illa omnia, quæ continent fidem, moresque vivendi; & lib. 3. c. 10. Non præcipit Scriptura, nisi charitatem, nec culpat nisi cupiditatem, & eo modo informat mores hominum.*

Unde videmus utriusque testamenti Patres, Apostolos, & ipsummet Christum, quoties de moribus instituendis agebatur, Scripturam consuluisse, aut ad eam populos remisisse.

Sic Moyses iussit, ut quolibet anno remissionis in solemnitate tabernaculorum Levita Scripturam legeret, & ita populum edoceret. *Convenientibus, inquit, cunctis ex Israel, ut appareant in conspectu Domini Dei tui in loco, quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Israel, audientibus eis... ut audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant, impleantque omnes sermones legis hujus.* Deut. 31. v. 10.

Sic Josue populum mittit ad Scripturam. *Estote ait solliciti, ut custodiat cuncta quæ scripta sunt in volumine legis Moysis.* Jos. 23. v. 6.

Sic Isaias Judæos a consulendis Pythonibus avertit, & ad divinam legem remittit, c. 8. v. 19. *Et cum dixerint ad vos: quærite a Pythonibus, & a divinis, qui strident in incantationibus suis: ad legem magis & ad testimonium.*

Sic Esdras per lectionem Scripturarum prævaricantes Judæos ad morum reformationem reduxit. *Attulit ergo Esdras Sacerdos Legem coram multitudine virorum & mulierum... flebat omnis populus cum audiret verba legis,* c. 8. v. 2. & 9.

Sic Christus tentatus a diabolo revincit illum, dicens: *Scriptum est.* Matth. 4. v. 4. & consultus a Scriba eum his verbis tentante: *Magister quid faciendo vitam æternam possidebo; non alio mittit quam ad Scripturam: In lege, inquit, quid scriptum est, quomodo legis.* Luc. 10. v. 26.

Uno verbo omnibus ait: *Scrutamini Scripturas.* Joannis 5. v. 39.

Sic Abraham divitis epulonis fratres ad Scripturam mittit. *Habent Moysen & Prophetas: audiant illos.* Luc. 16. v. 29.

Sic Apostoli ajunt: *Doctrinis variis & peregrinis, id est, a Scriptura alienis, nolite abduci.* Ad Hebr. c. 13. v. 9.

Sic demum Concilia Scripturam sacram

in medio collocant, utpote *fontem omnis salutaris veritatis, & morum disciplinæ, ut ait Trid. sess. 4. decr. 3.*

Prophanos ergo Authores quoties fidei adversantur, cum Davide despiciamus, & legem divinam meditemur. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes: sed nox ut lex tua.* Psal. 118. v. 85.

§. 2. Attendenda est Traditio, non humana, sed divina; non per privatos Authores proposita, sed non interrupta Pastorum successione fideliter ad nos transmissa; quia divinam revelationem oretenus traditam exhibet. *Interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, inquit Jerem. c. 6. v. 16. Et Paulus ait: State & tenete traditiones quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* 1. ad Thes. c. 2. v. 14. *Tenax sis traditionis divina, inquit Vinc. Lir. in Commonitorio 1. c. 27. in qua non author debes esse, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens.* Et Chrysostomus isto longe antiquior: *Est Traditio, nihil quæras amplius.* In 2. ad Thessal. hom. 4.

Ita observatum semper multis exemplis constat.

Sic Moyses Judæos ad Traditionem remittit. *Interroga Patrem tuum & annuntiabit tibi.* Deuter. c. 32. v. 7.

Sic Ecclesiasticus Disciplinam morum vult a Traditione sumi. *Ne despicias narrationem Presbyterorum, ... ab ipsis enim discas sapientiam.* c. 8. v. 10.

Sic Christus recentes & humanas damnavit Traditiones, divinas & antiquas circa doctrinam morum confirmat, dicens: *Ab initio non fuit sic.* Matth. 19. v. 8.

Sic Synagoga Traditionem consulens, legem de observatione Sabathi attemperavit, declarans, licitum esse eo die animalia adquare, lapsa in foveam levare, pugnare contra hostes, & omnia ad Sacrificium necessaria præstare.

Sic Ecclesia Traditionem consulens, diem Dominicam loco Sabathi celebrat, & contra Disciplinam Apostolorum, a sanguine & suffocato non abstinere.

Sic Tridentinum prioribus inhærens Conciliis: *Scripturam, nec non Traditiones, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit ac veneratur.* Sess. 4.

§. 3. Consulenda sunt Concilia œcumenica, vel particularia, quæ sunt universali Ecclesiæ consensu recepta; quia divinam revelationem nobis exhibent & universam Ecclesiam repræsentant; quæ cum a Spiritu sancto dirigatur errare non potest. Unde ajunt Apostoli: *visum est Spiritui sancto &*

nobis. Act. 15. v. 28. Eodemque divino instinctu ducti œcumenicorum Conciliorum Patres suis ita Decretis præludunt: *Sacro-sancta œcumenica Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata ... definit, anathemate percutit, &c.*

Unde eadem semper generalibus Conciliis reverentia exhibita, quæ verbo divino redditur, ut patet exemplis ab initio nascentis Ecclesiæ ad nos usque perseverantibus.

Sic Paulus perambulabat Syriam, & Ciliiciam, confirmans Ecclesias: *præcipiens custodire præcepta Apostolorum & Seniorum.* Act. 15. v. 41.

Sic Athanasius Epist. ad Affricanos ait: *Verbum Domini per œcumenicam Synodum manet in æternum.*

Sic Gregorius ait: *Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor Concilia suscipere & venerari me fateor, Nicanum scilicet ... Constantinopolitanum ... Ephesinum ... & Calcedonense.* Lib. 1. Epist. 24. nunc 25.

Sic Concilium Constantin. 4. can. 1. *Decreta Conciliorum quasi divina Dei eloquia suscipit.*

Sic demum Concilium Senonense Ecclesiam in Conciliis repræsentatam, tam in moribus quam in fide infallibilem protegitur: *Sancta & infallibilis Ecclesia, quæ nec a charitate decidere potest, nec ab orthodoxa fide deviare, cuius auctoritatem qui in fide & moribus non secutus fuerit, quasi Deum negaverit, infideli deterior habeatur.* Decret. Fidei.

§. 4. Attendendus est unanimis sanctorum Patrum consensus; quia divinam revelationem ore tenus tantum, & non scripto traditam, a majoribus acceptam, & fideliter custoditam nobis exhibet: sunt enim hi Doctores, quos Deus dedit ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem Corporis Christi ... ut non simus fluctuantes omni vento doctrinæ. Ad Ephes. 4. v. 14.

Ideo semper vidimus, quod in componendis moribus, antiquorum auctoritas adhiberetur.

Sic sapiens admonet, ut Doctrinam Patrum sequamur. *Ne transgrediaris termines antiquos quos posuerunt Patres tui.* Proverb. 22. v. 28.

Sic in Concilio Calcedonensi conclamatum: *Hæc est Fides Patrum.*

Sic in Conc. Constantin. 4. Act. 10. Can. 1. Patrum decreta ut morum regula proponuntur: *Sanctorum Patrum decreta inquit velut inextincta, semperque lutescentes facies sequenda sunt.* Can. 1.

Sic idem Concil. juxta aliam versionem eodem Can. *Dicta Patrum vocat. Secunda Dei eloquia.*

Sic etiam in Concilio Viennensi Clemens V. ait: *Nos ad sanctorum Patrum & Doctorum*

sententiam Apostolica considerationis aciem convertentes definimus, &c.

Item Trid. Synodus fatetur se inhærere Patrum sententiæ & exemplo. *Orthodoxorum Patrum exempla secuta.* Sess. 4. cap. 1.

Demum in omni Concilio factum est quod Vincentius Lyrinensis commonitorio 2. c. 2. ait de Ephesino: *Patres sunt, quorum beata Synodus doctrinam tenens, consilium sequens, testimonio credens, judicio obediens, absque radio, presumptione, & gratia de fidei & morum regulis pronuntiavit.*

Sic Aug. aliique Doctores Ecclesiæ, nunquam ausi sunt ab unanimi Antiquorum sententia recedere, tam in moribus quam in fide. *Quod credunt credo, quod tenent teneo, quod docent doceo, quod prædicant prædico: istis cede, & non me cades, acquiesce istis & quiesce a me.* Lib. 1. contra Jul. cap. 5.

Scripturam habes in Bibliis, Traditionem in universali Ecclesiæ praxi, unanimem Patrum sensum in suis scriptis, Canones in Conciliorum Collectione R. P. Labbe Jesuitæ.

2. Prop. Secundus fons Moralis Christianæ est summi Pontificis de aliqua morali controversia solemne iudicium.

Prob. 1. Script. Romanus Pontifex debet nos in dubiis circa fidem & mores instituere, est enim Petri successor, cui dictum est: *Pasce agnos meos, id est fideles. Pasce oves meas, id est pastores.* Joan. 21. vers. 15. & iterum: *Simon ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Lucæ 22. v. 32. Ergo ubi non adest revelatio, consulendum est summi Pontificis iudicium.

Prob. 2. Ex Conc. Patres Florentini ajunt: *Definimus, sanctam Apostolicam Sedem, & Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, & ipsum Pontificem Romanum successorem esse Beati Petri Principis Apostolorum, & verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum Patrem ac Doctorem existere, & ipsi in Beato Petro pascendi, regendi, ac gubernandi universam Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse: quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum Conciliorum, & sacris Canonibus continetur.* Ergo summus Pontifex audiendus est ut Doctor, & ei obtemperandum est ut Patri.

Prob. 3. Ex Patribus. Silvester II. ait: *Sic lex communis Ecclesiæ, Evangelium, Apostoli, Prophetæ, Canones, spiritus Dei constituti & totius mundi reverentia consecrati ... Et Decreta sedis Apostolica ab his non discordantia. Inde, ut scribunt Tarraconeuses ad sanctum Hilar. P. nihil errore, nihil presumptione*

sed Pontificali totum deliberatione precipitur.

Prob. 4. Ex praxi Ecclesiæ. In dubiis circa fidem & mores semper in Ecclesia quovis sæculo iudicium Sum. Pont. diligenter quæsitum, & reverenter exceptum est, ut obvium erit cuique legenti historiam Ecclesiasticam.

Sic primis Ecclesiæ temporibus anno 253. ad Clerum Romanum, Sede etiam vacante, scriptum est a Cypriano quomodo ad pœnitentiam lapsi recipiendi essent.

Sic mediis Ecclesiæ temporibus an. 860. Bulgari nuper conversi Nicolaum primum Rom. Pontificem consulunt, ut ab eo quid credendum, quidve agendum in Religione Christiana, quam amplexi fuerant, addiscant.

Sic ultimis Ecclesiæ temporibus Quietistarum illusiones, & quorundam Casuistarum opiniones, summorum Pontificum iudicio proscriptæ sunt: Ergo in controversiis moralibus dicendum quod Aug. dicebat in causa Pelagii: *Missum est ad Sedem Apostolicam, inde etiam rescripta venerunt: causa finita est: utinam aliquando finiatur error.* Serm. olim. 2. de verbis Apost. Jam. 131.

Consect. Hinc satis patet, ubi de Morali agitur, 1. Consulendas esse Epistolas Decretales summorum Pontificum: quas quidem collectas habes ratione temporum in compilatoribus Decretalium & in Bullario, digestas ratione materiarum in toto corpore Juris Canonici. 2. Consulendas esse Censuras summorum Pontificum: præcipuas habes collectas in Censura data a Clero Gallicano an. 1700. nosque eas referemus prout occasio sese obtulerit.

3. *Prop.* Tertius fons Moralis Christianæ est iudicium Conciliorum particularium, vel Nationalium, vel Provincialium, vel Diœcesanorum, licet universo Ecclesiæ consensu non sint recepta.

Prob. 1. Scrip. Concilia particularia exhibent iudicium plurimorum Episcoporum, qui propositam quæstionem examinarunt, non obiter sed attente quilibet asserendo antiquam Ecclesiæ suæ Traditionem: Ergo huiusmodi iudicium in Morali magni faciendum est, præsertim dicente Domino: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Matth. 18. v. 20.

2. Ex praxi Ecclesiæ. Ea fuit Ecclesiæ consuetudo, ut sæpe celebrarentur Concilia Provincialia, quæ essent aut dispositiones ad futurum Concilium generale, aut præteriti Concilii generalis executiones: Ergo consulendum est particularium Conciliorum iudicium; quia, ut ait Synodus Arvernensis prima can. 1. non ob alium finem congrega-

bantur, quam ut ea, quæ ad emendationem vitæ, ad severitatem regulæ, vel ad animæ remedia pertinebant, finirentur.

3. Ratione. Concilium universale est infallibile, quia universam Ecclesiam repræsentat; quæ, ut pote columna fidei & firmamentum veritatis, deficere non potest: Ergo & Concilium particulare magnæ quoque est auctoritatis, quia Ecclesiam particularem totam repræsentat. Unde & ipsa Concilia generalia locales seu particulares Synodos magno in honore habuerunt, eisque fideles subiaciendos esse decreverunt, ut patet ex septima Synodo Aët. 3. ubi Theodorus in Epist. quam nomine Orientalium exhibuit, quamque ipsa Synodus approbavit, ait *Locales*, id est, Provinciales Synodos non averfamur: sed magis amamus, amplectimur & recipimus; earum etiam divinitus inspiratas Canonicas constitutiones, correctiones & utiles legislationes summa observantia colimus. Et ex octava Synodo, ubi hæc habentur can. 1. *Regulas, quæ sanctæ Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ, tam a sanctis... Apostolis, quam ab Orthodoxorum universalibus, nec non & Localibus Conciliis... tradita sunt, servare seu custodire profitemur... sed & omnes qui christiano censentur vocabulo, panis & damnationibus... & justificationibus, quæ per illas prolata sunt... canonicè subjici decernimus.*

Immo factum vidimus plures errores circa mores solis particularibus Conciliis fuisse primo condemnatos, postea vero solemniter & universali aliquo Concilio, particularem Synodum approbante, fuisse anathematizatos.

Sic Begardi & Beguinæ omnem libidinem licitam admittentes in his, qui semel essent Deo consecrati, damnati sunt in Concilio Viennensi in Austria, & postea anathematizati sunt in Concilio generali Viennensi in Galliis.

Sic Petrus Oxomensis multos errores docens circa Sacramentum Pœnitentiæ, puta *peccata non esse confitenda Sacerdoti. Confessionem non esse de jure divino, &c.* damnatus in Concilio particulari Compluti habito an. 1479. Postea vero ejusdem errores solemniter anathematizati in Conciliis generalibus, Lateranensi scilicet & Tridentino.

Consect. Hinc constat casuum Arbitris non negligenda esse Concilia particularia, & præcipue ea quæ tractant de moribus: in Conciliis enim, a primo sæculo usque ad octavum, describitur antiqua morum puritas & vetus Ecclesiæ disciplina; in Conciliis vero, ab octavo sæculo usque ad Tridentinum, cernitur, quomodo fideles ab antiquis

quibus moribus degenerarunt. Denique in Conciliis, & Tridentino usque ad nos, pristina morum puritas & antiqua disciplina revocanda proponitur.

4. *Prop.* Quartus fons Moralis Christianæ est Episcoporum iudicium, præsertim dum plures in idem consentiunt.

Prob. 1. Script. In veteri testamento, dum exoriebatur circa religionem aliquod dubium, mittebantur Judæi ad Sacerdotes. *Venies*, inquit Deus, ad Sacerdotes Levitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: qui indicabunt tibi iudicii veritatem. Deut. 17. v. 9. Idem jubet Christus. *Super Cathedram Moysis sederunt Scriba & Pharisei; omnia ergo quacumque dixerint vobis, servate & facite.* Matth. 23. v. 2. Ergo cum Episcopi in locum Sacerdotum legis Mosaicæ in Ecclesia successerint, audiendi sunt a fidelibus in his quæ pertinent ad doctrinam fidei & morum.

2. Ex Patribus. Ignatius Epist. ad Magnesianos hortatur fideles, ut Episcopis obediant. *Decet itaque & vos*, inquit, *obedire Episcopo, & in nullo illi refragari.* Et Cyprianus Epist. olim 55. nunc vero 59. ostendit non aliunde oriri hæreses & schismata, quæ ex eo quod Pastores audire negligamus. *Neque enim aliunde*, inquit, *hæreses oborta sunt, aut nata sunt schismata, quam inde quod Sacerdoti Dei non obtemperatur.*

3. Rat. Episcopi sunt jure divino Rectores Ecclesiæ, Patres, & Doctores populi, juxta illud Pauli Aët. 20. v. 28. *Spiritus Sanctus posuit vos Episcopos regere Ecclesiam Dei:* ergo sequendum est Episcoporum iudicium in moralibus. Ideo videmus in Ecclesia nascentes contra bonos mores opiniones, plurimum Episcoporum iudicio, etiam extra Concilium, fuisse condemnatos.

Sic primis Ecclesiæ temporibus Nicolaus admittentes communitatem uxorum; Gnostici turpissimas voluptates licitas esse asserentes; Episcoporum, etiam extra Concilium, iudicio proscripti sunt. Unde August. lib. 4. ad Bonif. cap. ult. his verbis ridet Pelagianos, Concilium, ubi eorum causa examinaretur, exigentes: *Aut vero Congregatione Synodi opus erat, ut aperta perniciēs dammaretur; quasi nulla hæresis aliquando sine Synodi Congregatione damnata sit?*

Consect. Hinc vides in resolvendis casibus audiendos esse Episcopos, nec sine gravi temeritate sperni posse eorum iudicia, aut pastorales eorum Epistolas; præsertim cum plures in eandem sententiam, aliis non reclamantibus, consentiunt: etenim Episcoporum mandata in subditis sibi Diœcesibus vim habent coactivam, quæ obe-

dientiam exigit: in aliis vero directivam, quæ reverentiam postulat.

5. *Prop.* Quintus Christianæ Moralis fons est Patrum auctoritas, quæ major, aut minor est, prout plures, vel pauciores in idem conveniunt, neque alii contradicunt.

Prob. 1. Script. Patres sunt hi quos Deus posuit in Ecclesia tamquam Doctores, juxta illud Pauli 1. ad Corint. 12. v. 28. *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores.* Ergo in moralibus eorum doctrina reverenter suscipienda est.

2. Ex Greg. lib. 30. Moral. cap. 7. *Et Apostoli & perfecti Doctores subsequenti populo rum patres sunt, tamen præcedentium filii.* Ergo si patres sint, nosque spiritualiter in Christo sua doctrina genuerint, eorum sententia debemus in moralibus inhærere.

3. Rat. Patres hi sunt qui tum ob eminentem scientiam, tum ob sanctitatem insignem, tum ob venerandam antiquitatem Traditionis custodes habentur. Ergo sicuti dum sunt unanimes auctoritatem faciunt irrefragabilem, sive in fide, sive in moribus; ita, dum plures in idem morum dogma consentiunt, auctoritatem habent non spernendam, sed summopere venerandam.

Ideo videas semper in Ecclesia insigniorum Patrum sententiam magnum pondus habuisse. Sic Bernar. ait in Epist. 77. ad Hugonem de S. Victore. *Ab his ergo duabus columnis, Augustinum loquor, & Ambrosium, crede mihi difficile avellor: cum his, inquam, me aut errare, aut sapere fateor.* Et Epist. 174. *Numquid patribus doctiores, aut devotiores sumus?*

Consect. Hinc patet consulendos esse in quæstionibus moralibus sanctos Patres, eos præcipue qui ex professo materiam aliquam pertractarunt. Legendus est Cyprianus de pœnitentia, pro antiqua circa lapsos disciplina firmanda. Legendus est Augustinus contra mendacium, aut de alia quacumque tractet materia. Legendus est Ambrosius de variis Christianorum officiis. Legendus Greg. in libris Moralium. Legendi demum quantum fieri potest Antiqui, ut, quæ fuerint eorum sententia circa propositam quæstionem, perspectum habeamus. Consulendi sunt Compilatores, qui insigniorum Patrum scripta in certas materias distribuentes, non aliam referunt sententiam, quam eorum Patrum, quorum verba transcripserunt.

6. *Prop.* Sextus Christianæ Moralis fons est Theologorum scholasticorum auctoritas, non eorum qui ex sola ratione, sed eorum qui ex revelatione doctrinam morum eruunt.

Prob. Ex his peti possunt argumenta, mores & fidem spectantia, quos ipsa Ecclesia, ubi de fide & moribus agitur, consulit, quorum sententia rationem habet, ut patet: Atqui Ecclesia Theologos scholasticos, ubi de fide & moribus agitur, consulit, eorumque sententia rationem habet: Ergo ex Theologis scholasticis peti possunt argumenta morum. Minor patet 1. Ex Concilio Viennensi ubi Patres sic habent opinionem illam, scilicet, conferri parvulis gratiam habitalem in baptismo, tamquam probabiliorem & diutius Sanctorum, ac Doctorum modernorum Theologia magis consensam & concordem, sacro approbante Concilio, duximus eligendam. Clementina unica de sancta Trinitate. 2. Idem patet ex Congregationibus in Romana Curia erectis, ubi quaestiones ad fidem & mores pertinentes opera Theologorum consultorum ventilantur, antequam determinantur per solemne summi Pontificis iudicium.

Dixi, modo conclusiones suas ex fide eruant; nam Theologi, qui solam rationem, quæ corrupta est & cæcutiens, ostentant, nullatenus audiendi: de quibus ita Canus. Qui Theologia dogmata humanis metiuntur argumentis, nec eis qua a ratione ducuntur volunt præponderare auctoritatem; hi primum omnem vim Theologiae & gravitatem amittunt, deinde faciunt ut Theologia, detracta auctoritate, non solum contemnatur, sed ne Theologia quidem sit: nam si vera & legitima Theologia est, a fide descendat oportet, ubi huius facultatis propria principia resident... Quamobrem satis exploratum habere possumus quam male valeant hi de re Theologica aut scribere, aut disputare, qui sacros libros, Apostolorum Traditiones, Conciliorum dogmata, juris Pontificii decreta, sanctorum veterum Doctorum scripta vel rejiciunt, vel ignorant. Itaque hoc quidem opinantium genus pellatur e medio (est enim totum improbabile & impium) qui opinantur aptiora Theologo ea argumenta esse quæ ex ratione, quam ea quæ ex auctoritate ducuntur. lib. 9. de locis Theol. c. 1.

Et rursus eandem materiam agitant. Tales, inquit, auctores sunt adscripti Theologi; qui quaestiones Theologicas frivolis argumentis absolunt, & cum in his sanctorum Bibliorum testimonia rarissima sint, Conciliorum mentionem nulla, nihil ex antiquis Sanctis oleant, nihil ex gravi Philosophia, Theologi tamen vocantur; nec scholastici sunt, qui sophismatum facies in scholam inferentes, & ad risum viros doctos excitant, & delicatiores ad contemptum, quos ego probare nec debeo,

nec possum. lib. 8. cap. 1. Ex quo patet quoniam Theologi audiendi sint, qui vero rejiciendi; quod ut melius pateat, sit

Consect. 1. Consulendi sunt insigniores morales Theologi: qui primas tenent, sunt D. Thomas, D. Bonaventura, D. Antoninus, D. Raymundus; nam commendat eos. 1. Profunda in rebus divinis eruditio, ut legentibus patet. 2. Commendat eos pura morum integritas, cum Ecclesia eos inter Sanctos reposuerit. 3. Spectabiles facit summus, sincerus & fidelissimus veritatis amor: non enim ex contentione scripserunt; sed ex solo veritatis affectu, ut examinanti videbitur. Tales pariter sunt, sed in inferiori gradu, Cajetanus, Sylvester, Soto, Sylvius, Toletus, Comitulus, alique non pauci, doctrina magni, ingenio insignes, & moribus optimis spectabiles; modo ipsi Antiquos nec spernant, nec eorum auctoritatem in sensus contrarios detorqueant.

Consect. 2. Consulendi sunt clariores Canonistæ, quales sunt Panormitanus, Navarrus, Covarruvias, Fagnanus, Cabassutius, alique non pauci; quia Canonistarum auctoritas maxime est ponderis, cum in foro Ecclesiastico soleant consuli quoties de censuris & irregularitatibus agitur, ut notat Canus.

Consect. 3. Magno in pretio habendum est doctrinale iudicium sacrae Theologiae Facultatum; præcipue si fuerint e numero earum Universitatum quæ sunt toto orbe Christiano doctrina sua venerabiles, quales sunt Lovaniensis, Duacensis, Salmanticensis; sed præsertim Parisiensis, omnium facile princeps, quæ, rerum sacrarum eruditione & purioris morales studio, inter alias semper eminebat, quam Episcopi & ipsi summi Pontifices consulere non dedignantur; cuiusque opera Ecclesiae matri numquam defuit, quoties de refellendis tum circa fidem, tum circa mores, erroribus actum est.

7. Prop. Septimus fons Moralis Christianæ est ratio naturalis.

Prob. 1. Script. Deus in Scripturis peccatores ad conscientiam revocat, juxta illud: Redite prævaricatores ad cor. Isai. c. 46. v. 8. Ergo naturalis ratio, etsi per peccatum corrupta, utiliter consuli potest ubi de moribus agitur.

2. Ex Aug. lib. de spiritu & littera c. 28. Non usque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, unde merito dici possit, etiam in ipsa impietate vita sua facere aliqua legis, vel SAPERE; Er-

Ergo ex S. Doctore sapit aliquid ratio, etsi per peccatum corrupta, seu quædam morum principia cognoscit. Neque enim, ut tradit D. Thom. 2. 2. q. 10. a. 4. omnino destructa est hominis ratio, etsi per peccatum corrupta.

3. Rat. Naturalis ratio Theologo morali ad multa utilis est: Ergo inter fontes morales Christianæ debet adnumerari. Antecedens patet percurrendo ea quæ ratio conferre potest in resolvendis casibus.

1. Suppletur communia morum principia, qualis sunt ista: Bonum est faciendum, malum est fugiendum. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; atque ex his morum prænotionibus certissimas conclusiones educit, quibus varia explicat hominis officia. 1. Erga Deum, cuius est creatura. 2. Erga seipsum, cuius est custos. 3. Erga proximum, quocum necessariam habet societatem. 4. Erga rem publicam, cuius est membrum; & suggerit, quod homo debeat Deo cultum; sibi curam mentis & corporis; proximo benevolentiam; & reipublicæ obsequium.

2. Ratio naturalis ex principiis revelatis conclusione eruit, quibus manifestat varia hominis christiani officia. 1. Erga Deum cuius filius est per adoptionem. 2. Erga Christum cuius est Acquisitio per ejus mortem, ut loquitur Petrus. 3. Erga alios homines quibus est in æternum sociandus per gloriam. 4. Erga Ecclesiam cuius est & filius & membrum per baptismum: & infert quod Christianus Deo debeat honorem & amorem, quia Pater; Christo gratiarum actionem, quia Redemptor; proximo dilectionem, quia frater; Ecclesiae vero obedientiam, quia mater.

3. Circa remotas conclusiones, in quibus variant Theologorum sententia, rationis est perpendere, quid morum præceptis sive naturalibus sive revelatis magis cohaereat. Quod quidem quomodo fieri debeat, caput sequens explicabit.

CAPUT II.

Quomodo prædictis Moralis Christianæ principiis utendum sit.

CUM prædicti Moralis Christianæ fontes æqualis auctoritatis non sint; quo ordine, qua cautione adhibendi sint, explicandum sequitur: quod quidem Regulæ subsequentes aperient.

Reg. 1. Ubi quaestio Moralis solvi potest per expressam revelationem: standum est revelationi, quidquid in contrarium suggerat humana ratio, Revelatio siquidem certissi-

mam morum regulam continet, cum infallibili Dei Verbo nitatur; ratio vero humana errori est obnoxia, ut dictum est supra: sicut enim Deus verax, ita omnis homo mendax, juxta illud Pauli ad Rom. 3. v. 4. Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax.

Sic inimicorum dilectio, necessitas ferendi crucem, castigandi corpus, vim continuum sibi inferendi, & alia similia, quantumvis humanae naturæ dura videantur; humili tamen mentis obsequio excipienda sunt, quia scilicet expresse ea tradit revelatio.

Reg. 2. Ubi quaestio proposita ex revelatis principiis, per necessariam demonstrationem definiri potest; standum est hujusmodi demonstrationi, quidquid etiam in contrarium suggerat hominis ratio affectibus obsecrata. Propositio siquidem, quæ ex propositione revelata necessario sequitur, irrefragabilis est auctoritatis: Hoc enim genus conclusionum, ut cum rebus fidei colligatum, ad fidem etiam spectat, ut ait Canus lib. 12. de locis Theol. cap. 6.

Sic cum ex eo Christi, gratis accepistis, gratis date, aperte & evidenter sequatur, non posse res spirituales sub commercium cadere, illicita cenferi debent pacta omnia, quibus temporale exigitur pro collatione rei spiritualis, quidquid in contrarium excogitarit humana cupiditas, ut divinae legis vim eluderet.

Reg. 3. Ubi questio Moralis neque per expressum Dei verbum, neque per necessariam ex revelatione demonstrationem, definiri potest; audiendi hi sunt, penes quos est in Ecclesia docendi, simul & imperandi potestas, si quid super ea quaestione definierint; hi enim propius ad revelationem accedunt. Etenim cum a Deo in Ecclesia constituti sint, ut germanum Scripturæ & Traditionis sensum aperiant, consulendi sunt ubi manifesta non est revelatio, juxta illud Malachiae 2. v. 7. Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus: quia Angelus Domini exercituum est. Deinde cum auctoritate polleant imperandi, jus habent ferendi leges, quæ in conscientia ligant, & quibus parere debemus, juxta illud Christi Luc. 1. v. 16. Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit; qui autem spernit me, spernit eum qui me misit: & juxta illud Pauli: Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis. Hæb. 13. v. 17. Ex quo patet quod universa Diocesis Episcopali iudicio, multoque magis Diocesanæ Synodo; integra Provincia, Provinciali Concilio; totum Regnum, nationali, subesse debet, & universi

fideles, solemnium summi Pontificis determinationi; hi enim omnes potestatem a Deo acceperunt docendi simul & imperandi.

Reg. 4. Ubi quaestio Moralis neque per revelationem expressam, neque per necessariam ex revelatione demonstrationem, neque per ulla Superiorum Decreta definiri potest, eos oportet consulere qui sunt in Ecclesia tum antiquitate, tum doctrina, tum pietate praestantiores; habent enim ab antiquitate quod testes sint & custodes divinae Traditionis; a doctrina quod sint divinae Revelationis interpretes; a pietate quod ab humanis affectibus in constituendis morum regulis liberi fuerint. Ex quo patet, quod, cum major & sanior antiquiorum Patrum & Theologorum pars in aliquod morum dogma consentit, ei adharendum sit. Unde etiam merito a Clero Gallicano damnata est sequens propositio . . . Doctrina fidei a veteribus, doctrina morum magis a junioribus petenda. Quippe ut ait Job 12. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Et ut ait Celestinus 1. Episcopus. Desinat incessere novitas vetustatem. Et Zozimus: Apud nos christianos inconcussis radicibus vivit antiquitas, cui decreta Patrum sanxere reverentiam.

Reg. 5. Ubi circa quaestionem moralem Patres Patribus adversantur, Theologi insignes alii alia tradunt, celebriores Canonistae & Juristae diversa opinantur, tunc rationis est quaestionem definire; sed magna cautione opus est.

Ac 1. quidem requiritur, ut res ex pravis nostris affectibus non iudicemus; nihil enim inveniendae veritati magis contrarium, quam cor affectibus praepeditum: quidquid enim amamus, id sanctum nobis est, ut ait Aug. hoc est, amores nostros, quamvis illicitos, innoxios tamen existimamus; quia scilicet, ut fert vulgare effatum, prout quisque est affectus, ita iudicat: vel ut sanctius loquar, oculi nequam totum corpus tenebrosum efficit.

Sic ebrietatem excusant vinolenti, libidines impudici, nec recte iudicant de divinae vocationis necessitate ambitiosi, aut de bonorum Ecclesiasticorum dispensatione avari Beneficarii.

2. Requiritur, ut partium studiis non abripiamur, quibus sit, ut quisque pro susceptis sive jure, sive injuria semel partibus, veritatem stare pertinaciter tueatur; eaque omnia respuat ut falsa, quae contra sentiunt aliarum partium defensores; duo enim ut bene monet Aug. lib. 2. de Trin. c. 1. sunt vitia inimica inventionis veritatis, scilicet, praesumptio prius quam veritas pateat, & cum jam patuerit, praesumpta defensio falsitatis.

3. Requiritur, ut media, quantum fieri potest, inter laxiores & rigidiores opiniones via incedamus: sicut enim non sine scelere aggravari potest Christi jugum, quod ipse Dominus dulce esse pronuntiat; ita nec sine crimine dilatarı potest Paradisi via, quam Evangelium angustam declarat. Nec minus hi damnandi sunt, qui contra Christi praecceptum onera imponunt importabilia, quam qui pristinum disciplinae frenum solventes consunt pulvillo sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universae carnis; quare utroque maledictis infectatur Isaias cap. 5. v. 20. *Ve qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum; & sapienter monet D. Bonavent. lib. 2. compend. Theol. c. 52. Cavendam esse conscientiam nimis largam & nimis strictam: nam prima, inquit, generat praesumptionem, secunda desperationem; item prima saepe dicit malum bonum, secunda e contra bonum malum; item prima salvat dammandum, secunda e contra damnat salvandum.*

4. Requiritur, ut in illa opinionum ambiguitate quid propius ad revelationem accedat, diligenter inquiramus, eique parti religiose adhaereamus, quae magis legi favere videbitur; utque in dubiis ubi aequalia utrinque animo sese offerunt rationum momenta sequamur id quod tutius, sive quod est eo in casu unicuique, ut sapienter monet Clerus Gallicanus an. 1700. de opinionum probabilium usu. Verum de his fufius, ubi de probabilitate.

Conclusio huiusce Tractatus.

Ex his, quae in hoc primo tractatu explicuimus, intelligi facile potest, veram Christianae Moralis ideam hac definitione contineri.

Moralis Christiana est Doctrina, quae vel per revelationem proponitur, vel ex revelatione, quantum fieri potest, educitur: quoniam docemur quid agendum, quid non agendum, ut salutem aeternam consequamur. Morum enim praecpta quae tradit, non ex ratione per peccatum corrupta, sed ex revelatione, quantum fieri potest, eruit, ut in hoc primo tractatu ostendimus.

TRACTATUS II.

De objecto Moralis Christianae.

Moralis Christiana tota eo tendit, ut nos ad eam felicitatem, quae nobis

in caelis promittitur, quaeque una est hominis beatitudo, nos deducit; unde circa ea media tota versatur, quibus ea felicitas vel comparari potest, vel amitti. Cum autem ea media in his actibus posita sint, qui sunt in homine capaces bonitatis & malitiae, & digni praemio, vel poena; ideo ut certa cum methodo Christianae Moralis objectum explicemus, statuamus. 1. Quinam actus in homine bonitatis & malitiae capaces efficiat. 2. Quinam sint boni, quinam mali, seu unde eis adveniat bonitas & malitia. 3. Denique, cum inter ipsos actus & bonos & malos varia occurrant discrimina scitu omnino necessaria, neque omnibus virtutibus & omnibus vitiis idem sint bonitatis & malitiae gradus, ostendemus quomodo boni actus a bonis, mali a malis inter se secernantur; seu unde petatur eorum distinctio, & inaequalitas. Sic enim & morales actus a non moralibus, & bonos a malis, & utrosque, id est & bonos, & malos, ab invicem facile distinguemus.

CAPUT I.

Quinam actus in homine morales sint, seu capaces bonitatis & malitiae.

Advertendum, hominem agere aliquando cum cognitione, aliquando sine cognitione, aliquando cum libertate, aliquando sine libertate.

Tunc homo agit cum cognitione, quando advertit ad ea quae facit; agit vero sine cognitione, quando ad suos actus nec actualiter, nec virtualiter attendit.

Tunc homo agit cum libertate, quando ita operatur, ut possit non operari, si velit; tunc vero agit sine libertate, quando ita operatur, ut non possit abstinere ab actione. His observatis sit

1. Prop. Soli actus, qui fiunt cum cognitione & libertate, sunt objectum Moralis Christianae, seu capaces sunt bonitatis & malitiae, digni praemio, vel poena.

Prop. 1. Scrip. simul & Ratione. Quando homo agit sine cognitione & advertentia rationis, agit ut bruta, de quibus ait Bernardus serm. 81. *sensu aguntur, feruntur impetu, rapiuntur appetitu*: ergo tunc non magis laude, aut vituperio dignus est homo, quam ipsa bruta; unde ait Scriptura: *Scienti bonum facere, & non facienti peccatum est illi*, Jacob 4. vers. 17. indicans cognitionem ad peccatum esse necessariam, & proinde ad actum moralem; & Greg. lib. 27. moral. cap. 16. ait: *Ad iudicium pro actione cur venit, si*

potuit nescire quid egerit? pro certo habens non peccari sine cognitione.

Quando vero homo agit necessario, tunc non est dominus sui actus: ergo nec meretur laudem, nec vituperium, nec praemium, nec poenam; *nemo enim*, ut ait Aug. *vituperandus, nec proinde laudandus, in eo quod vitare non potest*; unde ait Script. *Beatus vir, qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit*. Eccles. 51. v. 10. nimirum aperte indicans ad meritum, ac proinde & demeritum requiri libertatem seu potentiam agendi, & non agendi.

2. Ex D. Thom. 2. 2. q. 154. 2. 5. in corp. ubi sic habet: *Sublato iudicio rationis, tollitur ratio peccati, & proinde ratio virtutis, quia utriusque par est causa*: idem Doctor 1. 2. q. 75. art. 2. in corp. ad humanum actum duo requirit, *rationem scilicet advertentem, & voluntatem libere operantem*. Et q. 6. de malo, art. unico, in corp. declarat haereticam eam opinionem, quae tuetur hominem agere libere, licet agat necessario, modo sponte operetur. *Hac enim opinio*, inquit, *tollit rationem meriti, & demeriti: non enim videtur esse meritorium, vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agat, quod vitari non possit*: ergo ut actio sit moralis, debet fieri cum cognitione & libertate.

3. Ex summis Pontificibus, qui ad meritum vel demeritum eam exigunt & cognitionem, & libertatem, qua possumus agere, vel non agere: quippe Pius V. & Greg. XIII. & Urban. VIII. damnarunt hanc Baji propositionem: *Quod voluntarie fit, etiam si necessitate fiat, libere tamen fit*; & Innocentius X. hanc proscripsit Janfenii propositionem: *Ad merendum, vel demerendum in statu naturae lapsae, non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit immunitas a coactione*: ergo hi soli actus sunt morales, qui fiunt cum cognitione, id est cum advertentia, & cum libertate, seu cum potentia agendi vel non agendi.

Consect. 1. Ex eo quod ad meritum, vel demeritum advertentia rationis requiratur, colligi facile potest, sequentes actus non esse morales, seu bonitatis & malitiae capaces. 1. Actus qui fiunt ab infante ante usum rationis, ab amente, a dormiente, a phrenetico, ab ebrio, cujus ebrietas est omnino involuntaria. 2. Actus qui fiunt ex subitis passionibus omnino involuntariis, & omnem usum rationis absorbentibus, v. g. ex metu gravi, & vehementi rationem omnino perturbante, aut ex subito vitae amore, usumque rationis praeventiente, dum vita derepen-

te violenter impetitur. 3. Actus qui fiunt ex ignorantia plane involuntaria, v. g. actio hominis, qui adhibita prudenti cautione & diligentia ne erret, occidit hominem putans bona fide occidere feram: omnes enim prædicti actus fiunt sine advertentia rationis.

Consect. 2. Ex eo quod libertas qua possumus agere, vel non agere, ad meritum, vel demeritum requiratur, intelligi etiam facile potest, sequentes actus non esse morales. 1. Actus qui fiunt violenter, & coacte, v. g. actus qui fiunt ab externis membris ex violentia plane involuntaria abreptis, puta, motus quo homo trahitur ad idolum invitatus, & apprehensa & ligata ejus manu, sine propria voluntate, ut loquitur Aug. aut thus adoleto, aut aliquid falsum scribit. Item passio qua quis supro violento corrumpitur. 2. Actus qui fiunt in nobis omnino necessario, v. g. omnes motus tam spirituales quam carnales quantumvis inordinati, quibus fortiter resistimus, & quibus aliunde occasionem voluntarie non dedimus, puta, motus odii contra charitatem, infidelitatis contra fidem &c. motus luxuriæ contra castitatem, gulæ contra sobrietatem &c. Tametsi eos sentiamus, modo non consentiamus, non sunt morales; omnes enim prædicti actus fiunt sine libertate, id est sine potentia agendi, vel non agendi.

2. *Prop.* Et si ad actum morale requiratur cognitio & libertas; tamen ad demeritum non requiritur semper advertentia aut libertas actualis; sed sufficit ea advertentia & libertas, quæ virtualis dicitur, id est ea advertentia, quam homo potuerit & debuerit habere: ea libertas, qua quid electum fuerit in causa per actum priorem.

Hæc nostra propositio extra dubium omnino est posita, cum an. 1658. a Sede Apostolica damnata sit sequens propositio, ut videre est in Bullario. *Sine libertatis usu peccatum non est; nec libere vitatur peccatum, nisi ab eo qui novit peccatum, quod menti proponitur; sed tamen cum gravissimi sit momenti, & ex ea pendeant consecratoria scitu omnino digna, eam per partes more solito probabimus.*

Prob. igitur prima pars, scilicet, quod ad demeritum sufficiat ea advertentia quam homo potuerit & debuerit habere.

1. Certum est ex Scripturis & traditione dari peccata ignorantiae, ut infra ostendemus, ubi de ignorantia. Atqui in peccatis ignorantiae non occurrit advertentia actualis, ut patet: ergo certum pariter est, ad demeritum non requiri semper advertentiam actualem.

2. Ex D. Thom. 1. 2. q. 76. a. 2. ad 3. Negli-

gentia scientia, vel etiam ipsa inconsideratio, si voluntaria fuerit, est peccatum: & q. 74. a. 5. in cor. Tunc imputatur ei, id est homini, ad peccatum, quando habet ignorantiam, vel errorem circa id quod potest, & debet scire. Unde Antoninus tanti Doctoris discipulus ait: *Potens, & debens advertere, & non advertens, peccat.*

3. Autoritate Facultatis Theologiæ Parisiensis, quæ quidem an. 1641. de hac propositione: *Numquam peccatur, nisi prævia peccati cognitione animus illustretur, ejusque vitandi desiderio exstimetur*, hocce tulit ex unanimi Magistrorum consensu doctrinale iudicium: *Falsa est, & viam aperit ad excusandas excusationes in peccatis.* Quod iudicium confirmatum est autoritate plurimorum Episcoporum.

4. Ratione. Ex communi prudentum hominum æstimatione, solent ii rei iudicari, qui per inadvertentiam aliquid contra legem commiserunt, quando potuerunt & debuerunt advertere: neque enim, ut vulgare fert effatum, *sapientis est dicere, Non putabam.*

Consect. 1. Rei sunt qui violant legem naturalem in cordibus scriptam, & eorum mentibus obviam, licet ad eam ex negligentia non attendant: quibus merito dici potest cum Scriptura: *Redite prævaricatores ad cor.* Isai. 46. v. 8. Sic Paulus inexcusabiles pronuntiat Gentiles Philosophos: *Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipientium cor eorum,* ad Rom. 1. v. 21.

Consect. 2. Rei sunt qui legem positivam infringunt, quam vel ex segnitie, vel ex malitia cognoscere noluerunt; illis enim convenit illud Psalmistæ, qui de injusto ait: *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Psal. 35. v. 4. Sic non culpa vacant qui præcepta ecclesiastica cognoscere negligentes, non abstinere a carnibus, non jejuna, non adfuit Missæ sacrificio, cum Ecclesia præcipit.

Consect. 3. Rei sunt peccatores inveterati, quoties ex prava consuetudine inique agunt; licet præ assiduitate peccandi, omnem rationis aciem, cordisque sensum sic obtuderint, sic hebetarint, ut ad peccati malitiam actu non advertant, dum peccant, nullumque conscientiae morsum experiantur; sed ut bruta animantia in flagitia vel gravissima plerumque ruant, atque, ut loquitur Scriptura, *scelus ipsum ut aquam bibant.* Unde merito a Clero Gallicano an. 1700. proscripta est sequens propositio art. 26. *Si peccatores consummate malitia, cum blasphemant, & flagitiis sese immergunt, non habent conscientia stimulos, nec mali*

mali quod agunt notitiam, cum omnibus Theologis propugno, eos hisce actionibus non peccare.

Prob. 2. pars; quod scilicet ad peccatum sufficiat libertas virtualis, seu ea libertas qua quid voluntarium est in causa ratione actus præteriti.

1. Certum est ex D. Th. 1. 2. q. 77. a. 7. in corp. & lib. 3. contra gentes cap. 160. *Ebrium non excusari ab homicidio quod per ebrietatem voluntariam committit.* Atqui tamen ebrius libertate actuali non utitur: ergo actuale libertatis exercitium ad demeritum non semper requiritur.

2. Ex Aug. de perfectione iustitiæ hominis cap. 6. *Peccatum est, cum vel non est charitas, quæ esse debet, vel minor est, quam debet: si hoc voluntate vitari possit, si non possit; quia si potest, præsens voluntas hoc facit; si autem non potest, præterita voluntas hoc fecit: ergo libertas præterita seu virtualis sufficit ad peccatum.*

3. Quando unum sequitur ex alio, vel ut prævium, sicut aliquando ex ebrietate sequitur blasphemia; vel ut per se connexum, sicut ex ebrietate sequitur perturbatio mentis: tunc qui vult unum, censetur velle & aliud, ut passim docet D. Th. ergo actus quo quis vult causam, est voluntarius, non solum pro causa, sed etiam pro effectu; ac proinde ad demeritum sufficit libertas virtualis, qua effectus in causa eligitur. Ex quo sequentes regulæ colligi possunt.

Consect. 1. Qui libere rem vetitam amplectitur, vel præceptam omittit, huiusmodi commissionis, vel omissionis nedum reus est; sed etiam eorum omnium, quæ hinc per se consequi solent; vel etiam per accidens, cum prævisa fuerunt: quamvis, dum in hæc consequentia prolabitur, libertate actuali non utatur.

Sic ille qui, quoties vino, aut cibo se ingurgitat, ira solet excandescere, libidinis motus experiri, vel turpia in se admittere; reus est non solum intemperantiæ, sed etiam iræ, & luxuriæ, licet in ebrietate libertate actuali non utatur.

Sic qui rei sibi commissæ curam notabiliter negligunt, v. g. pastor ovium, procurator administrationis, rei sunt non solum negligentiae, sed etiam damni, quod ex ea, vel contra ipsorum voluntatem, consequitur.

Consect. 2. Qui libere occasione sese exponit, quæ secum, quasi quadam connexionione necessaria, peccatum trahit; vel ex se, vel ex vitio illius qui, periculum adit; reus est peccati quod ex huiusmodi occasione sequitur, licet dum actu peccat, necessitate, ut ajunt, morali se trahi sentiat, neque sui compos videatur; qui enim vult causam, ea etiam censetur

dus est velle, quæ ex causa necessario consequuntur.

Sic qui ea loca adeunt, puta meretricia, theatra impudica, in quibus vix pudicitia stare potest, rei sunt & occasionis malæ quam adeunt, & libidinum quibus in huiusmodi locis abripiuntur.

Sic qui ex proprio experimento comperit, quod quoties popinam adit, aleas frequentat, vel vino rationem obruit, vel blasphemias evomit, reus est & ebrietatis, & blasphemiarum, licet occasione invitum se trahi causetur: quia scilicet eam libere adiit, & in huiusmodi occasionibus sperare victoriam, non est spes, sed præsumptio: *Qui enim amat periculum, in illo peribit.* Eccl. 3. v. 27.

Consect. 3. Rei sunt qui, pravis cordis sui desideriis libere se tradendo, concupiscentiæ dominium sic in seipsis obfirmarunt, ut eis (quod sæpe clamitant quærentes excusationes in peccatis) jam amplius liberum non sit a peccando abstinere; sed, quod & ajunt, affectum impotentium vi, quasi quodam impetu necessario, in scelus abripiantur. Si quæ enim tunc occurrit ad peccandum moralis necessitas, *Eam præterita voluntas liberam fecit*, ut ex Aug. dictum est. Eaque est, ut asserit idem Doctor, *Illius peccati poena quod nulla necessitate commissum est*, lib. 1. operis imperfecti contra Julian. cap. 105. atque tunc illud evenit quod ait Bern. serm. 81. in Cant. *Ut nec necessitas, cum voluntaria sit, excusare valeat voluntatem, nec voluntas, cum sit illecebra, excludere necessitatem; est enim necessitas hæc, moralis, quodammodo voluntaria, imo juxta D. Th. 1. 2. q. 73. a. 6. ad 2. ubi est major concupiscentia voluntaria, ibi est majus peccatum*, de quo fusius infra, ubi dicemus quandonam passio excuset, minuatur, aut aggravet peccatum.

Monit. Non tamen hinc peccatores, quantumvis obdurati, desperationis causam arripiant, sed potius operam omnem in eo ponant ut ferreas solvant peccati catenas, quas propria voluntate sibi nexuerunt. Quantumcumque enim impotentes sibi videantur ad resistendum pravis habitibus, quos contraxerunt, nunquam tamen adeest physica peccandi necessitas, & si quæ forte moralis occurrat, ea facile ab eo pelli potest, cujus gratia, ut loquitur Aug. de prædest. Sanctorum cap. 6. *a nullo duro corde respuitur*, cum ideo detur, ut duritia cordis penitus auferatur. Gratiam igitur & votis & gemitibus, & sollicitis precibus ab eo postulent, qui dat spiritum bonum perentibus se, & ipsis etiam obsecratis lucem suam penitus non subtrahit, quamdiu sunt in hac vita, ut docet Aug. Enarr. in Psal. 6.

Quæ-

Quæres, utrum sicuti ad demeritum, ita ad meritum sufficiat virtualis tum attentio, tum libertas.

Respondeo 1. affirmative, quod ad virtutalem attentionem attinet; qui enim cœpit opus aliquod bonum attentus, etsi dum opus cœptum prosequitur, ejus animus involuntarie alio distrahatur, mereri non desinit, ut docet D. Th. 2. 2. q. 83. a. 13. in corp. ubi sic loquitur: *Primus quidem effectus orationis, & communis omnibus actibus charitate informatis, est mereri; & ad hunc effectum, non ex necessitate requiritur, quod attentio adsit orationi per totam orationem meritoriam, sicut in aliis meritoriis actibus accidit.*

Respondeo 2. Quod ad libertatem virtutalem attinet, quæstionem videri omnino metaphysicam, quæ nescio, an in praxi contingat.

C A P U T II.

Quinam actus morales sint boni, quinam mali, seu unde petatur actuum humanorum bonitas & malitia.

Certum est, bonitatem & malitiam actuum humanorum peti ex conformitate, aut difformitate cum regulis morum: sicut enim, actus boni nomine nihil aliud intelligitur, quam ille, qui conformis est regulis morum; ita & malus in eo positus est, quod cum eisdem regulis pugnet: cum autem humanus actus regulis morum possit convenire vel ratione objecti, circa quod versatur, vel ratione finis, qui intenditur, vel ratione circumstantiarum, quæ cum comitantur; in hoc secundo capite explicabimus, quomodo actus humanus cum lege, seu cum regulis morum consentire debeat, ut bonus sit; quomodo vero ab eisdem dissentire, ut malus habeatur. Sed prius explicandum quid objecti, quid finis, quid circumstantiarum nomine intelligatur.

Observa igitur, omnem actum humanum necessario versari circa aliquid, fieri propter aliquid, & certis quibusdam adjunctis accidentaliter modificari.

Id, circa quod actus versatur, vocatur *objectum* illius; amor v. g. habet pro objecto *id*, circa quod versatur, puta, vel Deum, vel creaturas, vel nos ipsos, vel alios.

Id, propter quod fit actus humanus, vocatur illius *finis*, qui duplex est; alter *finis operis*, alter *finis operantis*.

Finis operis, qui & intrinsecus dicitur, est *id*, ad quod opus ex natura sua ordinatur, v. g. sublevatio alienæ miseræ est finis intrinse-

cus eleemosynæ; quia ad illud eleemosyna ex sua natura ordinatur.

Finis operantis, qui & extrinsecus dicitur, est *id*, quod operans pro arbitrio sibi proponit, v. g. vana gloria est finis jejunii, & eleemosynæ in hypocrita; quia ad hoc nec jejunium nec eleemosyna ordinantur, sed solum ex arbitrio operantis.

Adjuncta denique, quibus accidentaliter modificatur actus humanus, circumstantiæ nominantur, eaque hoc versiculo continentur.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis denotat accidentariam qualitatem operantis, puta, quod operans sit Clericus, vel Laicus; Religiosus, vel Sæcularis; persona publica, vel privata.

Quid denotat accidentariam objecti qualitatem vel quantitatem, puta, quod res ablata sit sacra, vel profana; parvi, vel magni pretii: item denotat qualitatem personæ, contra quam peccatur, puta, quod persona offensa sit privata vel publica, sacra vel profana: demum *quid* denotat affectus prave, qui ex peccato consequuntur.

Ubi denotat accidentariam loci conditionem, puta, si locus est publicus, vel privatus; sacer, vel profanus.

Quibus auxiliis denotat accidentaria media, quibus operans utitur ad assequendum finem, v. g. si ad exequendam vindictam utatur ope humana, vel diabolica; ferro, vel veneno.

Cur non denotat finem operis, & intrinsecum: quia idem est ac objectum; sed denotat finem operantis & extrinsecum, quem operans sibi pro arbitrio proponit; puta, si studeat lucri causa; si oret ob vanam gloriam.

Quomodo denotat accidentarios actus humani modos, puta, si fiat plena, vel semiple-na deliberatione; coram pluribus, vel paucis; cum scandalo, vel absque scandalo; cum contemptu, vel absque contemptu legis.

Quando denotat accidentariam temporis quantitatem, vel qualitatem; puta, si quod fit, vel omittitur, eveniat vel tempore sacro, vel non sacro; tempore Missæ, jejunii, vel alio tempore; si opus tum bonum, tum malum, diu, aut paulum duraverit.

1. *Prop.* Ut actus humanus sit bonus, requiritur ut conveniat cum lege, seu cum regulis morum & ratione objecti, & ratione finis, & ratione circumstantiarum: ut autem sit malus sufficit, quod repugnet legi, seu regulis morum vel ratione objecti, vel ratione finis, vel ratione circumstantiarum; & non ratione omnium simul.

Pro-

Probatur autoritate Scripturarum.

1. Scriptura damnat eos actus, qui objecta habent contraria Legi, seu regulis morum, puta perjurium, furtum, adulterium, homicidium, & alia hujusmodi, de quibus Paulus ait, quod *qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

2. Eadem scriptura rebrobat eos actus, qui licet boni sint ex objecto, carent tamen debito fine, quales sunt eleemosyna, & oratio, dum fiunt ob vanam gloriam, ut docet Christus, Matth. 7. v. 1. *Asserens de hujusmodi hypocritis, quod receperunt mercedem suam.*

3. Scriptura quoque eos actus vituperat, qui licet ex objecto & fine malitiam non habeant, ex aliqua tamen circumstantia vitiantur, ut patet ex facto Petri cum Judæis judaizantis, seu ceremonias Legis observantis: cui quidem Paulus in faciem restitit, quia *reprehensibilis erat*: etenim factum illud Petri neque ex objecto, neque ex fine, sed ex circumstantiis solum vitiosum erat. Ex objecto quidem pravum non erat, cum ceremoniæ legales nondum essent mortiferæ; non etiam ratione finis, cum Judæorum salutem Petrus sibi proponeret: sed erat reprehensibile ratione circumstantiarum; quia hujusmodi legalium observatio in his fiebat locorum, & temporum circumstantiis, quibus Petrus coquebat gentes judaizare, ut ait Paul. ad Galat. 2. v. 11. Ergo, ut actus si bonus, requiritur, ut regulis morum conveniat tum ratione objecti, tum ratione finis, tum ratione circumstantiarum: ut vero sit malus sufficit, quod in uno tantum deficiat.

Prop. 2. Ex D. Thom. 1. 2. q. 18. a. 9. in corp. *Actus moralis non solum habet bonitatem ex objecto, a quo habet speciem, sed etiam ex circumstantiis, inter quas ex sancto Doctore finis præcipue locum tenet*: Ergo ut actus moralis sit bonus, debet esse conformis Legi & ratione objecti, & ratione finis, & ratione circumstantiarum.

Prob. 3. ratione. Ea est boni natura, ut sine omnium perfectionum sibi debitarum concursu non constet; sed in malum degeneret, si vel in uno tantum deficiat: sic in Phisicis corpus v. g. humanum vitiosum dicitur, si careat membro debito, puta, oculo, pede: sic etiam in artefactis, tabella v. g. vitiosa censetur, si vel in coloribus, vel in lineamentis peccet: Ergo & in moralibus bonitas actus non nisi ex omnium perfectionum sibi debitarum concursu exurgit; malitia vero ex quocumque defectu: unde celebre illud quod ex Dionysio refert sanctus Thom. *Bonum ex integra causa; malum autem ex sin-*

gularibus defectibus. Dion. de div. nom. cap. 4.

Consect. 1. Hinc patet in resolvendis casibus comparandos esse actus humanos cum regulis morum, tum ratione objecti, quod eligitur, tum ratione finis, qui intenditur, tum ratione circumstantiarum, quæ actum comitantur; & eos tantum bonos esse judicandos, qui undique cum illis consentient; malos vero esse habendos, qui cum iisdem, vel ex uno tantum capite pugnant.

Sic jejunium Judæorum, de quo Isaias cap. 58. v. 3. licet bonum esset ex objecto, reprobatum tamen fuit a Deo ratione intentionis prave. *Ecce*, inquit, *ad lites, & contentiones jejunatis*, id est, ut vacetis instruendis litibus, quibus proximos opprimatis.

Sic factum Loth offerentis filias suas, quibus Sodomitæ abuterentur, potius quam infandum crimen contra naturam committerent, licet bonum appareret ex intentione, vitiosum tamen erat ex objecto; quia fornicatio est ex se mala.

Sic zelus Pauli Legem Mosaicam defendentis, licet bonus esset ex objecto, quia lex quam tuebatur erat sancta, juxta illud, *Lex quidem sancta, mandatum justum & bonum*; vituperabilis tamen erat ex circumstantiis. 1. Quidem ex tempore: quia legem æmulabatur eo tempore quo erat interitura. 2. Ex modo: quia ardentior erat paternarum traditionum æmulator.

Sic communia vitæ Christianæ exercitia, puta celebratio Festorum, observantia jejuniorum, preces tum privatae, tum publicæ, sine merito sunt apud Deum, si aut pravo fine, aut vitiosis circumstantiis inficiantur: quam ob causam reprobatur Deus apud Isaiam sacrificia Judæorum: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum dicit Dominus, c. 1. v. 11. In quam sententiam ita Greg. in Luc. 11. v. 34. Cum perversa intentione quid vel retum agitur, et si splendescere coram hominibus cernitur, apud examen interni judicis obscuratur.*

Consect. 2. Hinc etiam patet nulla intentionis directione, quantumvis ea honesta, aut Christiana appareat, excusari penitus posse quæ aut ex objecto, aut ex circumstantiis constet esse mala. 1. Enim, ut modo diximus, *Bonum ex integra causa; malum ex quocumque defectu.* 2. Illa mentis, seu intentionis directione nihil in objectis immutat, nec efficere potest, ut quod legi contrarium est, legi non adversetur. Unde Clerus Gallicanus in sua censura an 1700. art. 15. illam mentis directionem fallacem nominat, qua scilicet mutantur tantum nomina criminum, non tol-

luntur. 3. Si quæ constet esse mala, excusetur intentio recta, nihil erit lege prohibitum, quod licite, imo recte, ut ait Aug. fieri non possit. *Quod enim*, ait ille Doctor lib. contra mend. cap. 7. *sceleratissimum facinus, quod turpissimum flagitium, quod impiissimum sacrilegium non dicatur posse fieri recto atque iuste, nec impune tantum, verum etiam gloriose.... si semel concesserimus in omnibus malis operibus hominum ideo non quid fiat, sed quare fiat, esse quarendum.* Unde ibidem sanctus Doctor ut firmissimum dogma proponit. *Ea quæ constat esse peccata, nullo causa obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt.*

Sic, etsi generatim honestum & licitum sit conservare vitam, tueri honorem, jus suum persequi, rem augere; non tamen licitum est aut idolis thus adolere, ut vitam conserves; aut calumniatorem occidere, ut honorem tuearis; aut abortum procurare, ne infameris; vel alicui falsum crimen imponere, ut iustitiam tuam defendas; aut usuras exigere, ut ditior evades. Idolatria enim, cædes quæ sit privata autoritate, calumnia, usura, ex suaapte natura sunt mala; ut nos suis locis dicemus, ubi etiam damnatas hac in parte propositiones referemus.

Sic, etsi Christianum sit pauperibus opitulari, templa construere vel reficere, Ecclesiæ ministrare, innocentes ab injusta vexatione eripere, piis bona temporalia procurare, qui christiane his usuri sunt: non tamen licet aut furari divitibus, ut des eleemosynam pauperibus; aut opes per fas & nefas congerere, ut Ecclesiæ construantur; aut simonia tibi ad beneficium viam parare, ut Ecclesiæ deinde ministres & fidelium saluti incumbas; aut falsum testimonium proferre, ut non damnetur innocens, injusta sententia moriturus; aut denique falsa testamenta supponere, vel vera suppressere, ut obveniat dignis hæreditas, a quibus, ut loquitur Aug. loco citato *esurientes pascuntur, nudi vestiuntur, peregrini suscipiuntur, captivi redimuntur, Ecclesia construuntur*: hæc enim per se & suaapte natura sunt mala, neque, ut ait Paulus, *facienda sunt mala, ut inde veniant bona.*

Sic, etsi honestum sit, mutuis visitationibus, colloquiis cum cognatis, cum amicis, cum vicinis civilem societatem fovere: licitum tamen non est, reddendis huiusmodi vitæ civilis officiis vacare in his circumstantiis, in quibus Christianæ vitæ officia alio nos vocant.

Sic, etsi Christianum sit, proximum per correctionem fraternam ad resipiscenciam vocare, in Ecclesiâ orationes fundere:

tamen & vitiosa correctio, si fiat his in circumstantiis, in quibus nocitura potius, quàm profutura prævidetur; nec vitio caret oratio, quæ per longum tempus in Ecclesiâ protrahitur, dum res domesticæ, quæ dilationem non patiuntur, domum vocant.

Mon. Dixi, intentionem quantumvis rectam non excusare in his quæ constat esse mala.

1. Quia, ubi adest ignorantia invincibilis, recta operantis intentio excusare potest: quod quidem inferius explicabimus ubi de ignorantia.

2. Quia operantis finis, si rectus sit, operantem nedum excusat a peccato in his, quæ secundum speciem sunt indifferentia; sed etiam efficit, ut actus, qui ex parte objecti sunt indifferentes, sint recti & boni; ut patet ex deambulatione, quæ a viro pio suscipitur animi relaxandi causa, ut postea vitæ christianæ officiis liberius perfungatur.

Dixi iterum, intentionem quantumvis rectam & piam non excusare penitus: quia finis operantis, si pius sit, etsi non secundum scientiam, interdum minuit peccatum; ut enim optime monet Aug. lib. contra mendac. cap. 8. *Gravius est avaritia, quam misericordia furtum facere; & Bernard. lib. de præcep. & dispensat. Quod a nesciente fit, & bonum prorsus condemnat intentio prava, & malum non penitus excusat recta.*

Consell. 3. Hinc etiam patet triplicem in actibus humanis agnosci debere tum bonitatem, tum malitiam: quarum altera petitur ex objecto, quod lege præcipitur, aut prohibetur: altera ex intentione operantis, quæ est legi conformis vel difformis: altera ex circumstantiis, quæ cum lege consentiunt, vel discrepant. Quæ quidem triplex tum bonitas, tum malitia, cum non uno & eodem modo actibus humanis conveniat, ideo sit

2. Prop. Bonitas, & malitia actuum humanorum ita ex objecto, fine, & circumstantiis petitur, ut essentialis tum bonitas, tum malitia, ex objecto & fine; accidentaria ex circumstantiis desumatur, nisi circumstantiæ sint ex earum numero, quæ speciem mutant.

Prop. 1. pars, scilicet, quod essentialis tum bonitas, tum malitia ex objecto desumatur.

1. Script. Homines in Sacris Litteris denominantur boni vel mali, iusti vel iniusti, ab objectis quæ eligunt, juxta illud Osee 9. v. 10. *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.* Ergo præcipua tum bonitas, tum malitia ab objecto desumitur; eadem enim est ratio, ut dicit D. Thom. 1. 2. q. 18. a. 2. de bonitate, quæ de malitia.

2. Ex.

2. Ex D. Thom. 1. 2. q. 18. a. 2. in corp. *Prima bonitas actus moralis attenditur ex objecto legibus convenienti.... Primum malum in actionibus moralibus est quod est, ex objecto legibus disconvenienti, sicut accipere aliena.*

3. Rat. Ex eo petitur essentialis tum bonitas, tum malitia actuum humanorum a quo actus humanus habet, quod sit ex se conformis, aut discrepans cum regulis morum, ut patet: atqui actus humanus habet ex objecto, quod sit ex se & essentialiter conformis, aut discrepans cum regulis morum; conformis quidem, si objectum lege præcipiatur; repugnans vero, si lege prohibeatur: sic amor Dei & proximi ex se bonus est, quia lege præcipitur; odium vero tum Dei, tum proximi ex se pravam est, quia lege prohibetur: Ergo.

Prob. 2. pars, scilicet, quod ex fine quoque oriatur essentialis tum bonitas, tum malitia.

1. Ex Script. Christus in Evangelio ex fine præsertim bonitatem & malitiam actuum humanorum æstimandam esse docet, dum dicit: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosus erit.* Matth. 6. v. 22. ubi sicuti per oculum simplicem significatur intentio recta; ita per oculum nequam significatur intentio prava, ut docet post Aug. D. Thom. Ergo ex fine petitur essentialis tum bonitas, tum malitia.

2. Ex Aug. Qui tantam vim tribuit fini, ut similiter ex eo præsertim humanos actus pensari velit: *Non enim, inquit, valde attendas quid homo faciat, sed quid, cum facit, respiciat: in Psal. 31. & lib. contra mendac. cap. 7. Interest quidem plurimum, qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat; ut inde scilicet cognoscatur, quæ sit bonitas, aut malitia essentialis actuum humanorum: scribens enim contra Julia. lib. 4. cap. 3. ait: Noveris non solis officiis, sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes: Officium autem est quod faciendum, finis vero propter quod faciendum est.*

3. Rat. Finis, ut patet ex ante notatis, duplex est, operis & operantis: atqui ex utroque illo fine desumitur essentialis tum bonitas, tum malitia actuum humanorum: ergo &c. Minor patet quoad utramque partem.

1. Etenim ex fine operis petitur essentialis tum bonitas, tum malitia, quandoquidem finis operis ipsum est objectum, cui proinde eadem, quæ objecto competit, tum bonitas, tum malitia, ut patet in eleemosyna, cujus finis proprius est sublevatio alienæ miseriæ; & in furto, cujus finis proprius est rapere rem alienam.

2. Ex fine operantis petitur quoque essentialis tum bonitas, tum malitia actuum humanorum; finis enim operantis proprium sit operantis objectum, ut observat D. Th. 1. 2. q. 16. a. 6. Unde ibidem docet idem Doctor, post Aristotelem, eum qui furatur, ut adulterium committat, adulterum potius quam furem esse nominandum; quod scilicet adulterium sit objectum præcipuum, quod fur eo in casu sibi proponit, ordinando nimirum furtum ad adulterium perpetrandum.

Prob. 3. pars. Scilicet, quod accidentaria tum bonitas, tum malitia actuum humanorum petatur ex circumstantiis.

Nomine circumstantiarum, ut diximus, intelliguntur accidentia quædam, quæ humano actui in suo esse morali constituto adveniunt, seu quæ actiones humanas sive bonas, sive malas modificant: ergo sicuti in physicis accidentia entibus physicis perfectionem aut imperfectionem accidentariam tribuunt; ita & in moralibus accidentaria actuum humanorum tum perfectio, tum imperfectio ex circumstantiis peti debet.

Dixi, nisi circumstantiæ sint ex earum numero, quæ speciem mutant; quia tunc circumstantiæ bonitatem, aut malitiam essentialem conferunt: de quo infra.

Mon. Observa, quod licet malitia, quæ ex objectis petitur, actibus humanis sit essentialis, non tamen eodem modo sit invariabilis: ea enim actuum humanorum objecta, quæ naturali Lege prohibentur, invariabilem prorsus malitiam continent, adeo ut numquam licita fieri possunt. Quæ vero legibus tantum positivis prohibentur, tamdiu tantum actus humanos essentialiter vitiant, quamdiu vigent leges, quibus prohibentur; adeo ut, cessante vigore legis, licita fieri possint. Cujus rei ratio est, quod quæ lege naturali prohibentur, non ideo sint mala, quia prohibentur; sed ideo prohibeantur, quia mala: quæ vero legibus positivis prohibentur, ideo tantum sint mala, quia prohibentur: ex quo fit, ut cessante prohibitione, licita fieri possint: quod quidem fusius explicabitur, ubi de lege.

Observa iterum, quod licet malitia, quæ ex fine operantis petitur, sit etiam actibus humanis essentialis; quia scilicet finis ille proprium sit, ut diximus, operantis objectum: absolute tamen actioni sit extrinseca; quia nimirum ad operantis arbitrium alio referri actio potest.

Consell. 1. Hinc inferes 1. Actus omnes humanos, qui circa objecta versantur naturali lege prohibita, licitos numquam fieri posse, nisi forte adsit ignorantia invincibilis. Hæc enim

enim objecta invariabilem prorsus malitiam continent. Sic numquam licet blasphemare, pejerare, parentes inhonorare, iustitiam lædere, &c. quia scilicet hæc naturali lege prohibentur.

Consect. 2. Hinc inferes 2. actus omnes humanos, qui circa objecta versantur, legibus solum positivis prohibita, tamdiu dumtaxat malos esse, quamdiu vigent leges positivæ, quibus prohibentur; licitos vero fieri posse, ubi cessat earum vigor vel per abrogationem, vel per dispensationem, &c. Sic vigente Legge Mosaica, Judæis non licebat comedere sanguinem, aut suffocata, quæ tamen comestio licita nunc est, Lege veteri per Evangelicam abrogata.

Consect. 3. Hinc inferes 3. ea, quæ pravo tantum operantis sine inficiuntur, licita posse fieri, si accedat recta intentio, ut patet in eo, qui ob vanam gloriam eleemosynam dare solitus, pravam illam corrigit intentionem, & amore Christi pauperibus deinde opitulatur. Etsi enim malitia, quæ actibus humanis ex fine operantis advenit, sit *essentialis*, absolute tamen illis est, ut modo diximus, extrinseca.

Consect. 4. Hinc inferes denique, actus omnes humanos, qui ex circumstantiis tantum vitiosi sunt, bonos fieri posse, si huiusmodi circumstantiæ removeantur; quæ enim actibus humanis ex circumstantiis malitia advenit, eis accidentaria est, ac proinde eam deponere possunt actus humani, ut patet in eo, qui orat indebito tempore; huius enim oratio recta fiet, si congruo tempore adhibeatur.

C A P U T III.

Quomodo actus sive boni, sive mali inter se invicem distinguantur.

Actus sive boni, sive mali ab invicem distinguuntur vel specificè, vel numericè: & si inter se conferantur, sunt alii aliis aut meliores, aut peiores: quare in hoc tertio capite statuemus, 1. Unde desumenda sit actuum humanorum sive bonorum, sive malorum distinctio tum specificè, tum numericè. 2. Unde petenda sit eorumdem inter se inæqualitas tum *essentialis*, tum *accidentaria*. 3. Denique, cum e peccatis alia venialia sint, alia lethalia, Regulas quasdam subijciemus, quibus mortale peccatum a veniali secerni possit. Quæ quidem tria, etsi metaphysica videantur, scitu tamen sunt omnino necessaria, præsertim quoad peccata attinet; cum

ex Trid. sess. 14. cap. 5. peccata mortalia in eo a venialibus dissent, quod illa sint materia confessionis necessaria; hæc vero libera: cumque ex eodem Concilio necessario declaranda sint in confessione, non solum diversæ peccatorum species, sed & eorum numerus, imo juxta probabiliorē & tutiorem Theologorum sententiam aperienda quoque sint eæ circumstantiæ, quæ peccatum notabiliter aggravant.

§. I.

Unde desumatur actuum humanorum, sive bonorum, sive malorum distinctio, tum specificè, tum numericè.

Nota. Actus humani, sive boni, sive mali, specie distinguuntur, in quantum sub eodem genere virtutis aut vitii, diversas virtutum, aut vitiorum species constituunt: numero vero, quando intra eandem virtutis, aut vitii speciem multiplicantur.

Sic fides & charitas specie distinguuntur; actus vero charitatis ab actu charitatis numericè tantum distinguitur.

Sic e contra, furtum specie differt ab adulterio; furtum vero ab alio furto numericè tantum secernitur.

1. *Prop.* Virtutum & vitiorum specificè distinctio ex objecto, & fine, & nonnumquam ex circumstantiis petitur.

Prob. Hinc desumi debet specificè virtutum & vitiorum distinctio, unde desumitur essentialitum bonitas, tum malitia actuum humanorum; diversæ siquidem essentialitæ diversas constituunt species: Atqui actus humani ex objecto, & fine, & nonnumquam ex circumstantiis essentialitatem desumunt tum bonitatem, tum malitiam, ut superiori capite demonstratum est: Ergo & distinctionem specificam.

Conf. 1. Ad cognoscendas diversas tum virtutum, tum vitiorum species, primo & præcipue objectum est attendendum. Inde enim specificè virtutum & vitiorum distinctio præcipue oritur, unde actus humani, sive boni, sive mali, primam & præcipuam habent essentialitatem tum bonitatem, tum malitiam, ac proinde distinctionem.

Sic virtutes, quæ Theologicæ dicuntur, specificè differunt a virtutibus moralibus: quia illæ immediate circa Deum versantur, aliæ circa media, quæ ducunt ad Deum.

Sic etiam fides, spes, charitas inter se invicem specificè differunt: quia prima circa

ve-

veritatem Dei, secunda circa ejus fidelitatem, tertia circa ejus bonitatem versatur.

Sic quoque prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia specificè inter se secernuntur; quia habent diversum objectum, & diversos effectus producant. Iustitia enim jus suum cuique tribuit; fortitudo dat firmitatem in adeundis periculis & tolerandis laboribus; temperantia delectationum corporearum usum moderatur; prudentia vero modum quibuscumque virtutibus præscribit.

Sic contra, vitia, quæ virtutibus Theologicis opponuntur, distinguuntur specificè a vitiis, quæ virtutibus moralibus adversantur: quia priora immediate Deum ipsum lædunt; posteriora vero ab his mediis nos averunt, quæ nos ad Deum deducunt.

Sic infidelitas, desperatio, præsumptio, cupiditas inter se secernuntur specificè: quia fidei infidelitas, spei desperatio & præsumptio, cupiditas vero charitati repugnat.

Sic injustitia & intemperantia inter se specificè differunt; quia prior iustitiæ, posterior temperantiæ adversatur.

Consect. 2. Ad cognoscendas diversas virtutum & vitiorum species, finis quoque operantis attendendus est. Ex fine enim, ut supra diximus, petitur etiam essentialitum bonitas, tum malitia actuum humanorum, ac proinde distinctio specificè.

Sic, quod est ex specie sua indifferens, v. g. ambulare, sedere, domi manere, vel domo egredi, speciem boni vel mali assumit, pro ut bono vel pravo fine dirigitur. Puta, sit bonum, si amici causâ facias; malum vero, si motivo pravæ libidinis explendæ præstiteris.

Sic, quod est ex se præcise bonum in ordine naturali, v. g. amicos invisere, alienam miseriam levare, ad ordinem evehitur supernaturali, si ex intentione supernaturali oriatur, v. g. si fiat, ut Deo offensus satisficiamus.

Sic e contra, quod est ex se indifferens, v. g. domi manere, vel domo exire, speciem finis operantis induit, v. g. in furtum, in adulterium degenerat, si fiat animo furandi, animo adulterandi.

Sic etiam, quod est ex se bonum malitiam contrahit ab operante intentam, ut patet exemplo illius, qui eleemosynam pauperi virgini erogat, ut ea abutatur. Huius enim liberalitas stuprum est, non eleemosyna.

Sic denique, quod in aliqua specie mali constituitur, in aliam transit peccati speciem, si finis operantis diversus sit ab objecto peccati, v. g. qui falsum testimonium

Tomo I,

dicit coram iudice, ut proximo mortem molietur, ille non tam est mendax & perjurus, quam homicida.

Consect. 3. Ad cognoscendam virtutum & vitiorum speciem circumstantiæ quoque sunt attendendæ; aliquando enim, ut modo diximus, virtutum & vitiorum speciem immutant: quando scilicet, ut docet D. Th. 1. 2. q. 18. a. 10. in corp. *respicunt specialem ordinem rationis, vel pro, vel contra*: hoc est, specialem afferunt cum lege vel convenientiam, vel discrepantiam, quæ neque in objecto, neque in fine occurrat. Unde ad discernendas huiusmodi circumstantias sequentes Regulæ statui possunt.

Reg. 1. Toties circumstantia speciem immutat, quoties per eam fit, ut actus alicui virtuti sit conformis, vel disformis, cui alioquin nec conformis esset, nec contrarius; tunc enim duplex virtus aut exercetur, aut læditur: quod quidem clarius patebit exemplis.

Sic, cum quis jejunit ex voto, ut carnem refrænet, jejunium nedum habet speciem abstinentiæ, sed etiam religionis: quia scilicet, ut utar verbis D. Thom. fidelitas in fervendo voto specialem includit cum lege convenientiam, quæ jejunio nec ratione sui, nec ratione finis intenti conveniat, sed solum ob circumstantiam voti.

Sic e contra, qui furatur in Ecclesia, nedum fur est, sed etiam sacrilegus: quia nedum iustitiam lædit alienum accipiendo, sed etiam religionem, quæ res sacras violari vetat: ac proinde, in injusta illa rei alienæ acceptione specialis occurrit cum lege repugnantia, quæ in furto ratione sui non reperitur.

Sic pariter in Sacerdote, in Religioso, luxuria nedum est fornicatio, vel stuprum, vel adulterium; sed etiam sacrilegium ratione voti castitatis, quod violatur: & e contra, continentia in Sacerdote, & Religioso, nedum est castitas; sed etiam virtus religionis ratione voti, per quod utriusque corpus Deo consecratum est.

Sic pariter, qui Clericos pauperes eleemosynis juvat, opus elicit misericordiæ & religionis; misericordiæ, quia dat eleemosynam; religionis, quia Ministris Deo sacris opitulatur: e contra qui eosdem Clericos debitis stipendiis fraudat, nedum injustus est, sed sacrilegus.

Reg. 2. In uno & eodem actu physico, moraliter spectato, tot sunt virtutes quot observantur præcepta, vel consilia non subordinata, seu eodem non tendentia: & e contra, tot sunt peccata, quot violantur præcepta disparata, seu quæ eodem non tendunt.

B

Sic

Sic in uno & eodem jejuniō, quod quis observat, ut obediat Ecclesiæ, ut injunctam a Confessario pœnitentiam adimpleat, ut impendat charitati quod subtrahit voluptati, triplex reperitur virtus: obedientia erga Ecclesiam; satisfactio erga Deum; charitas erga pauperes.

Sic e contra, dum privilegium Divi Matthiæ in Quadragesimam, & in quatuor tempora incidit, si quis ea die jejundet, ut obediat Ecclesiæ, unam tantum virtutem exercet, licet triplici satisfaciatur præcepto, quia scilicet triplex illud Ecclesiæ præceptum eodem tendit; & si eodem die non jejunaret, unum & non multiplex peccatum committeret.

Sic pariter, qui uno & eodem actu proximum allicit ad blasphemandum, duo peccata committit: alterum in religionem quam lædit, Deum inhonorando; alterum contra charitatem, quam violat, proximum ad peccatum inducendo.

Sic pariter Sacerdos Beneficiarius omitteus horas Canonicas, una & eadem omissione duplex peccatum committit: alterum contra religionem, violando obligationem, quæ nascitur ex susceptione Ordinis Sacri; alterum contra justitiam, violando obligationem, quæ oritur ex Beneficio.

2. Prop. Actuum humanorum, sive bonorum, sive malorum distinctio numerica desumitur ex morali temporis interruptione, quæ reperitur inter actus voluntatis ad idem objectum tendentis.

Prob. Ex eo habent actus humani, sive boni, sive mali numericam distinctionem, ex quo habent, quod sint intra eandem speciem multiplices: atqui, quod sint intra eandem speciem multiplices, hoc habent ex morali temporis interruptione, quæ inter eos intercedit, dum ad idem objectum tendunt: sicut enim actus physici intra eandem speciem physice multiplicantur per physicam temporis interruptionem; ita & actus morales intra eandem speciem numerice multiplicantur per moralem temporis interruptionem: Ergo &c.

Quod si quæras quid sit moralis temporis interruptio, & in quo a physica temporis interruptione discernatur.

R. In hoc morale interruptionem a physica distingui: quod toties interveniat interruptio physica, quoties inter actus physicos intercedit diversum tempus; quodque, ut accidat interruptio moralis, non sufficiat diversum tempus, sed & præterea requira-

tur nova voluntatis circa idem objectum determinatio.

Sic ille, qui 1. cogitat de furto committendo. 2. consilium capebat furandi. 3. media ad furandum assumit, v.g. scalam arripit, perfodit domum, capsulam aperit. 4. demum pecuniam furripit & fugit, diversos quidem actus physicos elicit, cum ii diversis temporibus respondeant; sed unum tantum numero peccatum committit; quia scilicet prædicti omnes actus physici ab eadem voluntatis determinatione furandi proficiuntur.

Sic e contra, qui vel intra semi-horam furtum decies proponit, & decies furti pœnitet, decem peccata committit; quia scilicet nedum est diversum tempus, sed etiam nova voluntatis circa idem objectum determinatio. Verum hæc sequentibus confectariis clariora evadent.

Confect. 1. Toties actus censetur moraliter interruptus, quoties prior voluntas per contrariam revocatur.

Sic, qui consilium iniit furandi, si pœnitentia ductus nefariam illam voluntatem revocet, & deinde ad eam redeat, adest inter duos illos actus moralis interruptio, licet exiguum tempus inter utramque illam furandi voluntatem intercesserit; quia scilicet adest & diversum tempus, & diversa circa idem objectum determinatio.

Confect. 2. Toties actus censetur moraliter interruptus, quoties voluntas cessat a priore actu, libere de re aliqua cogitando, quæ nullam habeat cum priore voluntate connexionem.

Sic, qui consilium vindictæ iniit, postea studio vacat, nihil cogitans de vindicta; si post studium ultionem de novo meditetur, novum numero peccatum committit: quia posterior ultionis voluntas novo non solum temporis respondet, sed etiam a nova determinatione oritur.

Confect. 3. Toties actus censetur moraliter interruptus, quoties a priore actu cessatur involuntarie vi alicujus causæ physicæ, puta, per somnum, per ebrietatem, &c.

Sic, qui odio in fratrem ante somnum, ante vinum exarsit, & e somno, aut e vino rediens eundem odii actum renovat, duplex numero peccatum committit; quia scilicet inter unum & alium actum tantum temporis intercedit, ut ex prudentum iudicio unus actus cum alio non colligetur, & posterior a nova voluntatis determinatione oriri censetur.

§. II.

Unde petenda sit actuum humanorum sive bonorum, sive malorum inter se inæqualitas.

Nota 1. Actus humanos alios aliis esse vel meliores, vel peiores. Certum siquidem est fide Catholica, nec virtutes esse inter se æquales, nec vitia paria, ut olim Stoicis visum est. Sicut enim quibusdam operibus majorem in cœlis mercedem scripturæ passim promittunt; ita & graviore pœnas quibusdam peccatis paratas declarant.

Nota 2. Illam virtutum & vitiorum inæqualitatem duplicem esse, aliam essentialem, aliam accidentariam: prior actibus humanis intrinseca est, eisque convenit ratione sui: posterior actibus humanis extrinseca est, eisque convenit ex accidenti. Unde utraque illa bonitas sumenda sit, sequens propositio explicabit.

Prop. Unica. Essentialis virtutum & vitiorum inæqualitas ex objecto & fine, accidentaria vero ex circumstantiis, speciem non variantibus, petitur.

Probatur. Ex eodem fonte peti debet virtutum & vitiorum inæqualitas tum essentialis, tum accidentaria, ex quo petitur actuum humanorum bonitas & malitia tum essentialis, tum accidentaria: illa siquidem virtutum & vitiorum inæqualitas nihil aliud est, quam major vel minor gradus bonitatis & malitiæ, qui in actibus humanis occurrit: Atqui actuum humanorum essentialis tum bonitas, tum malitia ex objecto & fine petitur; accidentaria vero ex circumstantiis, speciem non variantibus, ut superiori capite declaravimus: Ergo &c.

Confect. 1. Ad metiendam virtutum vitiorumque inæqualitatem, primo & præcipue attendenda sunt earundem virtutum & vitiorum objecta: inde enim primo & præcipue desumitur illa inæqualitas. Ex quo iterum sequitur, quod quo nobilior est virtutis & vitii objectum, eo & nobilior virtus, quæ illud sectatur, & gravius peccatum, quod illud lædit.

Sic virtutes, quæ Deum immediate respiciunt, puta, fides, spes, charitas, sublimiores sunt his virtutibus, quæ nos, vel proximum respiciunt.

Sic contra, peccata, quæ Deum petunt, ut idololatria, blasphemia &c. his graviora sunt, quæ hominem impetunt: & rursus ea, quæ sunt contra hominis vitam, ut homicidium, his graviora sunt, quæ sunt contra

eiusdem hominis exteriora bona, ut furtum,

Confect. 2. Ad metiendam virtutum vitiorumque inæqualitatem, maxime etiam attendendus est finis operantis; inde enim essentialiter etiam petitur illa inæqualitas.

Ex quo iterum sequitur, quod, quo melior aut peior est operantis finis, eo ejus actioni major vel minor dignitas aut malitia accedat.

Sic bene facit, qui misericordia motus eleemosynam pauperi erogat; melius, qui ut obtemperet Confessario; sed longe sanctius, qui ducitur amore Christi, superflua pauperibus erogare præcipientis.

Sic contra peccat quidem, qui jocosè mentitur; magis vero, qui ob vanam gloriam mendacia profert; sed longe gravius, qui idem facit, ut proximo damnum inferat.

Confect. 3. Ad metiendam virtutum & vitiorum inæqualitatem, circumstantiæ quoque diligenter sunt attendendæ; licet enim speciem non mutant, notabiliter tamen virtutem aut vitium, intra eandem speciem, sæpe vel augent, vel minuunt.

Ex quo iterum sequitur, actum sive bonum, sive malum, meliorem vel peiorem fieri; prout melioribus, vel peioribus circumstantiis induitur, ut patet ex inductione sequenti.

Ac 1. quidem ex circumstantia personæ. Sicuti virtuti nova quædam dignitas, ita & vitio accedit nova quædam deformitas.

Sic virtus in Rege, in Principe, in Magistrate, in Magistratu, cæteris paribus, dignitatem habet, quæ in plebeis & obscuræ sortis hominibus non reperitur, nimirum ratione boni exempli: unde a Patribus commendari merito solet pœnitentia Davidis Regis, Theodosii Imperatoris, & reliquorum Principum, qui se speciales reddiderunt virtutis exercitio.

Sic contra, peccata in persona publica, in Sacerdotibus graviora sunt, quam in privatis & in laicis, nimirum ratione scandali: unde Salvianus lib. 4. de gubernatione Dei: *Criminosior culpa est, ubi honestior status: si honoratior est persona peccantis, peccati quoque major invidia...* Ubi sublimior prærogativa, major est culpa. Et Bern. lib. 2. de confid. cap. 13. *Nuga in ore secularium nuga sunt; in ore Sacerdotis blasphemia. Consecrasti os tuum Evangelio, talibus aperire illicitum.* Demum Scriptura satis indicat scelera multum crescere ex dignitate personæ, dum dicit: *Potentiores potentiora tormenta patientur.* Sap. 6. v. 7.

Atque hinc est, quod Patres graviora pronuntiant Christianorum peccata quam Paganorum; quod scilicet Christiani per baptismum fiant membra Christi, & templum Spiritus sancti; neque ullum ignorantia pre-textum, ut loquitur Tertul. lib. de poenit. c. 6. *eis patrocinari possit*; eorumque peccata speciale quoddam ingratitudinis vitium in se contineant, quod in Paganis non occurrit, ob accepta scilicet specialia beneficia, quæ Paulus commemorat ad Heb. 6. Unde passim docent Scripturæ, Christianos peccatis suis contristare Spiritum sanctum, templum Dei violare, hostiam, seu propitiationem, sibi non reliquam facere, thesaurizare sibi iram in die ire, & terram esse maledicto proximam, cujus consummatio in combustionem.

2. Ex circumstantia objecti, hoc est, vel ex ejus qualitate, aut quantitate; vel ex dignitate, aut indignitate personæ, cui benefacimus, vel nocemus; sicuti bonis operibus novum pretium, ita & pravis nova malitia additur.

Sic, qui divitias liberaliter effundit in sinus pauperum, aut necessariis se fraudat, ut eas egenis largiatur, longe majorem habebit mercedem, quam qui parvus est in eleemosynis, aut nihil nisi superflua largitur. Unde Paulus 2. Cor. c. 9. v. 6. *Qui parce seminat, parce & metet, & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet*. Et 2. Cor. c. 8. v. 3. *Macedonios Corinthiis laudat, quod non solum secundum virtutem, sed etiam supra virtutem, hoc est, non solum pro viribus, sed etiam supra vires, fratres, qui Ierolymæ erant, eleemosynis suis liberaliter sublevassent*.

Sic contra, qui furto ingentem pecuniæ summam subripit diviti, aut exiguam pauperi, sed ei necessariam, gravius peccat, quam qui leve summam subriperet diviti, & pauperem re non necessaria defraudaret. Unde in Scripturis oppressio pauperum peccatum dicitur in cælum clamans.

Sic etiam, quo humilior, aut indignior est persona, cui benefacimus, puta, si infirmæ fortis ægros invisamus, aut insensibilis inimicis opem feramus; eo & excelsior nostra benignitas. Unde Paulus ad Rom. c. 5. v. 8. *Dei in nos charitatem commendat, quod cum adhuc peccatores essemus... Christus pro nobis mortuus est*.

Sic contra, peccatum eo gravius, quo dignior est persona, quæ per peccatum læditur: quia quo magis persona læsa Deo conjungitur, vel ratione virtutis, ut Sancti, vel ratione officii, ut Magistratus, illius injuria

magis redundat in Deum. Ideo & Sanctis ait Deus per Zach. cap. 2. v. 8. *Qui vos tetigerit, tangit pupillam oculi mei*: & injuria contra Magistratus specialiter prohibetur, Exod. 22. v. 28. his verbis: *Principi populi tui non maledices*. In quam sententiam ait D. Th. 1. 2. q. 73. art. 9. in corp. *Peccatum quod fit in personam publicam, puta Regem, vel Principem, qui gerit personam totius multitudinis, est gravius quam peccatum, quod committitur contra unam personam privatam... Et similiter injuria, qua fit alicui persone famose, videtur esse gravior ex hoc, quod in tribulationem plurimorum redundat*.

3. Circumstantia loci novam quoque acribus humanis bonitatem, aut malitiam affert.

Sic qui publicam agit poenitentiam, magis meretur, quam qui privatam; & qui in publico peccat, magis delinquit, quam qui privatim.

Ex mediis, quibus utimur ad bene vel male operandum, oritur etiam nova vel rectitudo, vel difformitas.

Sic qui, ut devotionem nutriat, exercitiis utitur vel a Christo, vel ab Apostolis & Patribus traditis, & ubique & semper in Ecclesia receptis, puta, Parochiæ suæ assiduus est, sacramenta frequentat, verbum Dei audit &c. rectius haud dubie & utilius operatur, quam qui arbitraria pietatis exercitia feligit.

Sic contra, qui ad explendam vel libidinem, vel ambitionem, vel vindictam, vel alios nefarios affectus, multis utitur complicibus, eosque sui sceleris cooperatores ac socios efficit, criminolius certe peccat quam qui solus eadem flagitia perpetrat.

5. Ex accidentario actus humani modo novum meritum, vel demeritum operibus nostris advenit.

Sic qui sponte & ardenter religionis exercitiis vacat, longe magis placet Deo quam qui non nisi ægre & remisse eadem implet: *Hilarem enim datorem diligit Deus, ut asserit Paulus 2. Cor. 9. v. 7*.

Sic contra, qui libidine ductus, vel vindicta, insolitum adhibet peccandi modum, puta, occisi inimici sanguinem epotat, & luxuriando insolita patrat, quæ pudor nominare vetat, scelestior est quam qui eadem scelera non sic inordinate committit.

6. Denique diuturnitas, & qualitas temporis non leve discrimen virtutibus & vitiis afferunt.

Sic, cæteris paribus, quo diuturniora sunt pietatis exercitia, eo & Deo jucundiora;

ra; & qui eo tempore orat, quo tota orat Ecclesia, orationem adhibet utiliore, quam alio tempore oraret; est enim, ut ait Paulus, *tempus acceptabile*, hoc est, quo Deus facilius exoratur.

Sic contra, quo diutius peccatores peccata sua protrahunt, puta, dies & noctes in popinis exigunt, vindictam per dies solidos, per hebdomadas, per menses, per annum in animo nutriunt, eo & supplicio digniores. Et qui diebus festivis rebus illicitis vacant vino & cibo, v. g. mentem obruunt, diesque sacros in ludis choreis aut theatris exigunt, gravius peccant, quam si illud idem alio tempore facerent.

Monit. Immo ea est circumstantiarum vis, ut malitia, quæ ex his humano actui advenit, nonnumquam absolute loquendo, sit gravior malitia, quam idem actus ex objecto defumit. Interdum enim tam graves circumstantiæ peccatum comitantur, ut licet ratione objecti, & essentialiter minus sit alio; ratione tamen circumstantiarum simpliciter omnibus pensatis gravior sit: ut patet in homicidio, quod licet ratione objecti & essentialiter minus sit peccatum, quam blasphemia; tamen ratione circumstantiarum, quæ illud comitantur, & ratione effectuum, quæ ex eo sequuntur, absolute loquendo gravior est uno blasphemie peccato. Unde & Canones graviores homicidis poenas decernunt quam blasphemis, ut videre est in Canonibus poenitentialibus.

§. III.

Quomodo peccatum mortale a veniali sererni debeat.

Not. 1. Certum est ex fide Catholica, e peccatis alia esse mortalia, alia venialia; hoc est, alia esse peccata, quæ spirituales animæ mortem inferunt, seu creaturæ amicitiam cum Deo dissolvunt & charitatem tollunt, ac proinde morti æternæ, quæ in exclusionem a Regno Dei & poenis æternis posita est, nos adducunt: alia contra, quæ animam quidem vulnerant, sed non ad mortem, quæ licet charitatis fervorem minuant, eam tamen prorsus non extinguunt, nec plane dissolvunt creaturæ cum Deo amicitiam; unde & venialia nominantur, quod scilicet his facile venia concedatur.

1. Enim, quod ad mortalia attinet, clare docet Scriptura, quædam esse peccata, quæ præsentem animæ mortem inferunt, juxta illud 1. Joan. cap. 3, v. 14. *Qui non diligit ma-*

net in morte, & illud Sap. 1. v. 11. Os quod mentitur occidit animam. Deinde aperte quoque eadem Scriptura tradit, quædam esse peccata, in quæ Deus per mortem æternam animadvertit, hoc est, per exclusionem a Regno Cælorum, & poenas inferni, juxta illud Paul. ad Galat. 5. v. 21. *Quoniam qui talia agunt Regnum Dei non consequentur*: & illud Christi Matth. 25. v. 41. *Ite maledicti in ignem æternum... esurivi enim & non dedistis mihi manducare*.

2. Quod ad venialia spectat, docet Paul. 1. Cor. cap. 7. In conjugibus culpas esse veniales, seu quibus facile venia indulgetur. Deinde justis, dum ex traditione a Christo Domino orta hæc orationis Dominica verba recitant, *dimitte nobis debita nostra*, pro peccatis orant venialibus; neque enim cum mortalibus peccatis status gratiæ & justitiæ componi potest.

Not. 2. Certum etiam esse, nihil esse difficilius, quam peccatum mortale a veniali discernere, primo enim id ingenue fatetur Aug. lib. 21. de Civ. Dei c. 27. ubi sic loquitur: *Quæ sunt ipsa peccata, quæ ita impediunt perventionem ad Regnum Dei... difficillimum invenire*. Deinde variæ occurrunt rationes, quæ hujusmodi mortalis peccati a veniali discrimen difficillimum efficiant. 1. Enim mens nostra circa moralia magis cœcutit, quam circa alia. *Scimus inquit Aug. lib. de natura & gratia cap. 4. leones domare, & ne scimus delicta nostra cognoscere*. 2. Voluntas per peccatum corrupta inducit intellectum ad judicandum, prout est affecta; & sæpe non ex regula veritatis, sed ex cupiditate rem metitur. Sic, ut notat Aug. lib. de mend. cap. 18. ebrius damnat quidem furtum, sed excusat ebrietatem: fur vero licet ebrietatem damnet, furtum tamen excusat. 3. Sæpe fit, ut peccata, quamvis gravia, cum in consuetudinem venerint, aut levia, aut nulla esse credantur. *Utsque adeo, inquit Aug. Enchi. cap. 8. ut non solum tunc occultanda, verum etiam predicanda ac diffamanda videantur*. 4. Demum, ut notat Aug. lib. 21. de Civ. Dei cap. ult. ideo voluit Deus difficile nobis esse hujusmodi peccati lethalis a veniali discrimen, ne studium proficiendi ad omnia peccata cavenda pigresceret.

Not. 3. Certum pariter esse, nihil magis esse necessarium, quam lethalia peccata a venialibus, quantum fieri potest, discernere: quid enim periculosius, quam in ea re hallucinari, ubi erroris non alia poena quam mors æterna? Unde Aug. lib. 21. de Civ. cap.

cap. ult. periculosissimum esse ait definire quæ mortalia, quæ venialia: quia scilicet, si forte lethalia pro venialibus accipiantur, mortis æternæ periculum incurritur.

Not. 4. Certum similiter esse, discrimen peccati mortalis a veniali, non ex humana ratione per peccatum corrupta, sed ex Scriptura & Traditione, aliisque Moralis Christianæ fontibus, quantum fieri potest, petendum esse. Unde Aug. Ench. c. 78. *Quæ sint levia, quæ gravia peccata, non humano, inquit, sed divino pensanda sunt iudicio: & lib. 2. cont. Donat. cap. 6. Non asseramus stateras dosofas, ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes, hoc grave, hoc leve est: sed asseramus divinam stateram de Scripturis Sanctis... & in illis quid sit grave appendamus; immonon appendamus, sed appensa a Domino recognoscamus.*

Not. denique. Peccata sive venialia, sive lethalia, considerari posse vel in genere, vel in individuo: quare, ut lethalia a venialibus facilius secerni possint, regulas primo statuemus, quibus quæ peccata sint secundum speciem lethalia, quæ vero venialia, discerni queat. Deinde alias proponemus, quibus cognosci possit, quando actus hic & nunc in individuo lethalis sit, vel venialis.

Regula quibus discerni debet, quæ peccata sint ex genere suo lethalia, quæ vero venialia.

1. Reg. Ea, quæ in Scripturis dicuntur, mortem animæ inferre, odium Dei in nos provocare, amicitiam ejus dissolvere, aut ejus gratia nos privare, a Regno cœlesti nos excludere, vel digna sempiterno igne, &c. peccata sunt ex genere suo lethalia, cum eis propria lethalis peccati effecta conveniant.

Sic odium proximi, mendacium fratri noxium, peccata sunt ex genere suo lethalia: quia in Scripturis dicuntur, animæ præsentem mortem inferre, ut modo est observatum.

Sic feminare inter fratres discordiam, festari ebrietatem, justificare impium pro muneribus, &c. peccata sunt ex genere suo mortalia; quia odium Dei in nos provocant: scriptura enim, v& & maledictiones contra illos peccatores pronuntiat. Prov. 6. v. 32. & Isai. c. v. 8. & 11.

Sic idololatria, adulterium, fornicatio, mollicies, furtum, &c. peccata sunt ex genere suo mortalia; quia excludunt nos a gloria, juxta illud Paul. 1. ad Cor. 6. v. 9. Neque

fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.

Sic incredulitas, homicidium, secundum se sunt peccata mortalia. De incredulis & homicidis dicit Joan. Apoc. 21. v. 8. *Quod pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure.*

2. Reg. Quæ a Patribus scelera, flagitia, crimina, vulgo dicuntur, peccata sunt secundum speciem suam lethalia; solis enim peccatis lethalibus Patres hæc odiosa nomina vulgo tribuunt, ut ex Traditione notum est. Unde Aug. hom. 41. in Joan. relatus a D. Th. 1.2. q. 88. a. 1. *Crimen est quod meretur damnationem: & Bern. lib. de dispensatione & præcepto definit peccatum mortale: Criminali transgressionem: & Greg. lib. 21. Mor. cap. olim. 9. nunc 12. Actus venialiter malos peccata nuncupat; actus vero mortaliter malos crimina appellat.... peccata, ait, animam polluant, quam crimina extinguunt.*

Sic reddituum Ecclesiasticorum injusta administratio peccatum est mortale: quippe ab Aug. Epist. 50. ad Bonif. vocatur *damnable usurpatio*: & juxta D. Bernard. Epist. 2. ad Falconem: *Rapina est, sacrilegium est.*

Sic simonia ut peccatum mortale habenda est; vocatur enim a Patribus *crimen detestabile*: ita Paulus Papa 2. cap. cum detestabile de simonia extrav. comm.

3. Reg. Quæ legibus Canonicis gravi pœna mulctantur, puta, excommunicatione, de positione, degradatione, peccata sunt ex genere suo lethalia; neque enim venialibus culpis graves adeo pœnæ decerni debent, ut de excommunicatione docet D. Thom. 4. Sent. d. 18. q. 2. a. 1. q. 3. & habetur ex Can. Ait.

Sic usura, simonia, gravis percussio Clericorum, peccata sunt secundum se mortalia: quia in hujusmodi crimina excommunicationis pœnam decernunt Canones.

Sic hæresis manifesta, sodomia, gravis calumnia proprio Episcopo irrogata, falsificatio litterarum Apostolicarum, peccata ex genere suo mortalia censenda sunt: quia in hujusmodi flagitia degradationis vel de positionis pœnas infligunt Canones.

Sic omissio annuæ confessionis, & Paschalis Communionis, iteratio Sacramentorum characterem imprimentium, censenda sunt peccata mortalia: quia sub gravibus pœnis ab Ecclesia prohibentur.

4. Reg. Quæ virtuti opponuntur ad salutem

tem omnino necessariæ, peccata sunt ex natura sua lethalia; a Regno enim cœlesti nos excludunt. Sic infidelitas, desperatio, præsumptio, odium Dei, odium proximi peccata sunt ex genere suo mortalia, quia fidei: spei, & charitati opponuntur, sine quibus virtutibus salus obtineri nequit. De infidelitate dicitur: *Qui non credit, jam judicatus est.* Joan. 3. v. 16. Necessitatem spei indicant hæc verba Pauli ad Rom. 8. v. 24. *Spe enim salvi facti sumus.* Charitatis vero hæc verba Joannis: *Qui non diligit, manet in morte.*

5. Reg. Quæ ex communi Theologorum sententia lethalia judicantur, lethalia quoque habenda sunt. Ex unanimi enim Theologorum sententia morum argumenta petuntur non spernenda; ut in primo tractatu diximus.

Sic violatio jejunii Ecclesiastici, omissio Sacri diebus festis, exercitium operum servilium die festivo, peccata ex suo genere mortalia censenda sunt: quia sic censeri communiter Theologi.

6. Reg. Quæ prædictis quinque lethalis peccati characteribus carent, peccata sunt ex genere suo venialia: quia scilicet his propria peccati mortalis effecta non conveniunt, nec signa quibus ea nobis innotescunt.

Sic multiloquium, de quo Proverb. cap. 10. v. 19. verbum otiosum, de quo Christus Matth. 12. v. 36. stultiloquium, scurrilitas, de quibus Paulus ad Ephes. 5. v. 4. peccata censentur ex suo genere venialia: quia Scriptura locis prædictis ea non prohibet sub interminatione divini odii aut damnationis æternæ.

Sic loqui, aut tacere, plusquam oportet, pauperem importune petentem exasperare, non solo desiderio filiorum uxorem cognoscere, opera misericordiæ tardius quam par est exercere, lautioribus cibis se nutrire, in Ecclesia silentium non fervare &c. peccata censenda sunt ex genere suo venialia; a Patribus enim, & præcipue ab Aug. serm. 41. de Sanctis inter minuta peccata recensentur.

Regula, quibus discerni potest, quando actus malus hic & nunc in individuo lethalis sit, vel venialis.

1. Reg. Quoties in peccatore plena occurrat deliberatio, & in objecto peccati, ex genere suo lethalis, adest materiæ gravitas, toties in praxi peccatum lethale est habendum: tunc enim notabiliter, & plena voluntate ex violatur; ac proinde, ut loquitur Aug.

progreditur amor sui usque ad contemptum Dei, in quo ex Sancto Doctore positum est lethale peccatum. Fecerunt, inquit, civitates duas, amores duo: terrenam, scilicet, amor sui usque ad contemptum Dei: cœlestem vero, amor Dei usque ad contemptum sui. Lib. 14. de civit. Dei. cap. 28.

Sic qui ex deliberata voluntate vel grave crimen imponit proximo, vel rem alienam, quæ magni sit momenti, subripit, vel vino & cibo mentem obruit, lethaliter peccat: quia scilicet adest & plena deliberatio ex parte peccatoris, & materiæ gravitas ex parte objecti ex genere suo lethalis; quæ duo, ex D. Th. peccati malitiam complent, hoc est, lethalem efficiunt.

2. Reg. Quoties in peccatore non adest plena deliberatio, virtualis saltem, toties peccatum, etsi ex suo genere lethale, ut veniale in individuo habendum est: cum enim sine libertate non sit peccatum; ita nec sine plena deliberatione nequit esse plenum & consummatum peccatum, quod generet mortem, ut loquitur Jac.

Sic subiti motus infidelitatis, desperationis, iræ, impudiciæ, nec in se, nec in causa plene voluntarii, quibus prompte non resistimus, peccata sunt in individuo venialia: in solo enim assensu deliberato perficitur ratio peccati mortalis, ut docet D. Th. q. 15. de veritate a. 4. ad 2.

3. Reg. Quoties in objecto peccati, ex genere suo lethalis, adest materiæ levitas, hoc est, peccatum ex suo genere mortale, in individuo sumptum, versatur circa levem seu parvi momenti materiam; toties in individuo veniale est habendum: sicuti enim peccatum mortale non est sine plena deliberatione; ita nec constat sine gravitate materiæ.

Sic, licet furtum, detractio, ex genere suo lethalia sint, non tamen peccatur nisi venialiter, si adsit vel in furto, vel in detractio- ne materiæ levitas: puta, si pomum tantum subripiatur, aut detractio non nisi leve damnum proximo inferat.

4. Reg. Toties peccatum ex suo genere veniale, sit in individuo mortale, quoties in individuo circumstantia afficitur mortaliter culpabili. Quod quidem variis modis contingere potest.

1. Rat. Affectus mortaliter culpabilis: v. g. si peccator ita esset in peccatum veniale affectus interius, ut paratus esset Deum potius deferere, quam ab illo actu temperare. Ita D. Th. 2. 2. q. 88. a. 6. in corp. In tantum potest libido peccandi crescere, quod ille, qui

peccat, finem suum constituit in peccato veniali.

Sic fuit affectus Esau, cum Jacob fratri suo primogenita vendidit. Esau, inquit Aug. Epil. 86. non esca, sed usque ad contemptum Sacramenti, quod in primatu suo habebat, concupita esca damnavit.

2. Rat. Ordinationis in finem mortaliter malum: v. g. si quis verbum jocofum proferat, ut mulierem provocet ad adulterium. D. Thom. ibidem art. 2. in corp.

3. Rat. Conscientiæ erroneæ, ut dum quis actum venialiter malum exercet, quem iudicat (licet falso) esse peccatum mortale. D. Thom. quodlib. 13.

4. Rat. Gravis scandali, quod ex actu, licet ex se veniali, oritur; quale fuit eorum peccatum qui coram infirmis idolothita edebant, quibus Paulus 1. ad Corint. 10. Ergo peribit in tua scientia frater, pro quo Christus mortuus est: item, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in eternum. Unde D. Thom. 2. 2. q. 43. art. 4. in corp. docet: Quod actio minus recta, qua quis scandalose est occasio cur. proximus inducatur ad peccatum mortale, est peccatum mortale.

5. Rat. Contemptus formalis in legislatorem; cum scilicet quis legem infringit, ut legislatorem injuria afficiat: ubique enim, ut docet Bernard. lib. de præcepto & dispensat. & culpabilis neglectus, & contemptus damnaibilis: & Hier. Epist. ad Celantum: Et sane nescio, an possimus leve aliquod præceptum dicere, quod in Dei contemptum admittitur: estque ille prudentissimus, qui non tam considerat quod iustum sit, quam illum, qui iusserit; nec quantitatem imperii, sed imperantis cogitat dignitatem.

Mon. 1. Observa levitatem materiæ non cadere in quodlibet lethalis peccati objectum.

1. Enim docent uno ore Theologi, quod in peccatis, quæ Deum vel Religionem ipsam immediate petunt, qualia sunt infidelitas, desperatio, blasphemia, idololatria, dæmonum invocatio, perjurium, simonia &c. non detur levitas materiæ; hæc enim peccata integram in divinam Majestatem irreverentiam in se continent: immo tantum abest, ut ex levitate materiæ minuantur, quin potius interdum ex illa materiæ levitate peccati gravitas augeatur, ut patet in eo qui pro re levissimi momenti, puta, pro pomo, pro denario pejerat, blasphemat, dæmonibus se devovet.

2. Communis est etiam celebriorum Theologorum Doctrina, quod in peccatis luxuriæ

numquam in praxi detur materiæ levitas: luxuries enim, inquit, quantumvis exigua, si plena voluntate eligatur, obestrem concupiscentiæ impetum invictissime voluntatem trahit ad consensum actus completi; ac proinde ubi accedit plena deliberatio, numquam in praxi luxuriæ actibus, quantumvis levissimi momenti videantur, materiæ levitas contingere potest.

Mon. 2. Observa difficile admodum esse hic & nunc in praxi definire, quando voluntatis in malum consensus plenus sit, seu ad lethale peccatum sufficiat; & quandonam plenus non sit, & a peccato mortali excuset. Hæc tamen proponi possunt signa, quæ lucem aliquam rei adeo obscuræ asferre queunt.

1. Si pœnitens sic se dignoscatur interius habitualiter affectum, ut nolle peccatum committere, etiam si posset commode, signum est, consensus plenum, & ad mortale peccatum sufficientem non adfuisse: si vero sic se interius affectum noverit, ut occasione data peccatum admitteret, signum est e contra, consensus plenum, & ad peccatum mortale sufficientem intervenisse.

2. Si pœnitens conscientia sit timorata, soleatque ut plurimum ad peccati conspectum horrescere, conjici potest consensus plenum non fuisse præbitum, licet in repellenda tentatione aliquantulum fuerit negligens: si vero largæ sit, ut ajunt, conscientia, nec multum peccata horrere soleat, cum e contra deliberate consensisse quasi pro certo habendum est.

3. Si pœnitens tentatus circa peccata carnalia, quæ membris exterioribus complentur, ad externum opus non transiit, etsi id commode, & impune etiam coram hominibus potuerit, signum est, plenum non fuisse consensus: si vero metu folius pœnæ oblata peccandi occasione usus non fuerit, periculum est ne plene consenserit.

Conclusio secundi Tractatus.

Ex his, quæ in hoc secundo tractatu explicuimus, intelligi facile potest. 1. Quod actus moralis ille sit, qui fit cum cognitione tum objecti, tum finis, tum circumstantiarum, & cum ea libertate, qua poni possit vel emitti, ita tamen ut virtualis tum cognitio, tum libertas sufficiat.

2. Quod actus bonus ille sit, qui cum regulis morum plane consentit tum ratione objecti, tum ratione finis, tum ratione circumstantiarum: malus e contra ille habendus sit, qui vel in uno deficiat, hoc est, vel in objecto, vel

vel in fine, vel in circumstantiis, imo vel in una tantum circumstantia.

3. Denique quod virtutum, & vitiorum tum distinctio, tum inæqualitas ex eorumdem objecti finibus & circumstantiis defumatur: quodque peccatum lethale sit actus plene deliberatus legi contrarius in materia gravi; veniale vero sit actus legi repugnans vel in materia levi, vel sine plena deliberatione: quæ quidem tria explicanda susceperamus.

TRACTATUS III.

De interna actuum humanorum regula, seu de Conscientia.

Duplex est actuum humanorum regula, interna, & externa: interna est conscientia operantis; externa est ipsa lex. A conscientia ordimur, quod interne a nobis sit. Atque ut certa cum methodo quæ de ea tradenda sunt, explicemus, quæremus 1. Quid & quotuplex sit conscientia. Deinde de singulis conscientiæ speciebus sigillatim agemus: simulque statuemus, quænam conscientia sit certa morum regula; quæ vero non.

CAPUT I.

Quid & quotuplex sit Conscientia.

Conscientiæ nomine non hic intelligimus insitam in omnium animas boni & mali notitiam; sed actum, quo mens nostra iudicat aliquid hic & nunc esse agendum tamquam bonum, seu legi conforme; vel omittendum esse tamquam malum, seu legi contrarium. Unde vocatur a Basilio, rationale iudicatorium, homil. in princip. Proverb. & a Gregorio Nazianz. orat. 15. verum & domesticum tribunal.

Cum autem internum illud mentis nostræ iudicium circa bonitatem aut malitiam operis hic & nunc agendi multiplex sit, ideo & multiplex quoque conscientia distinguitur.

1. Enim alia est vera, alia erronea. Vera est conscientia, quando mentis nostræ iudicium legi est conforme: erronea vero, quando iudicium illud legi non est conforme.

2. Alia est certa, alia dubia. Certa est conscientia, quando mentis nostræ iudicium de bonitate, aut malitia operis hic & nunc agendi, certum est seu firmum: dubia vero, quando mentis nostræ iudicium circa bonitatem aut malitiam operis hic & nunc

gendi æqualibus utrimque rationum momentis suspenditur, neque mens in unam potius partem, quam in aliam inclinat.

3. Alia est scrupulosa, alia lata. Scrupulosa est conscientia, quando mens nullis innixa rationibus, sed vanis tantum suspitionibus agitata, & inanibus mali speciebus delusa formidat, ne peccatum sit quod vera non est peccatum, aut ut grave iudicat id quod non est nisi leve: lata vero est conscientia, quando mens nostra ex levissimis, & quidem cupiditati faventibus argumentis iudicat hic & nunc id esse licitum quod tamen est illicitum.

4. Denique alia est probabilis, alia non probabilis. Probabilis est, quando mentis nostræ iudicium non evidentibus quidem, sed tamen gravibus nititur rationibus seu aptis ad determinandum viros pios & prudentes ad assensum, non tamen sine formidine partis oppositæ.

Improbabilis vero, quando mentis nostræ iudicium de bonitate, aut malitia operis, vel nullis, vel levibus nititur rationibus.

Consect. Ex tradita conscientiæ definitione & divisione facile intelligi potest, quod numquam liceat agere contra conscientiam; nec tamen liceat semper agere ex conscientia qualicumque: quæ duo, cum gravissimi sint momenti, sequentibus propositionibus cum suis consecutariis more solito declarabimus.

1. Prop. Numquam licet agere contra conscientiam, quamvis erroneam.

Prob. 1. Script. ex Apost. ad Rom. 14. v. 23. Omne, quod non est ex fide, peccatum est. Hoc est, ut vulgo tradunt Interpretes, quod non est conforme dictamini conscientia est illicitum. Unde D. Bernard. de dispens. & præcept. cap. 14. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum, malum quod operaris, utrumque peccatum est; quia neutrum ex fide.

2. Ex eodem Doctore ibidem: ille peccat qui bonum agit quod malum credit: cuius eam rationem affert mellissimus Doctor: licet enim rectum sit quod operatur, inique tamen operando, ut ait, seu credendo malum id quod bonum est, bonum sibi in malum vertit, & tantum malum quantum crediderit.

3. Rat. Qui libere consentit in peccatum, seu qui peccati malitiam amplectitur, haud dubie peccat: Atqui ille qui agit contra conscientiam etiam erroneam libere consentit in peccatum, ejusque malitiam amplectitur, cum illud propria voluntate eligat quod credit esse malum, ac proinde legem contemnat,

nat, vel ea committendo quæ credit lege præcipi, vel ea admittendo quæ putat lege prohiberi: Ergo peccat. Vide D. Thom. 2. 2. qu. 19. art. 5.

Consect. 1. Peccat qui bonum facit quod ex conscientia erronea credidit esse malum, aut malum omittit, ad quod ex errante conscientia teneri se existimat: quia in utroque casu agit contra dictamen rationis.

Sic peccat qui ex errante conscientia illicitum esse credit hæreticis, infidelibus, peccatoribus etiam in gravi necessitate constitutis opitulari, si stante tali iudicio eis opituletur: etsi enim eleemosyna erga omnes homines sit bona, eam tamen hic & nunc illicitam censet.

Sic etiam peccaret ille, qui coram iudice falsum iuramentum non præstaret, si ex conscientia erronea crederet teneri se ad falsum illud iuramentum pro conservanda vita tum propria, tum aliena; quia scilicet id omittit, ad quod teneri se existimaret.

Consect. 2. Qui ex conscientia erronea credit se teneri ex præcepto ad aliquid vel faciendum, vel omittendum, ad quod revera non tenetur, peccat si primum non faciat, & posterius non omittat; in utroque enim casu agit contra conscientiam.

Sic, qui ex errore conscientia consilia Evangelica, ut præcepta habet, peccat si ea non sequatur: v.g. qui putat se teneri ex præcepto ingredi religionem, peccat si non ingrediatur.

Sic, qui putat diem esse jejunii, quamvis revera non sit, peccat si non jejundet.

Consect. 3. Qui aliquid omittit, vel facit ex se indifferens: si putet id lege vel præcipi, vel prohiberi, peccat si non faciat quod putat imperatum, vel non omittat quod credit prohibitum; in utroque enim casu agit contra conscientiam.

Sic peccat ignara plebecula, dum profert verba quædam affirmantia, qualia sunt, *certainement, in vérité &c.* etsi sint ex se indifferentia, si ex errante conscientia ea credat illicita.

Sic ex D. Th. loco supra citato, peccaret ille, qui non levaret festucam, si ex errante conscientia se ad id teneri existimaret.

Consect. 4. Peccatum tale est, quale per conscientiam erroneam iudicatur: voluntas enim fertur in objectum, ut ei proponitur per conscientiam: Ergo agens tale peccatum admittit, quale putat admittere; magis enim attendenda est intentio, quam ejus actio: voluntas quippe est, inquit Aug. lib. 1. retract. c. 9. *qua peccatur, aut recte vivitur*; homo enim videt quæ parent; Deus autem intuetur cor.

Sic, qui ex conscientia erronea credit id,

quod est tantum veniale, esse mortale, si illud committat, peccat mortaliter. Error, inquit D. Thom. *quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale*: quodlib. 9. art. 5.

Prop. 2. Licet numquam possimus agere contra conscientiam, non tamen licet semper agere ex conscientia.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Est via qua videtur homini justa, novissima autem ejus ducunt ad mortem*: Prov. 14. v. 12. Ergo non semper immunes sumus a peccato, ubi solius conscientia dictamen sequimur.

2. Ex D. Thom. quodlib. 8. art. 13. *Quod agitur contra legem, quæ nimirum potuit & debuit cognosci, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam*: Ergo ex D. Thom. non semper immunes sumus a peccato, ubi solius conscientia dictamen sequimur.

3. *Rat.* Conscientia nostra sæpe legi, & ordini vitio nostro adversatur: Ergo non semper licet agere ex sola conscientia.

Consect. unicum. Hinc patet, quanti sit momenti inquirere, quænam conscientia sit morum regula, quæ vero non: quod quidem sequentibus capitibus declarare conabimur.

C A P U T II.

Quæ requirantur, ut conscientia sit morum regula.

Prop. 1. Ut conscientia sit morum regula, debet esse vera, seu legi conformis, vel saltem inculcate præsumi vera.

Prob. 1. Ex Scriptura. Matth. 15. v. 14. *Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt*: Ergo non excusat a peccato conscientia, nisi sit vera, seu legi conformis: cæcus enim est qui sequitur conscientiam legi contrariam; unde Ecclesiastici c. 37. v. 21. dicitur: *Ante omnia opera verbum VERAX præcedat te*. Quibus verbis innuitur solam veritatem esse morum regulam.

2. *Peccare nihil est aliud quam in veritatis præceptis, vel in ipsa non stare veritate*, ut loquitur Aug. vel saltem Evodius lib. de fide contra Manich. c. 8. qui liber inter opera Aug. vulgo circumfertur, etsi Evodio tribuatur: unde diabolus dicitur peccare, eo quod in veritate non steterit, ut habetur Joan. 8. v. 44. Reprobi quoque in inferno sic se palam profitentur peccatores: *Ergo erravimus a via veritatis*: Sap. 5. v. 6. De iusto Tobia dicitur: *In captivitate positus, veritatis viam non deseruit*: Tob. 1. v. 2. Et de peccatoribus generali-

ter

ter asseritur: *Errant qui operantur malum*, Prov. 14. v. 21. Ergo, ut operatio sit recta, debet esse secundum veritatem, seu legi conformis.

3. Ex D. Bernardo, lib. de præcepto & dispensatione cap. 14. *Ut interior oculus vere simplex sit*, inquit, & proinde vera regula operandi, duo illi arbitror necessaria esse, *charitatem in intentione, & in electione veritatem*: nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligit; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam, & nescio quem admodum iudicio veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas: Ergo, ut conscientia sit morum regula, debet esse vera, seu legi conformis. Inde est quod Scriptura loquens de lege, quæ nobis est agentura, dicat quod lex VERITAS est: & Christus Legislator noster de se loquens, dicit: *Ego sum via, VERITAS & vita*.

4. *Rat.* Conscientia eatenus tantum est morum regula, quatenus est recta legis applicatio; unde Deus, Deuter. 12. v. 8. sic sancit: *Non facietis... singuli quod rectum sibi videtur*; sed ut subjicit v. 32. *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito*: Atqui conscientia non est recta legis applicatio, nisi sit eidem legi conformis, aut saltem inculcate præsumatur conformis: Ergo conscientia non est morum regula, nisi sit vera, aut saltem inculcate præsumatur vera.

Dixi, vel saltem inculcate præsumatur vera; quia etsi sola veritas per se sit morum regula, juxta illud Christi, Joan. 12. v. 48. *Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum*, id est, mundum, in novissimo die: & juxta illud Pauli ad Rom. 2. v. 16. *Judicabit Deus occulta hominum secundum Evangelium meum, per Jesum Christum*: a peccato tamen excusamur, ubi ex errore invincibili contra ipsam veritatem, seu legem agimus, juxta illud Christi: *Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent*, Joan. 15. v. 22. ubi innuitur Judæos per ignorantiam excusandos esse: quia scilicet error invincibilis voluntarium tollit, sine quo non constat peccatum. Quando autem adsit error ille invincibilis, & ubi locum habeat, dicemus postea ubi de lege.

Consectaria hujus Doctrina.

Consect. 1. Toties peccamus, quoties conscientiam sequimur legi non conformem, si error, quo conscientia falsa vera præsumitur, vincibilis sit, seu vinci debuerit ac potuerit: ut enim conscientia sit morum regula, debet esse vera, vel saltem bona fide præsumi vera.

Sic peccant qui ex conscientia, quam sibi

pro libito efformarunt, ut licitum habent id, quod per quoddam ex decem Decalogi præceptis prohibetur, v.g. idolatriam perjurium, irreligiositatem, blasphemiam, votorum violationem, parricidia, homicidia, furta, fornicationes, &c. quia quamvis circa hæc infanda crimina nihil eos conscientia remordeat; tamen rei sunt: quia error talis est, ut possit & debeat vinci: si enim malum quod ex ignorantia vincibili facimus, veram peccati deformitatem non habet: ergo, ut optime monet D. Bernardus, non imitandus est, sed irridendus Propheta dicens: *Delicta juventutis meæ & ignorantias meas ne memineris*: ergo male Pontifex offerebat sanguinem pro sua & populi ignorantia: ergo non peccavit Saulus: quando ignorans persecutus est Ecclesiam Dei; nec misericordiam consequi debuit, sed mercedem, quia innoxius fuit æmulator paternarum traditionum: ergo innoxii fuerunt tyranni occisores Apostolorum & martyrum, quia putabant obsequium se præstare Deo: ergo frustra in cruce Salvator orabat pro suis persecutoribus, quippe nescientibus, ipso teste, quid facerent, & ita nequaquam peccantibus. Numquid hinc apparet, ut concludam cum D. Bernardo, in quantis jaceat ignorantia tenebris qui ignorat peccari posse interdum per ignorantiam; & proinde conscientiam culpabiliter erroneam non posse esse agendi regulam? Bernard. Epist. 77. ad Hugonem a sancto Victore. Verum de his fufius infra, ubi de ignorantia.

Consect. 2. Toties immunes sumus a peccato, licet forte agamus contra legem, quoties errantem conscientiam sequimur, quam ex errore invincibili bona fide præsumimus veram: quia ut conscientia sit morum regula, sufficit quod vel sit vera, vel bona fide præsumatur vera.

Sic consili in misericordia Dei possumus ut licitum habere id omne, quod in simplici corde putamus conforme divinæ legi, quamvis forte eidem legi non concordet: si enim ignorantia invincibilis non excusaret, coram Deo male diceret Abimelech: *Domine num gentem ignorantem & justam interficies*, ut excusaret se a detentione Sarai, quam uxoratam ignorabat: male etiam respondisset Deus: *Ergo scio quod simplici corde feceris*. Gen. 10. Male diceretur, peccatum esse voluntarium, cum ibi esset peccatum, ubi nulla esset nec formalis, nec virtualis, ut ajunt, cognitio. Demum male diceretur, quod Deus impossibilia non jubet, cum ea ignorantia nobis imputaretur ad culpam, quam nullo modo possumus vincere.

Non

Non diffiteor tamen sæpissime nos decipi specie recti, & bonam fidem præsumere ubi non est: sicut enim Sathanas transfigurat se aliquando in Angelum lucis; ita & concupiscentia induit speciem charitatis, & vitium velat se pallio probitatis: & sæpius evenit, ut docet Greg. lib. 4. moral. cap. 7. novæ editionis, ut id, quod rectum credimus, causa sit nostræ damnationis. Nonnunquam, inquit, ea ipsa, quæ recte nos agere credimus, an in districti iudicii examine recta sint, ignoramus; sæpe enim, sicut & longe superius diximus, opus nostrum causa damnationis est, & proventus putatur esse virtutis; sæpe unde placari iudex creditur, inde ad irascendum placidus instigatur, Salomone attestante, qui ait: Est via quæ videtur homini recta, novissima autem ejus ducunt ad mortem. Unde sancti viri cum mala superant, sua etiam beneficia formidant: ne cum bona agere appetunt, de actionis imagine fallantur; ne pestifera rabes putredinis sub boni specie lateat coloris.

Prop. 2. Ut conscientia sit morum regula, debet esse certa; hoc est firmiter & sine formidine partis oppositæ judicare debemus actum quem elicimus, esse legi conformem.

Prop. 1. Ex Scriptura. Eccl. 37. v. 21. Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum CONSILIUM STABILE: ergo conscientia, ex qua agimus, certa debet esse, & firma; id enim significant voces istæ: Consilium stabile. Deinde ait Apostolus ad Rom. 14. v. 23. Quod non est ex fide, peccatum est: ergo non excusamur a peccato, dum conscientiam sequimur, quæ certa non est; ex fide enim agere, idem est ac ex conscientia, sive ex persuasione operari, uti exponit Clerus Gallicanus ann. 1700. in regula de probabilium usu.

2. Ex Aug. lib. 50. homil. 41. Ubi loquens de eo, qui ad finem vitæ poenitentiam differt, pro certo principio statuit, non agendum esse in dubio, sed a dubio exeundum. Vis ergo, inquit, a dubio liberari, vis, quod incertum est, evadere, age poenitentiam dum sanus es; si sic agis, dico tibi quod securus es: quia poenitentiam agisti eo tempore, quo peccare potuisti: ergo sicut sanctus Doctor vult, ut e statu dubio exeamus, ita & vult, ut sententiam dubiam depouamus, & non agamus secundum sententiam dubiam, & incertam.

3. Ex Gregor. in cap. 40. Job. lib. 32. cap. 18. ubi ostendit, perplexitatem provenire a suggestione diaboli, & proinde non posse esse agendi regulam: Ergo ut conscientia sit morum regula non debet esse dubia, vel perplexa, sed certa, & firma.

4. Ex D. Thom. quodlib. 8. a. 13. ubi agens de conscientia, quæ potest esse morum regula, requirit, quod non sit dubia, sed certa. Ex conscientia, inquit, obligatur aliquis ad peccatum, id est, ligatur tamquam reus peccato, sive habeat certam fidem de contrario ejus quod agit, sive etiam habeat opinionem cum aliqua dubitatione. . . . Cum autem conscientia ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, seu cum est certa, agens scilicet non committit se discrimini, nec peccat: Ergo, ut conscientia sit morum regula, debet esse certa.

Ex D. Antonino 1. P. tit. 3. §. 10. ubi sanctus Doct. requirit ad licitam operationem, ut quis, Ex contrarietate opinionum non inducatur ad dubitandum; sed bonam conscientiam, & credulitatem formet de eo quod credit tamquam probabiliori parti: Ergo supponit sanctus Doctor ad licitam operationem ita firmum esse debere conscientiæ judicium, ut dubium excludat & formidinem partis oppositæ.

Rat. Qui non est certus, sed timet cum fundamento, ne conscientia, ex qua agit, sit legi conformis, exponit se peccandi periculo; actionem enim elicit timens cum fundamento, ne ea sit legi contraria: Ergo conscientia non est morum regula, nisi sit ita certa, ut excludat formidinem partis oppositæ; neque enim conscientia, quæ exponit peccandi periculo, potest esse morum regula.

Deinde, qui timet cum fundamento, ne legi contrarium sit opus quod elicit, legem Dei censetur negligere; quemadmodum is amicum censetur negligere, qui timens ne aliquid ei esset ingratum, illud tamen non omitteret: Atqui non licet negligere legem Dei, ut per se notum est: Ergo non licet agere ex conscientia, quæ non sit certa.

Consektaria hujus doctrinæ.

Consekt. 1. Ut licita sit operatio, non sufficit actionem, quam elicimus, esse legi conformem; sed & præterea certi esse debemus, quod ea sit legi conformis. Quandiu enim non adest certitudo, sed cum fundamento timeamus, ne legi contrarium sit quod operamur, peccandi periculo nos exponimus, immo legem Dei negligere censemur, si spreta hujusmodi formidine in actum prorumpamus.

Sic ex Apostolo 1. ad Corint. 8. v. 7. Licet illicitum non sit idolothytis vesci, peccant tamen qui idolothytis vescuntur cum conscientia infirma, hoc est non firma & certa, sed timentes, ne illud illicitum sit.

Consekt. 2. Ut licita sit operatio, non sufficit certitudo qualiscumque de bonitate operis, quod

quod elicimus; sed ea debet dubium excludere, & formidinem partis oppositæ: nec excusamus a peccato, si stante tali dubio, seu formidine in actum prorumpamus, etsi forte is legi conformis sit: ut enim conscientia sit morum regula, ita certa debet esse, ut firmum sit mentis nostræ judicium, & formidinem partis oppositæ excludat. Ita D. Th. quodlib. 8. a. 13. ubi supponens sanctus Doctor, quod sententia, quæ asserit, licitum esse plures habere præbendas, sit vera, sic loquitur de eo, qui eam sequitur. Aut talis, inquit, habet conscientiam de contrario, & sic peccat contra conscientiam faciens, quamvis non contra legem: aut non habet conscientiam de contrario, sed CERTITUDINEM, sed tamen in QUAMDAM DUBITATIONEM inducitur contrarietate opinionum; & sic, si manente DUBITATIONE plures præbendas habet, periculo se committit, & sic procul dubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem: aut ex contrariis opinionibus in nullam DUBITATIONEM adducitur, & sic nec committit se crimini, nec peccat.

Consekt. 3. Conscientia dubia non est morum regula, immo nec ea quæ mere probabilis est: neutra enim formidinem excludit partis oppositæ, ut fuse deinde explicabimus.

Prop. 3. Ut conscientia sit morum regula, non est necesse, quod sit semper metaphysice certa; sed sæpe sufficit quod sit solum mortaliter certa: quod priusquam probetur

Nota 1. Conscientiam dici metaphysice certam, quando ex principiis adeo certis & infallibilibus oritur ejus certitudo, ut citra ullum errandi periculum judicemus id, quod agimus, esse legi conforme; quæ certitudo toties occurrit, quoties aut ex revelatione, aut ex recta ratione evidenter colligimus, actionem quam elicimus, esse legi conformem.

Sic ex conscientia metaphysice certa operamur, cum ex hoc fidei principio, Verbum est incarnatum, colligimus Christum, ubicumque sit, esse adorandum; aut dum ex hoc principio naturaliter noto, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, colligimus non esse furandum, non esse mœchandum, &c.

Nota 2. Conscientiam dici moraliter certam, quando oritur ejus certitudo ex principiis absolute quidem fallibilibus, sed ut plurimum certis & raro fallibilibus; quæque viros prudentes movere solent, ut certum ac firmum ferant judicium. Quæ certitudo toties occurrit, quoties in praxi prudenter & firmiter judicamus, actum quem elicimus, esse legi conformem.

Sic iudex, qui ex actis Notarii publici, &

jurati judicat, conscientiam habet moraliter certam: quia licet absolute Notarius quatenus homo possit fallere, ex eo tamen quod sit Notarius publicus, & juratus, moraliter præsumitur non mentiri: sicque viri prudentes de hujusmodi actis judicare solent, quandiu non constat de eorum falsitate.

Prob. itaque propositio 1. ex Scriptura. Ait Apostolus ad Rom. 14. v. 5. Unusquisque in suo sensu abundet, hoc est, uti explicat Glossa, agat secundum suam conscientiam: vel ut explicat Ambr. quisque suo remittatur consilio, in his scilicet quæ obscura sunt; modo, ut monet Leo Papa distinct. 14. Can. sicut quædam, in his quæ dubia sunt aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum invenitur adversum.

2. Ex D. Th. 1. 2. q. 96. a. 1. ad 3. Non est eadem certitudo querenda in omnibus. . . . Unde in rebus contingentibus, sicut sunt res naturales & res humane, sufficit talis certitudo, ut aliquid sit verum ut in pluribus, licet interdum deficiat in paucioribus, & q. 105. a. 4. ad 8. sic habet: Dicendum, quod in negotiis humanis non potest haberi demonstrativa probatio & infallibilis, sed sufficit aliqua conjecturalis probabilitas, secundum quod Rhetor persuadet; & ideo licet sit possibile duos aut tres testes in mendacium convenire, non tamen est facile nec probabile quod convellant; & ideo accipitur eorum testimonium tamquam verum: Ergo ut conscientia sit morum regula sufficit quod sit moraliter certa.

3. Ex D. Antonino 1. P. T. 3. cap. 10. §. 10. in fine. Certitudo, quæ requiritur in materia morali, non est certitudo evidentiæ, sed probabilis conjectura. . . . Disciplina optima est in anaquaque re certitudinem querere juxta exigentiam materia; æque enim vitiosum est persuadentem querere mathematicam, & moralem demonstrantem; non enim consurgit certitudo moralis ex evidentiæ demonstratione, sed ex probabilibus conjecturis, grossis, figurabilibus, magis ad unam partem quam ad aliam se habentibus. Dicitur autem probabile quod pluribus & maxime sapientibus apparet verum. Ex his igitur sequitur, quod in humanis agibilibus, quæ tantam habent varietatem, teste Aristotele & experientia, sufficit talis certitudo, quæ non semper scrupulos omnes abiciat, sed sufficit, ut contemnat seu superet eos. . . . Ista autem certitudo moralis colligitur vel ex alterius auctoritate. . . . vel ex propria eruditione. . . . vel ex circumspeditione circumstantiarum: Ergo ut conscientia sit morum regula, non est necesse quod sit metaphysice certa.

3. Rat. Impossibile est, ut in omnibus vitæ

nostræ actionibus certitudinem habeamus metaphysicam, quod sint legi conformes: ergo sufficit quod habeamus certitudinem moralem; neque enim Deus impossibilia nobis præcipit. Unde merito damnata est a Clero Gallic. hæc propositio tamquam erronea: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam, qua scilicet innuebatur, solam evidentiae certitudinem esse tutam morum regulam.*

Consecraria hujus doctrinae.

Consect. 1. Non peccant fideles, qui nullius lethalis culpæ sibi confici bona fide Sacramenta recipiunt, quæ statum gratiæ requirunt; licet enim certitudinem non habeant evidentiae, quod sint in statu gratiæ, moraliter tamen certi sunt, ubi conscientia nihil remordet, sed bonum testimonium reddit. Idemque dicendum de Sacerdotibus, qui cum eadem certitudine, quod sint in statu gratiæ, vel Missam celebrant, vel Sacramenta fidelibus conferunt. Ita Gersonius de contractibus proposuit. 13. circa medium. *Probabilis, inquit, certitudo sufficit in moralibus, ut non exponat se quis periculo, ut dicunt Doctores de celebrante Missam & similibus, ubi requiritur status gratiæ, quod sufficit ad hoc probabilis conjectura, quia certitudo alia sine revelatione non habetur.*

Consect. 2. Non peccat Minister pœnitentiæ, qui pœnitentibus absolutionem impartitur, ubi, habita ratione omnium circumstantiarum, prudenter judicat, eum sufficientem habere de peccatis suis dolorem: licet enim absolute fieri possit, ut pœnitens dolorem simulet, pœnitenti tamen credendum est, quando nullus occurrit dubitandi locus, quod mentiatur: neque enim Sacerdos aliam in tribuali pœnitentiæ certitudinem habere potest.

Consect. 3. Non peccat Judex ubi ex depositione duorum testium, aut ex actis publicis judicat, quamdiu nihil est quod testium aut instrumentorum fidem destruat: licet enim, ut supra diximus, & falsi testes, & falsa instrumenta esse possint, iudici tamen sufficit certitudo, quæ ex depositione testium, aut ex actis publicis oritur, quia scilicet alia in rebus civilibus, ut plurimum haberi non potest.

Consect. 4. Non peccat qui in dubio salutis Pastorem suum, vel Confessarium consulit, quem virum prudentem, ac satis eruditum existimat, si Pastoris sui, vel Confessarii iudicium seu decisionem sequatur. Tunc enim

Pastoris, vel Confessarii autoritas reddit eum moraliter certum de re, de qua antea dubitabat. Deinde sincere facit quod in se est ut veritatem agnoscat, ac proinde immunis a peccato censi debet. Adde, quod si hæc certitudo non sufficeret, rustici, & alii omnes rudiores, ac præsertim mulierculæ nunquam fere in tuta conscientia esse possent. Neque enim vulgo alios consulere possunt, quam Pastores, & Confessarios, dum dubiis exagitantur. Denique Deus in Scriptura mittit nos ad Pastores, ut in dubiis nostris nos instruant. Et certe si rusticus prudenter facit, si credat quod ei Parochus credendum proponit: quidni igitur prudenter faciet in materia morum, si ex consilio & autoritate ejusdem Parochi operetur?

Mon. Observa tamen non immunem fore a peccato eum, qui Parochi, aut Confessarii sui iudicium sequitur, quando legi non est conforme, si consulens bona fide non agat, & cum sincera veritatis cognoscendæ voluntate: ut autem bona fide agat requiritur. 1. Ut credat Confessarium esse satis peritum, & pium. 2. Ut Doctores non quærat, quos sciat laxiorum opinionum esse sectatores. 3. Ut cum fundamento non suspicetur acceptam a Parocho, vel Confessario decisionem, contrariam esse rectæ rationi, vel doctrinæ a sanctis Patribus vel a gravioribus Doctoribus traditæ.

Ex quo intelligitur, eum, qui aliquando tuta conscientia decisionem sui Confessarii secutus est, teneri sub pœna peccati conscientiam, & agendi rationem mutare, aut saltem quæstionem melius explorare, statim atque, vel ex lectione facta, vel ex concione audita, vel aliunde, justum habuit fundamentum suspicandi, decisionem acceptam non esse cum lege consentaneam; tunc enim ejus conscientia desinit esse moraliter certa, & formidine non excludit partis oppositæ: v. g. Petrus audit a suo Confessario, vel Parocho, se in talibus circumstantiis licite posse exigere interesse, ut dicunt, ex mutuo quod alteri tradidit; deinde vero ab alio audit, se in iisdem circumstantiis nullatenus posse præfatum interesse tuta conscientia accipere propter rationes, quæ ipsi explicatæ, graves sibi apparent. Petrus huc usque bona fide agendo non peccavit hujusmodi interesse accipiens; immo non tenetur ad restitutionem illius, quod cum tali bona fide consumpsit; sed tamen tenetur hic & nunc propter subortam suspicionem sine negligenti mora examinare, an re ipsa licite possit idem interesse exigere: Quod si ex rationibus recenter ipsi exhibitis judicaverit hujusmodi interesse illicitum esse, peccavit im-

pe-

sterum, si priori decisioni velit adherere. Verum de his fufius in sequentibus capitibus, ubi de conscientia dubia, probabili, & scrupulosa acturi sumus.

C A P U T III.

De Conscientia dubia.

Nota 1. Conscientia dubia, ut diximus, est suspensio iudicii de bonitate, aut malitia operis hic & nunc agendi, quæ oritur ex eo, quod mens utrimque rationes vel æqualiter validas, vel æqualiter ambiguas deprehendat, & qua sit, ut in unam potius partem quam in aliam non inclinet; hoc est, incerta sit, licitum ne sit, an illicitum opus, quod hic & nunc agendum occurrit.

Nota 2. Qui conscientiam habet dubiam vel actionem potest differre, vel agendi necessitate premitur; quid in utroque illo dubitantis conscientia statu agere nos conveniat, duobus articulis explicabimus.

A R T I C U L U S I.

Quid agendum sit in dubio, ubi actio differri potest.

Prop. 1. Qui conscientiam habet dubiam, debet abstinere ab actione, si agendi necessitate non prematur, & peccat si alterum eligat, priusquam dubium deponat.

Prob. 1. Ex Scriptura. Ait Apostolus 1. ad Corinth. cap. 8. v. 7. *Quidam cum conscientia usque nunc idoli quasi idolotrythum manducant: & conscientia eorum cum sit infirma, id est, dubia, cespitans, non plene instructa, ut exponunt interpretes, polluitur: Ergo peccat qui agit ex conscientia dubia.*

2. Ex Clero Gallicano an. 1700. in regula de probabilium usu. Neque, inquiunt Gallicani patres, quisquam in dubio salutis ad actum proficiat, nisi ipso dubio, non ad nutum voluntatis, aut ex cupiditatis instinctu, sed ex recta ratione, deposito, dicente Scriptura: Rationabile obsequium vestrum; & iterum: Sapiens timet & declinat a malo, stultus transiit & confidit. Postremo audiat Apostolicum illud: Omnia probate, quod bonum est tenete; & iterum Omne quod non est ex fide, id est, ex conscientia sive ex persuasionem, peccatum est. Denique testimonium reddente illis conscientia ipsorum, non aliorum utique, sed ipsorum & sua.

3. Ex sancto Antonin. 1. P. tit. 3. cap. 10. § 10. *Qui agit scienter id, de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione, mortaliter peccat,*

etiamsi illud in se non esset mortale, sumendo proprie & stricte dubitationem, prout rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis declinat quis ad unam partem, quam ad aliam.

4. *Sat.* Non licet in actum erumpere, nisi simus moraliter certi bonum esse opus, quod elicimus, ut supra ostensum est: ergo stante dubio non licet in actum erumpere, ubi agendi necessitate non urgemur.

Deinde peccat ille haud dubie, qui libere, & sponte peccandi periculo se exponit: atqui ille, qui, dum nulla adest agendi necessitas, erumpit in actum, de quo dubitat, an sit licitus, vel illicitus, sponte & libere peccandi periculo se exponit, si forte illicitus sit actus, quem elicit: ergo in dubio salutis non licet in actum erumpere, nisi prius dubium deponatur. Quod quidem rectæ rationi adeo congruum est, ut ab ipsis Paganis ignoratum non fuerit. Bene præcipiunt, inquit Cicero lib. 1. Off. qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum.

Consecraria hujus doctrinae.

Consect. 2. Peccant Confessarii, & Doctores, seu casuum conscientia arbitri, ubi pœnitentibus, aut consulentibus respondent aliquid esse licitum, dum dubitant, an idem sit illicitum.

Sic peccaret Doctor, aut Confessarius, qui dubitans, an talis contractus sit usurarius, eum non esse usurarium, pœnitenti responderet.

Sic peccaret quoque Doctor, vel Confessarius, qui dubitans, an sufficiat ad sanctificationem festorum, Missæ tantum sacrificio adesse, responderet consulenti, aut pœnitenti, id sufficere, & reliqua pietatis officia posse diebus festis citra ullum peccatum omitti.

Consect. 2. Peccat Sacerdos, qui dubitans, an sit in peccato mortali, quamvis habeat copiam Confessarii, Missam celebrat sine confessione præmissa, licet agendi necessitate non urgeatur; periculo enim se exponit infringendi legem a Tridentino latam, qua hujusmodi confessio præcipitur.

Consect. 3. Peccat pœnitens, qui dubitans, an sufficientem habeat contritionem, manente tali dubio, absolutionem Sacramentalem recipit: periculo enim se committit reddendi Sacramentum invalidum.

Consect. 4. Peccant omnes, qui in dubio salutis in actum erumpunt, ubi non adest agendi necessitas: v. g. qui retinet duas præbendas du-

dubitans, an id sit licitum, vel illicitum: qui non jejunat dubitans, an sit dies jejunii, aut manducat carnes dubitans, an sit dies abstinentiæ; hi enim omnes periculo se exponunt agendi contra legem.

Prop. 2. In dubio salutis, dubium ipsum non ad nutum voluntatis, aut ex cupiditatis instinctu, sed ex recta ratione deponi debet.

Prob. 1. Scriptura. *Rationabile*, inquit Apostolus, *obsequium vestrum*: Ergo ubi de dubio salutis agitur, recta ratione nos duci æquum est, non voluntatis nutu, aut cupiditatis instinctu.

2. Ex Clero Gallicano an. 1700. ubi nostra propositio verbis expressis asseritur loco in præcedenti propositione allegato, & in cuius probationem citatur præfatus Apostoli locus.

3. Rat. In dubio salutis, qui dubium non ex recta ratione, sed ad nutum voluntatis, aut ex cupiditatis instinctu deponit, nequit esse moraliter certus, bonum esse quod eligit; neque enim voluntas, aut cupiditas rectæ operationis sunt regula, sed potius ad peccatum sollicitant concupiscentia quippe: & a peccato est, & ad peccandum inclinatur, ut tota docet traditio: Ergo in dubio salutis, dubium ipsum non ad nutum voluntatis, aut ex cupiditatis instinctu, sed ex recta ratione deponi debet. Recta autem ratio ea censeri debet, quæ per fidem est illuminata; ut satis in primo tractatu explicuimus.

Consektaria hujus doctrinæ.

Consekt. 1. Conscientia *speculative*, id est in genere dubia, an aliquid sit licitum, vel illicitum, non potest *præctice*, hoc est, hic & nunc in praxi fieri certa, licitum esse idem obiectum per solum imperium voluntatis & per propriam determinationem. Primo enim dubium non potest tolli nisi per novam lucem rationi advenientem, quæ mentis æquilibriam tollat: unde qui versans in dubio *speculativo*, judicat *præctice* in favorem sui, factum hic & nunc sibi esse licitum absque nova ratione superveniente, non tollit dubium suum, sed quærit excæcare sese, ut sine conscientia remorsu agere possit quod ex cupiditate appetit. Deinde docet recta ratio, impossibile esse, ut quis conscientiam habeat *speculative* dubiam, & *præctice* certam de eodem facto secundum easdem circumstantias sumpto. Qui enim certo judicat *præctice* factum illud sibi esse licitum, necesse est, ut judicet idem factum in iisdem circumstantiis esse semper licitum: & viceversa, si dubitet

speculative, an tale factum in talibus circumstantiis possit esse licitum, necesse est ut dubitet *præctice*, an idem factum in iisdem circumstantiis hic & nunc possit sibi esse licitum, nisi saltem adveniat nova ratio, quæ dubium tollat. Verum si ea ratio tollat dubium *præctice*; tollit etiam & *speculativum* respectu ejusdem actus.

Sic, si quis dubitet *speculative*, an liceat pro conservanda vita exterius negare Deum, cum urget tyrannus, non potest esse certus *præctice*, licitum sibi esse pro conservanda vita falsam religionem exterius fingere: quod si forte judicet talem fictionem esse licitam, illud iudicium oritur ex inordinato amore mortalitatis hujus vitæ, & proinde peccat tale iudicium ferens.

Sic, si quis dubitet *speculative*, liceat ne æquivoce jurare, cum compellitur a iudice iuramentum præstare; ille idem non potest sibi fingere licitum esse, æquivocationem iuramento admiscere: quod si ita judicet, illud iudicium ex cupiditate oritur, & non ex recta ratione; & proinde peccat tale iudicium sequens.

Consekt. 2. Dum agitur de deponendo dubio, sinceram debemus habere inveniendæ veritatis intentionem; primo enim id recta ratio suadet, deinde ad illud nos invitat Scriptura, Prov. 2. v. 12. *Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam*; & Eccl. 32. v. 19. *Qui querit legem, replebitur ab ea, & qui insidioso agit, scandalizabitur in ea.*

Consekt. 3. In dubio salutis constituti debemus ad Deum preces sedulas fundere: primo enim recta ratio docet, Deum totius veritatis esse fontem, unde a Jacobo *Pater luminis* dicitur: secundo ad illud nos hortatur Scriptura Eccl. 37. v. 19. *Deprecare Altissimum, ut dirigat in veritate viam tuam*: & Jacobus cap. 1. v. 5. *Si quis vestrum, inquit, indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropere, & dabitur ei.*

Consekt. 4. In dubio salutis, non negligenter, sed sedulo curare debemus, ut veritatem agnoscamus: primo enim postulat recta ratio, ut in negotio salutis non minorem adhibeamus curam, quam in negotiis temporalibus: secundo, his solum Scriptura promittit sapientiam, qui sedulo eam quærent, juxta illud Prov. c. 2. v. 4. *Si quaesieris eam, sapientiam, quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis eam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei invenies.*

Consekt. 5. In dubio salutis aliorum consilio uti maxime expedit: primo enim docet recta ratio, ut sicut dum agitur de re

C A P U T IV.

Quid agendum sit in dubio salutis, dum urget agendi necessitas.

Prop. 1. In dubio salutis, dum urget agendi necessitas, tutior pars est eligenda in foro conscientia, & extra materiam iustitiæ commutativæ.

Prob. 1. ex Scriptura, Eccl. 21. v. 2. *Quasi a facie colubri fuge peccata: & si acceperis ad illa, suscipient te. Dentes leonis, dentes ejus, interficientes animas hominum, quasi Rhomphaea bis acuta omnis iniquitas*: Ergo, sicut dum occurrit coluber, vel leo, aut imminet gladius, tutius eligimus; ita & dum periculum est, ne incidamus in peccatum, tutius debemus eligere, dicente præsertim Scriptura: *Qui amat periculum, peribit in illo.*

2. Ex innumeris Canonibus, ubi assertio nostra expresse traditur. Cap. ad audientiam, extra de homicidio voluntario, & casuali, sic habetur: *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, vos convenit, &c.* Cap. Significasti eodem titulo, & cap. illud extra de Clerico excommunicato ministr. sic habetur: *In dubiis via est tutior eligenda, etsi delata, &c.* Ergo.

3. Ex Aug. qui lib. 2. de baptis. cont. Donatist. cap. 3. de Donatista loquens, qui dubitabat, an licite apud Donatistas baptismus susciperetur: *Si dubium, inquit, haberet, non illic recte accipi quod in Catholica recte accipitur haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo, quod certis incerta proponeret*: Ergo in dubiis tutior pars est eligenda; unde illud juris axiomata sumptum ex Aug. *Tene certum & dimitte incertum.*

4. Ex Clero Gallicano an. 1700. in regula de probabilium usu, ubi ante omnia præcipiunt Gallicani Præfules: *Ut in dubio de salutis negotio, ubi æqualia utrimque animo sese offerunt rationum mementa, sequamur id quod tutius, sive quod est eo in casu unico tutum; neque id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura: Qui amat periculum, in illo peribit.*

5. Rat. Qui in dubio salutis tutiorem partem non eligit, non est moraliter certus, actionem, quam elicit, esse legi conformem; sed potius manifesto peccandi periculo se exponit, cum incerta certis præponat: Ergo in dubio salutis non licet in actum erumpere, nisi partem eligamus tutiorem.

Deinde non minorem debemus adhibere cau-

temporanea, quæ gravis est momenti, propriæ sapientiæ non acquiescimus; ita & dum agitur de salute æterna, aliorum consilium non negligamus: deinde verum omnino est quod vulgo dicitur: *Unumquemque in rebus suis excutire*, & alios licet vel minus eruditos videre clarius: unde illud sapientis, Prov. 3. v. 7. *Ne sis sapiens apud te ipsum*: & illud Christi: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides?*

Consekt. 6. In capeiundo consilio, non quoscumque, sed eos, quos novimus & doctiores, & sanctiores, debemus adire: doctiores quidem; si enim suadente ratione doctiores Medicos, & Jurisperitos consulimus, quidni doctiores Theologos consulamus? præsertim dicente Christo: *Si cæcus cæco ducatum præbet, ambo in foveam cadunt*: sanctiores vero; cum enim, teste Scriptura sup. 1. v. 11. *In malevolam animam non introeat sapientia Dei*, a probo potius quam improbo expectandum est consilium æquum, juxta illud Eccl. cap. 7. v. 1. *Anima viri sancti enuntiat aliquando vera potius quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum.*

Consekt. 7. Qui consilium petit, debet se bona fide gerere, & nihili ei quem consulit dissimulare. Primo enim, sicuti Medicis & Jurisperitis omnia sincere aperimus, si decipi nolumus, ita & in negotio salutis Doctoribus, quos adimus, res sincere est declaranda, si in errorem induci nolumus. Deinde periculum est, ne in pœnam simulationis nostræ permittat Deus, ut Doctores falsa nobis respondeant, juxta illud Ezech. cap. 14. v. 4. *Qui posuerit immunditias in corde suo, & scandalum iniquitatis sue statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam interrogans me per eum: ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum.*

Consekt. 8. Peccant qui in dubio salutis varios Doctores adeunt, donec invenerint aliquem, qui cupiditati blandiatur; & sunt e numero eorum, quos Isaias cap. 30. v. 10. sic loquentes inducit: *Loquimini nobis placentia, videte nobis errores*: & de quibus Paulus 2. ad Timoth. cap. 4. v. 3. ait: *Concervabunt sibi magistros, prurientes auribus, & a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur*: eos enim ex cupiditatis instinctu, non ex recta ratione, dubium deponere certum est.

cautionem, & prudentiam in negotio salutis nostræ, quam in negotiis nostris temporalibus, & ad vitandam iacturam bonorum, aut infamiam, aut ægritudinem, vel mortem: Atqui nemo est adeo imprudens, qui in dubiis, dum versatur in aliqua ancipiti occasione, ubi periculum est perdendi vel fortunam, vel famam, vel vitam, non eligat partem tutiorem: quis enim mercator, v. g. his conditionibus societatem init, quas noxias magis, quam utiles iudicat? quis escam eligit, quam suspicatur veneno infectam, ubi integra & veneni experte vesci potest? quis viam ingreditur a prædonibus obsitam, aut præcipitiis periculofam, dum tutam ingredi potest? Ergo a fortiori in dubio salutis, viam debemus eligere tutiorem, cum, ut ait Aug. Numquam satis magna est securitas, ubi periclitatur aternitas.

Confessaria huius Doctrina.

Confess. 1. prædicta juris regula: *In dubiis tutior pars est eligenda*, strictum est præceptum, non consilium. Primo enim, verba, quibus in iure canonico exprimitur, non merum consilium, sed strictum præceptum important; sic enim loquuntur canones: *Via tutior est eligenda, pars securior est tenenda, semitam debemus eligere tutiorem*. Secundo, sic docet Aug. qui, ut modo dictum est, asserit, eum qui incerta certis præponit, peccare graviter.... Certum admittere peccatum. Tertiò, Sacri Canones poenam his infligunt, qui huiusmodi regulæ non obtemperant, ut patet ex cap. *Illud* de Clerico excommunicato ministrante, ubi iubetur deponi Episcopus, qui in dubio, an esset excommunicatus, a Sacris non abstinerat. Denique verbis expressis sic statuit Clerus Gallicanus an. 1700. ut patet ex loco in probationibus allegato.

Confess. 2. prædicta juris regula: *In dubiis tutior pars est eligenda*, locum habet non tantum in dubio facti, sed etiam in dubio juris; hoc est, non tantum cum quis dubitat, an actum fecerit, quem constat esse illicitum; sed etiam dum dubitat, an actus eliciendus licitus sit, nec ne: generaliter enim sanctiunt Canones in dubiis tutiorem partem esse eligendam, immo speciatim in dubiis juris idem decernunt, ut patet ex cap. *Illud* de Clerico excommunicato ministrante, ubi in dubio juris, an sententia a delegato, non præmissa monitione, & ante intimationem, liget, nec ne, deciditur tutiorem partem esse eligendam; & Episcopus, qui in tali dubio a Sacris non abstinerat, iubetur deponi,

ut modo diximus. Et clarius etiam ex Clement. *Exivi*, de verborum significatione: ubi nempe in quæstione *meri iuris*, an fratres minores teneantur sub præcepto mortalis peccati ea observare, quæ beatus Franciscus in sua regula verbis imperativis expressit, deciditur, patrem tutiorem esse tenendam his verbis: *Ad vitandos graves remorsus conscientie, pars securior est tenenda*.

Confess. 3. Peccat qui postquam duas opiniones oppositas ponderavit, dubius manet utra verior sit, si non amplectatur eam, quæ tutior est; vel ut illam doceat, si sit Professor; vel ut secundum illam poenitentium conscientiam regat, si sit Confessarius; vel demum ut ad ejus normam propriam agendi rationem instituat.

Confess. 4. Peccat peccato sacrilegii, qui dubitans, an confessus sit peccatum aliquod mortale, quod certe cognoscit se commississe, si illud peccatum non confiteatur; idemque esto iudicium de eo, qui dubitans, an poenitentiam sibi a Confessario injunctam impleverit, eam non exequitur; uterque enim tutiorem partem in dubio non eligit.

Confess. 5. Peccat ille, qui dubitans, an inciderit in excommunicationem, aut irregularitatem, non se gerit ut excommunicatus, aut irregularis, adeoque non cessat a divinis, donec absolutionem, dispensationem, ve impetraverit: quia in dubio tutiorem partem non eligit.

Confess. 6. Peccat Clericus, Monachusve, qui tenetur recitare horas Canonicas, si dubitans, an aliquam officii divini partem omiserit, eam non recitat: tunc enim tutiorem partem non eligit.

Confess. 7. Peccat qui dubitans, an aliquod sit impedimentum dirimens ad matrimonium, quod contrahere meditatur, si, stante illo dubio, matrimonium illud ineat absque dispensatione obtenta: quia tutiorem partem non eligit.

Confess. 8. Peccat ille, qui dubitans, an votum valide emiserit, non exequitur votum, aut saltem dispensationem non postulat (quæ in tali casu, ab Episcopo concedi potest cum votum sit dubium) quia tutiorem partem non eligit.

Confess. 9. Peccat ille, qui dubitans, an revera peccatum aliquod mortale commiserit, v. g. pravæ alicui cogitationi, aut libidinoso cuidam carnis motui consenserit: aut dubitans, an peccatum illud, quod certo scit se commississe, sit mortale vel veniale, non declarat utrumque in confessione, non quidem tamquam certum, sed tamquam

quam dubium: quia in neutro casu sequitur partem tutiorem.

Mon. Dixi in præcedenti propositione: In dubiis tutiorem partem esse eligendam in foro interno, & extra materiam iustitiæ commutativæ: quia, dum agitur de materia iustitiæ commutativæ, immo & in foro externo, secundum aliam juris regulam est iudicandum, uti duabus sequentibus propositionibus explicabimus.

Prop. 2. Dum agitur de materia iustitiæ commutativæ, seu de obligatione, qua quis tenetur alteri quidpiam solvere, aut restituere, *In dubiis melior est conditio possidentis*, si post sufficientem diligentiam, ut detegatur veritas, res maneat dubia.

Prob. 1. Nemo a se ipso dejici debet a possessione legitima; tamdiu enim id quod possidemus censendum est nostrum, quamdiu non constat illud esse alienum: Ergo nemo tenetur ad aliquid alteri restituendum, vel solvendum, nisi constet hoc illi esse debitum: sed in dubiis illud non constat: ergo in dubiis nemo tenetur id, quod bona fide possidet, alteri tradere.

2. Si in materia iustitiæ commutativæ tutior pars esset eligenda dum res dubia est, sequeretur, quod in tali hypothese unus tenetur solvere, quod alter non potest accipere: exempli causa, supponamus dubium esse, an Petrus Joanni aliquod restituere debeat, in eo casu tenetur Petrus restituere quia hæc pars est illi tutior: Joannes vero teneretur non accipere; quia hæc pars sibi tutior est: absurdum consequens: ergo & antecedens.

3. Quando rationes æquales pugnant pro creditore simul ac debitore, tunc possessio quæstionem dirimit, probabiliusque sit, rem esse possessoris: unde non peccat possessor, si in sui favorem judicet; possessio enim reddit eum moraliter certum, quod res, alioquin dubia, sua sit.

Dixi, si post sufficientem diligentiam res maneat dubia: quia possessor, priusquam in sui favorem judicet, sufficientem debet adhibere diligentiam, ut rei veritatem, quantum potest, detegat: alioquin enim peccandi periculo sponte se exponeret, retinendi nimirum alienum, neque moraliter esset certus, rem, quam retinet, esse suam.

Confess. Hinc intellige, quod si dubites, an prædium, quod possides, tuum sit, an alienum, vel utrum damnum alteri creaveris, nec ne; teneris quidem, quantum potes, rei veritatem explorare; sed si, adhibita diligentia sufficienti, una pars generatim non appareat probabilior quam altera, tunc

in tui favorem judicare licite potes, & nihil alteri restituere, aut solvere: quia scilicet possessio tibi favet, & dubium dirimit.

Monit. Verum adverte, possessorem non semper eum esse dicendum, qui rem detinet, sed eum, pro quo præsumptio stat. Præsumptio autem censetur stare pro illa parte, quæ in foro externo potest ad aliam onus probandi transferre.

Sic, v. g. si certus quidem sis, te damnum intulisse, aut mutuam accepisse; dubites autem, an damnum refarcieris, vel mutuam persolveris: teneris damnum refarcire, & debitum solvere; possessio enim pro creditore stat, & præsumptio contra te pugnat: ex quo enim constat te aliquid debere, tamdiu teneris solvere, quamdiu non probas te solvisse.

Prob. 3. In foro externo iudex tenetur ferre sententiam secundum hanc juris regulam: *In dubiis melior est conditio possidentis*.

Prob. 1. Ex hac juris regula: *Cum sunt paria jura obscura, reo favendum est potius quam auctori*: Ergo in dubiis iudex sententiam ferre debet in favorem possessoris; reus enim censetur possessor illius rei, quam ab eo actor exigit.

2. *Rar.* Nemo a sua possessione dejici debet, quamdiu non constat illud, quod possidet, esse alienum: Ergo iudex in dubiis tenetur ferre sententiam in favorem illius, pro quo stat possessio; quamdiu enim dubia est res, non constat rem possessoris esse alienam.

Denique tutior & probabilior pars stat pro possessore in dubiis, cum pro eo stet præsumptio: Ergo in dubiis sententiam ferre debet iudex in favorem possessoris.

Confessaria huius doctrina.

Confess. 1. In dubiis, an homo sit excommunicatus, irregularis, aut suspensus, in foro externo pro non excommunicato, irregulari, aut suspenso habendus est. Possessio enim, & præsumptio stant pro immunitate a censura, cum ille, qui in iudicium vocatur ut excommunicatus, possit ad actorem onus probandi transferre. Secus vero iudicandum est in foro interno, & in tribunali poenitentiae, ut supra explicuimus: quia ut tutiorem partem sequatur qui dubitat, an sit excommunicatus, debet se gerere ut excommunicatus.

Confess. 2. Si constet, aliquem fuisse valide excommunicatum, dubium vero sit, an fuerit absolutus; tunc etiam in foro externo, ut non absolutus habendus est: quia

scilicet præsumptio illi adversatur, & possessio stat pro excommunicatione: si enim constet de censura valide infligta, illius munus est probare sublatam esse censuram; alioquin semper præsumetur, quod eadem censura irretitus permaneat, juxta hanc juris regulam: *Semel malus, semper censetur malus, donec probetur esse non malus.*

Quæres, cur istud axioma: melior est conditio possidentis, generaliter non admittatur, etiam in foro conscientiae.

R. Prædictum axioma ideo in foro conscientiae ad materiam iustitiae commutativae restringi, quia in ea solum materia certitudinem moralem habere possumus, licitam esse partem, quam sequimur, etsi tutiorem non eligamus; quia scilicet, ut diximus, possessio quaestionem dirimit, & dubium tollit.

Deinde dici etiam potest, illud esse discrimen inter forum internum & externum: quod externum intendat poenam, internum vero hominis nocentis emendationem, & sanctificationem; quæ quidem res odiosa non est, quæ restringi debeat, sed favorabilis, quæ, quantum potest, debet asscurari; ac proinde in foro interno tutiori parti est adhærendum.

Denique, præfatum axioma generaliter etiam ad forum internum transferri poterit, modo possessio supponatur stare semper pro lege, adeo ut id sequamur, quod legi favet, non nostræ libertati: revera enim possessio pro lege stare debet, cum lex, utpote æterna, vim habeat antequam homines libertatis suæ possessione fruuntur: in quam sententiam recte Vasquezius 1. 2. disp. 65. 3. *Nec potest quis, inquit, contra Deum opponere, quod melior sit conditio possidentis: & sane quis imaginari unquam poterit, Deum litigare & contendere nobiscum de anterioritate, aut potioritate possessionis, quinimmo succumbere in causa, si nostra possessio anterior sit?*

Prop. 4. In dubiis, si nulla pars tutior videatur, sed utraque periculosa appareat, hoc est, si conscientia æquale periculum infringendi Dei legem advertat aut in actu, aut in omissione actus; voluntas in his angustiis constituta, si urgeat agendi necessitas, præmissa divini luminis invocatione, eligere debet actum, qui minus cupiditati favebit, aut juri proximi favorabilior erit.

Prob. Voluntas in prædicto casu ad eam partem debet se determinare, quæ minus periculosa est: Atqui voluntas id amplectetur, quod minus est periculosum, si partem sequatur, quæ suæ minus favet cupiditati, aut

juri proximi favorabilior est; tunc enim, quantum in se est, peccandi periculum a se amovebit: Ergo, &c.

Consektaria hujus doctrinae.

Consekt. 1. Si dubitet mulier de matrimonii sui validitate, non potest quidem debitum petere, sed illud tenetur reddere viro, cui persuasum est valere hujusmodi matrimonium; alioquin in dubio aut partem sequeretur, quæ cupiditati favet, si nimirum debitum peteret; aut partem omitteret, quæ juri proximi favet, si negaret: unde & Canones decernunt, ut debitum reddat, minime vero exigat. Cap. Inquisitioni de Sent. excom. *Cum conscientia pulsat animum, circa impedimentum aliquod matrimonii, ex credulitate probabiliter & discretis, quamvis non evidenti & manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet, ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra iudicium conscientiae committat offensam.*

Consekt. 2. Si puella dubitet, an die Dominica templum adire debeat ad audiendam Missam, an domi se continere ad impedendum, ne adolescens ipsam videat, quem scit ita sui amore flagrare, ut quotiescumque ipsam videt, desideria impudica concipiat, debet in eo casu omittere adire templum: sic enim partem sequeretur, quæ minus cupiditati favet, & proximo favorabilior est. Adde, quod in concursu duorum præceptorum, quorum alterum divinum est, alterum humanum, si utrumque observari nequit, divino parendum sit potius quam humano, uti in sequenti tractatu explicabimus. Ac proinde cum lege divina nobis prohibitum sit, ne proximo simus occasio peccandi, Missæ vero præceptum in die Dominica sit tantum Ecclesiasticum; in casu prædicto puella debet omittere Missam, ne præfato adolescenti sit offendiculo, præcipue si ipsa timeat, ne adiens consensura sit peccato.

C A P U T V.

De Conscientia probabilis.

Nota 1. Conscientia probabilis est iudicium de bonitate, aut malitia operis hic & nunc agendi, sed infirmum & titubans, dubioque intermixtum; hoc est, conscientia probabilis iudicium est, quo mens non evidentibus quidem, sed tamen gravibus ducta rationibus, actum aliquem hic & nunc eliciendum licitum esse, vel illicitum pro-

pronuntiat; sed ita tamen, ut cum fundamento timeat, ne falsa sit conscientia quam sequitur. Sicut enim conscientia probabilis in hoc a dubia distinguitur, quod probabilis assensum præbeat, & uni parti adhæreat; dubia vero assensum cohibeat, & inter utramque partem suspensa maneat, quod, ut diximus, vel nulla ratio menti occurrat, vel utrimque æquales rationes animo obversentur: ita & a certa conscientia in eo discernitur, quod probabilis conscientia incertum tantum & infirmum assensum præbeat, & formidinem importet partis oppositæ; certa vero firmiter assentiatur, & formidinem excludat partis oppositæ. Ex qua conscientia probabilis definitione intelligi potest, eum, qui probabiliter tantum de bonitate, aut malitia operis alicujus judicat, ita se habere, ut licet uni parti adhæreat tamquam verosimili, absolute tamen incertus sit, an licitum sit, vel illicitum opus quod hic & nunc agendum est: unde D. Bernard. lib. 5. de considerat. cap. 3. *Opinio certi nihil habens, verum per verisimilia quarit potius quam apprehendit. . . . Et hoc sciendum, quia opinio, si habet assertionem, temeraria est: fides, si habet habitationem, infirma est.*

Nota 2. Quod licet duæ sententiæ oppositæ non possint esse veræ, quia si una sit conformis objecto, necesse est, ut contradictoria eidem non sit conformis; duæ tamen sententiæ contradictoriæ possunt simul esse probabiles: immo si una sit tantum probabilis, opposita necessario probabilis esse debet. Si enim una propositio non appareat nisi probabiliter vera, ejus contradictoria non potest apparere nisi probabiliter falsa. Sic, si probabiliter tantum judicem, licitum esse plures habere præbendas, necesse est, ut probabiliter quoque judicem, illicitum esse plures habere præbendas; verum quo probabilior evadit una, tanto improbabilius evadit altera.

Ex quo intelligi potest, quod dum dicitur, opinionem probabilem gravibus rationibus niti, eo nomine non intelligendæ sunt rationes, quæ absolute & re ipsa veræ sint; sed quæ a viris maturi iudicii censentur veræ, quamvis falsæ esse possint: omnes enim faventur opinionem probabilem posse esse falsam; immo e duabus propositionibus probabilibus contradictorie oppositis, necesse est alterutram esse falsam.

Nota 3. Conscientia probabilis vel humana ratione, vel humana autoritate nititur: si ex ratione humana petatur, dicitur probabilis intrinsece, & tanto major est probabili-

Tomo 1.

tas, quanto solidiores apparent rationes, quibus nititur: si in nuda Doctorum autoritate fundetur vel unus, vel plurium, dicitur probabilis extrinsece, & eaque probabilitas eo est major, quo potior habetur illius, cui creditur, autoritas.

Nota 4. Conscientia, seu opinio probabilis, aliquando favet legi, aliquando libertati. Legi favet, quando asserit rem aliquam esse vetitam, quæ forte lege non est vetita: libertati favet, quando asserit actum esse licitum, qui forte legi contrarius est. Sic opinio, quæ tutior est, favet legi: opinio vero, quæ minus tuta est, favet libertati: v.g. opinio hæc: licitum est habere plures præbendas, favet libertati; hæc vero: illicitum est habere plures præbendas, favet legi.

Nota 5. Conscientia, seu sententia probabilior, non est semper idem cum sententia tutiore, seu cum ea, quæ nos magis a peccandi periculo removeret; multa enim tutiora sunt, quæ tamen minus probabilia videntur: ut patet de opinione, quæ docet, hominem, qui mortaliter peccavit, teneri statim confiteri; hæc enim opinio tutior est, & tamen a D. Thom. minus probabilis judicatur.

Nota 6. Opinionem probabilem posse modo triplici comparari, ac 1. quidem, cum opposita æqualiter probabilis, sed non æqualiter tuta. 2. cum opposita minus probabilis, & minus tuta. 3. cum opposita magis probabilis, sed minus tuta.

Nota 7. Certum esse, & indubitatum apud omnes, licitum esse sequi semper opinionem, seu conscientiam probabilem, quæ favet legi; quia scilicet, qui sequitur conscientiam probabilem, quæ legi favet, nulli peccandi periculo se exponit, etsi forte falsa sit sua conscientia, seu etsi licitum sit quod reputat illicitum: ut patet in homine, qui abstinet a contractu quem probabiliter quidem, sed falso, ut supponitur, judicat esse usurarium.

Nota 8. Totam controversiam circa conscientiam probabilem in eo versari, an licitum sit sequi opinionem quamcumque probabilem, quæ libertati favet, contra præceptum. Qui probabiliter dicuntur, seu probabilitatis fautores, contendunt, opinionem probabilem, eo ipso quod est probabilis, proponi, & assumi posse tamquam tutam morum regulam, immo etsi agenti improbabilis intrinsece videatur, modo graves authores, immo vel unus, ut ajunt, eam probabilem existimet: quia scilicet, ut inquirunt, supponere quisque debet, quod difficultates, quas enodare non potest, facile

C 3

sol-

solveret Doctor, qui sententiam hanc probabilis pronuntiavit, utpote acutiori ingenio, præstantiorique doctrina pollens.

Ex quo principio inferunt, e duabus opinionibus æqualiter probabilibus, licere sequi eam, quæ libertati favet, & minus tutam est, immo & minus probabilem, minusque tutam in concursu probabilioris simul & tutioris. Quid de huiusmodi Probabilistarum placitis sentiendum sit, sequentibus articulis explicabimus, in quibus expendemus. 1. An probabilitas sit morum regula. 2. Quid in prædicto triplici opinionum probabilium concursu agere nos conveniat.

ARTICULUS I.

An probabilitas sit morum regula.

Prop. unica. Sola probabilitas, seu opinio, vel conscientia probabilis libertati favens contra præceptum, non est morum regula.

Prob. 1. ex Scriptura. Ex Apostolo 1. ad Thessalon. cap. 5. v. 21. iubemur ab omni specie mali nos abstinere. *Omnia, inquit, probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos:* Atqui conscientia probabilis, quæ libertati favet contra præceptum, prout mere probabilis est, speciem habet mali; cum, ut patet ex prænotatis, ita nos ad assensum determinet, ut cum fundamento timeamus, ne falsa sit conscientia quam sequimur, seu legi contraria: Ergo sola probabilitas non est morum regula, seu non licet sequi conscientiam probabilem, quæ libertati favet contra præceptum, prout mere probabilis est.

2. Ex August. lib. 3. contra Academicos cap. 16. ubi hocce Philosophorum illorum axioma: *cum agit quisque, quod ei probabile videtur, non peccat, sic impugnat: Id igitur audiens adolescens insidiabitur pudicitia uxoris aliena... Quid aliud dicitur es, quam non tibi esse probabile, ut id faciat adolescens, at illi esse probabile est; nam si alieno probabili vivimus, nec tu (Tullium alloquitur) debuisti administrare rem publicam, quia Epicuro visum est non esse faciendum: sed vos (Academicis loquitur) me iocari arbitramini! libet dejerare per omne divinum, nescire me prorsus quomodo iste (adolescens adulter) peccaverit. Si quisquis id egerit, quod probabile videtur, non peccat: & deinde non solum adulterium, sed & omnia scelera licita fore ostendit, si semel probabilitatis dogma admittatur. Taceo, inquit, de homicidiis, parricidiis, sacrilegiis, omni-*

busque omnino, quæ fieri, aut cogitari possunt flagitiis, & facinoribus, quæ paucis verbis, & quod est gravius, apud sapientissimos iudices defenduntur. Ergo si licitum sit quod probabile videtur, nullum est crimen, quod excusari non possit.

Ex Cajetano V. Opinio: In operandis nisi tutiorem partem eligendo, non licet opinionem cuiuscunque assumere ut regulam operis: quoniam ameo ipso, quo operatio regulanda committitur opinioni, committitur regula ambigua; quia opinio omnis ambigua est, utpote cum formidine partis oppositæ; & quia præsupponitur, quod non eligatur tutior pars, consequens est, ut operatio committatur regula ambigua ad casum peccati, ac per hoc exponatur periculo peccandi, quod constat esse illicitum; & si de mortali agitur, constat esse mortale.

Rat. Quod est indifferens ad veritatem, & falsitatem, non est morum regula; siquidem sola veritas per se est morum regula, & per accidens id quod inculpatæ & firmiter, hoc est, sine formidine partis oppositæ existimatur veritas, ut patet ex antedictis: Atqui conscientia probabilis libertati favens contra præceptum, prout mere probabilis est, indifferens est ad veritatem aut falsitatem; cum fatentibus omnibus opinio probabilis falsa esse possit; immo e duabus opinionibus probabilibus necesse sit, aliam esse veram, aliam falsam: Ergo conscientia probabilis, quæ libertati favet contra præceptum, prout mere probabilis est, non est morum regula.

Deinde conscientia non est morum regula, nisi sit certa saltem moraliter de bonitate actionis, quam elicit, ut supra est demonstratum: Atqui conscientia probabilis, quæ libertati favet contra præceptum, non est moraliter certa de bonitate actionis, quam elicit; siquidem ut patet ex observatis, conscientia probabilis importat formidinem partis oppositæ, seu qui probabiliter tantum assentitur, is cum fundamento timet, ne falsa sit conscientia, quam sequitur, & absolute incertus est, licitus ne sit, an illicitus actus, quem elicit: Ergo &c.

Denique, si sola probabilitas sive intrinseca sive extrinseca sit morum regula, nullum erit scelus, quod tuta conscientia patrari non possit. Quod enim est flagitium, cui ratio aliqua, aut saltem Doctoris alicujus suffragium non patrocinetur, ut satis patet ex tot propositionum censuris, quas Doctores alioquin Catholici in medium protulerant, atque ut probabiles tuiti erant?

Confectaria huius doctrina.

Confect. 1. Hinc patet, quam vanum sit & a vera

vera morali procul amandandum principium illud, quo statuitur, licere tuto sequi opinionem quancunque probabilem, hoc ipso quod est probabilis sive intrinsece, sive extrinsece; quamque merito hæc propositio: *Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus*, hac speciali censura notata fuerit a Clero Gallicano ann. 1700. art. 5. *Hæc propositio falsa est, temeraria, scandalosa, perniciofa: novam morum regulam, novumque prudentia genus, nullo scripturarum, aut traditionis fundamento, cum magno animarum periculo, statuit.*

1. Enim, si probabilitas sola non est morum regula, ut modo demonstravimus; quomodo quæcumque probabilitas, quantumvis munita, morum regula esse poterit?

2. Omni probabilitati indiscriminatum adhærere, quid aliud est, quam contra præceptum Apostolicum, *Omni spiritui credere: omnique doctrina vento circumferri*; & reclamante tota traditione, salutis viam arbitrariam facere, atque celebre illud Patrum effatum: *Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus, irritum reddere?*

Confect. 2. Hinc etiam patet, non minus vanum esse alterum illud dogma, quo statuitur, licere sequi opinionem, quæ vel uni Doctori probabilis videtur, et si nobis improbabilis videatur; quamque merito ab eodem Clero Gallicano ibidem hac gravi censura notata sint duæ sequentes propositiones.

Ex autoritate unius tantum potest quis opinionem in praxi amplecti, licet a principiis intrinsecis falsam, & improbabilem existimet.

Hæc propositio: sexdecim ad probabilitatem requiruntur, non est probabilis. Si sufficiunt sexdecim, sufficiunt quatuor; si sufficiunt quatuor, sufficit unus.... Ad probabilitatem sufficiunt quatuor; sed quatuor immo viginti & supra testantur unum sufficere: ergo sufficit unus. Quibus propositionibus hæc censura infligitur: Hæc propositiones falsæ sunt, scandalosæ, perniciosæ: sprete veritate, quæstiones morum ad numerum Authorum exigunt, & innumeris corruptelis viam aperiunt.

1. Enim, si propria probabilitas per se non sit morum regula, quomodo alienum probabile, quod nobis improbabile videtur, recta agendi norma esse poterit?

2. Ad alienam probabilitatem contra propriam conscientiam mores exigere, quid est aliud, quam illud Apostoli: *Quod, non est ex fide, peccatum est*, aperte violare, & contra ipsam rationem id sequi, quod legi ma-

gis contrarium, quam conforme nobis videtur?

Denique, si semel admittatur illud principium, poterit quicumque tuto amplecti innumeras illas morum corruptelas, quas Doctores varii, ut probabiles tradiderunt, licet sibi improbables, immo & falsæ, ut revera sunt, videantur.

Confect. 3. Ubi occurrit sententia probabilis libertati favens contra præceptum, non licet secundum eam operari, nisi prius diligenter observatum fuerit, an opposita sententia sit æque vel magis, vel minus probabilis.

2. Enim cum probabilitas per se non sit morum regula, dum occurrit aliquid probabile tantum, hoc est, quod importet formidinem partis oppositæ, necesse est, ut oppositam sententiam examinemus, ut scilicet eam eligamus, quam veritati magis consentaneam duxerimus, uti jubet Clerus Gallicanus in regula de probabilium usu.

2. Qui meræ probabilitati statim acquiescit, non examinando sententiam oppositam, exponit se peccandi periculo, & in negotio salutis eam admittit negligentiam & imprudentiam, quam nemo in negotiis temporalibus patiatur: quis enim est, qui dum agitur de conservandis bonis, fama, vita, meræ probabilitati statim acquiescat, & non prius diligenter exploret, an pars opposita sit convenientior?

Denique, qui sine prævio examine mera probabilitate contentus in actum erumpit, levitatis reus est, quam reprobatur Scriptura his verbis: *Qui credit cito, levis corde est, & minorabitur.* Eccl. 19. v. 4.

Et spernit illud Aug. monitum lib. 22. de civit. cap. 23. *Debemus esse continuis vigiliis accubantes, ne opinio vero-similis fallat, ne decipiat sermo versutus, ne se tenebra alicujus erroris offundant, nec quod bonum est, aut quod malum est, bonum esse credatur.*

Cum autem peracto illo examine necessum sit, ut mens vel maneat suspensa æquali probabilitate hinc inde affecta, vel majorem probabilitatem simul & securitatem in alterutra ex oppositis opinionibus deprehendat, vel majorem quidem probabilitatem, sed minorem securitatem in una parte perspiciat; ideo quid in hoc triplici opinionum probabilium concursu agere nos conveniat, tribus sequentibus articulis explicabimus.

ARTICULUS II.

Quid agendum sit in concursu duarum opinionum aequaliter probabilium, quarum una favet legi, altera libertati.

Prop. unica. In concursu duarum opinionum aequaliter probabilium, quilibet tenetur eam sequi, quæ pro lege stat, nec potest sine peccato eam amplecti, quæ libertati favet.

Prob. 1. Scriptura. Qui amat periculum peribit in illo: Eccl. cap. 3. v. 27. quem locum ita explicat Antoninus 1. p. tit. cap. 10. §. 10. Hinc est, quod beatus Thomas & alii dicunt quod ille qui agit id, de quo est dubium, utrum sit mortale, vel non, peccat mortaliter, puta periculo se exponit mortalis. Cum ergo in aliqua materia morali sunt varia, & contraria opiniones, ille, qui adhaeret opinioni latioris via, videtur se exponere periculo mortalis, quia est in dubio; cum possit illa opinio esse falsa, & contraria vera: Ergo cum mens fluctuat inter duas opiniones contrarias æque probabiles, sequenda est opinio tutior.

2. Ex jure Canonico. In his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus tenere debemus: ita Eugenius Papa. Innocentius vero III. sic decernit: Nos; inquit, in hoc dubitabili casu quod tutius est sequentes, mandamus, &c. Ergo cum occurrunt duæ opiniones contrariæ æque probabiles, insistendum est opinioni, quæ magis nos remouet a peccato.

3. Ex D. Thom. quodlib. 8. a. 13. ubi sic habet: Ille, qui in quamdam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, si manente dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit, & sic procul dubio peccat; utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem.

Nec dici potest, prædictas autoridades loqui de eo, qui est in dubio: quippe juxta D. Thom. Quoties movemus duabus opinionibus æque probabilibus, vere sumus in dubio; quia mens in unam partem non inclinatur magis, quam in aliam.

Rat. Certum est ex dictis, in dubiis tutiorem partem esse eligendam: atqui in concursu duarum opinionum aequaliter probabilium mens dubia est, cum propter æquale pondus rationum neutri parti assentiatur, sed suspensa maneat: Ergo in concursu duarum opinionum aequaliter probabilium tutior pars est eligenda: sed pars tutior ea est, quæ legi favet: ergo in concursu duarum opinionum aequaliter probabilium ea sequenda est, quæ legi favet.

Nec obstat quod ajunt, illud esse discrimen inter intellectum dubium, & opinantem, quod intellectui dubio nullæ ex utraque parte rationes occurrant, opinanti e contra plures obversentur: namque, ut supra dictum est, non minus intellectus est dubius, cū illi æquales occurrunt utrimque rationes, quam dum ei nulla ratio pro una vel altera parte obversatur. Sicuti enim non minus in æquilibrio remanent lances, dum nullum neutri, quam dum æquale utrique pondus imponitur; ita & intellectus non minus est dubius, dum inter duas opiniones æque probabiles constituitur, quam dum nulla ex his duabus opinionibus ei videtur probabilis.

Deinde, non licet in actum erumpere, nisi finis moraliter certi de bonitate actus, quem elicimus, ut constat ex dictis: Atqui ille qui in concursu duarum opinionum aequaliter probabilium eam deserit quæ stat pro lege, ut eam sequatur quæ libertati favet, non est moraliter certus de bonitate actionis, quam elicit, cum æquale rationum pondus necessario dubium afferat, ut modo diximus; sed potius manifesto peccandi periculo se exponit, cum dubia conscientia in actum erumpat: Ergo in concursu duarum opinionum aequaliter probabilium non licet eam deserere partem, quæ stat pro lege, ut eam sequamur, quæ libertati favet.

Consektaria hujus doctrina.

Consekt. 1. Peccat qui post examen sedulum pro sententiis oppositis rationes æqualiter validas utrimque advertens, eam omittit sententiam, quæ pro lege stat, ut eam sequatur, quæ libertati favet; tunc enim cupiditati obsequitur, non rationi.

Consekt. 2. Peccant ob eandem rationem illi omnes, quidum in dubio salutis a duobus vel Doctoribus vel Confessariis, quos æqualiter pios & eruditos existimant, circa quemdam conscientia suæ casum oppositas sententias acceperunt, adeo ut unus licitum quid, alius e contra illicitum judicet; peccant, inquam, si nulla propria adveniente nova ratione pro ea parte non stent, quæ legi favet.

Consekt. 3. Peccant ipsi Doctores, & Confessarii, qui, dum consuluntur, non suadent consulentibus, ut eam partem sequantur, quæ legi favet, ubi circa rem, quæ eis proponitur, æqualia utrimque occurrunt rationum momenta.

ARTICULUS III.

Quid agendum sit in concursu duarum opinionum, quarum altera est minus probabilis & minus tuta.

Prop. unica. In concursu duarum opinionum, quarum una probabilior est simul ac tutior, altera minus probabilis & minus tuta, quilibet sub pœna peccati tenetur eligere probabiliorē, quæ tutior est, seu quæ legi favet, nec potest sequi minus probabilem quæ minus est tuta, seu quæ libertati favet.

Prob. 1. Ex Script. Ecclesi. 37. v. 20. Ante omnia opera verbum VERAX præcedat te: Atqui huic præcepto, quo jubemur veritatem sectari, satisfieri non potest, nisi opinionem eligamus probabiliorē simul & tutiorem in concursu minus probabilis & minus tuta; quomodo enim ille sectari veritatem dici potest, qui neglecta opinione probabiliorē, hoc est, quæ magis ad veritatem accedit, minus probabilem amplectitur, hoc est, eam quæ magis a veritate recedit? Ergo, &c.

2. Ex Concil. Viennensi simul & Clero Gallicano an. 1700. in regula de probabilium usu, ubi Gallicani Præsules circa rectum usum probabilium opinionum hanc regulam statuunt: Ut circa probabiles de Christiana Doctrina sententias sequamur id, quod Viennense Oecumenicum Concilium circa infusas tam parvulis, quam adultis in baptismo virtutes, decrevit his verbis: Nos hanc opinionem... tamquam PROBABILOREM, & dictis Sanctorum, ac Doctorum modernorum Theologia magis consonam & concordant, duximus eligendam: Ergo, ut ibidem concludunt Gallicani Patres, non licet in praxi eam sequi sententiam, quam nec ipsi ut probabiliorē eligendam judicemus.

3. Rat. Non licet sequi conscientiam, quæ moraliter certa non sit de bonitate operis, quod elicit, ut sapientius dictum est: Atqui ille, qui opinionem sequitur minus probabilem & minus tutam in concursu probabilioris & tutioris, non est moraliter certus de bonitate actionis, quam elicit: si enim opinio probabilis in concursu alterius æque probabilis dubia sit, ut propositione præcedenti declaravimus; a fortiori dubia est opinio probabilis in concursu probabilioris simul & tutioris: Ergo non licet sequi opinionem minus probabilem & minus tutam in concursu opinionis probabilioris & tutioris.

Deinde, qui minus probabilia & minus tu-

ta sequitur, ubi se offerunt probabiliora simul & tutiora, agit contra rectam rationem & prudentiam: sicuti enim non imprudens modo, sed & insanus haberetur, qui navem conscenderet vel ventis, aut vetustate pene disiectam, ubi tutam & securam potest conscendere; vel pecunias ei committeret, quem non esse solvendo probabiliter prævideret, ubi sine ullo periculo alteri potest eas committere: ita & insania & imprudentia reus est, qui, dum agitur de salute æterna, minus probabilia, minusque tuta probabilioribus simulque tutioribus anteponit. Si enim, ut optime Chrysostomus hom. 44. in Matth. vestimenta empturus, gyras unum negotiatorem & alterum, & ubi meliores vestes inveneris, & pretio viliori ab illo comparat; an non oportet populum circuire omnes Doctores, & inquirere, ubi sincera veritas Christi venundetur, & ubi corrupta, & veriorē eligere plusquam vestimentum?

Denique, qui minus probabilia minusque tuta probabilioribus simulque tutioribus anteponit, manifesto peccandi periculo se exponit; cum eam partem eligat, quam esse legi contrariam probabilis judicat.

Sicuti manifesto mortis periculo se committit qui cibis vescitur, quos probabilis judicat esse veneno infectos, ubi integri occurrunt.

Consektaria hujus doctrina.

Consekt. 1. Peccat qui in conferendis Sacramentis sequitur opinionem minus probabilem, relicta probabiliori simul & tutiori. 1. Quia generatim non licet sequi opinionem minus probabilem & minus tutam. 2. Quia sequens hæc propositio damnata est: Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiori, nisi id veret lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. 3. Quia, qui sequitur opinionem minus probabilem & minus tutam, relicta probabiliori simul & tutiori, dum agitur de valore Sacramenti, peccat contra Religionem debitam Sacramento; addit enim periculum exponendi Sacramentum nullitati. Peccat quoque contra charitatem debitam proximo: quippe, cum proximus est in extremo salutis periculo, eique potest conferre subsidium certo profuturum, certum scilicet Sacramentum, confert dubium. Peccat demum contra justitiam: etenim, dum exponit sacramento nullitati, subtrahit fidelibus subsidium, ad quod fideles habent jus.

Confess. 2. Non licet iudici sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliori. 1. Quia generatim non licet sequi opinionem minus probabilem & minus tutam. 2. Quia damnata est hæc propositio ab Alexandro VII. *Quando litigantes habent pro se opiniones aequae probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius pro alio... probabiliter existimo iudicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.* Iudex est minister Dei in terris; unde necesse est, ut imitetur Deum, qui veritas est, & non probabilitas.

Confess. 3. Non licet medico in medicinae praxi minus probabilem opinionem sequi, præbendo medicamenta, quæ probabilius nocitura sunt ægroto quam profutura. 1. Quia generatim non licet sequi opinionem minus probabilem & minus tutam. 2. Quia leges mulctant medicos, qui perperam usi fuerint medicamento.

Confess. 4. In administratione Sacramenti poenitentiae non licet Confessario sequi opinionem minus probabilem, relicta opinione probabiliori & tutiori. 1. Quia generatim non licet sequi opinionem minus probabilem & minus tutam. 2. Quia Confessarius est minister Sacramentorum, & in Sacramentis ministrandis non licet sequi opinionem minus probabilem & minus tutam. 3. Quia Confessarius est iudex & medicus, quibus non licet sequi opinionem minus probabilem & minus tutam.

Confess. 5. Non licet Theologo consilium dare secundum opinionem, quæ ipsi minus probabilis, minusque tuta videtur. 1. Quia generatim non licet sequi opinionem minus probabilem & minus tutam pro seipso: ergo neque pro aliis. 2. Quia Theologus, qui dat consilium, vices gerit Christi, & proinde debet loqui sermones Dei, & non sermones hominum. 3. Qui dat consilium, est Angelus a Deo missus in ministerium eorum, qui hæreditatem capiunt salutis; & ille, qui petit consilium, est fidelis, qui optat salutem consequi: ergo ambo debent mutuo se adjuvare, iste suadendo, alter obediendo, ut viam tutiorem inveniant. Totum illud Ambrosius confirmat his verbis: *Hoc est consilium Dei habere, explorare diligenter omnia, & quæ meliora sunt suadere, quæ tutiora demonstrare: ideo damnatae sunt sequentes propositiones a Clero Gallicano.*

Licet consultori consilium dare secundum eam opinionem, quæ ipsi minus probabilis, minusque tuta videatur.

Si quis sibi vult consuli secundum eam opi-

nionem, quæ sit faventissima, peccat qui non secundum eam consulit: potest etiam ad libitum consulere, modo secundum unam, modo secundum aliam sententiam, dummodo caveat, ne incurrat levitatis notam.

Confess. 6. Non licet varios adire Doctores ea intentione, ut ex eorum opinionibus ea eligatur, non quæ probabilior & tutior, sed quæ commodior visa fuerit. 1. Quia generatim non licet sequi opinionem minus probabilem & minus tutam. 2. Quia, qui ita se gerunt, imitantur Balac, qui sæpius Balaam interrogavit, ut ab eo responsum acciperet juxta depravati cordis concupiscentiam: imitantur impios Judæos, de quibus ita Isaias c. 30 v. 9. *Populus ad iracundiam provocatus est, & filii mendaces filii nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus: nolite videre; & aspicientibus: nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores.*

ARTICULUS IV.

Quid liceat in concursu duarum opinionum, quarum altera est longe probabilior, sed minus tuta, altera vero longe minus probabilis, sed magis tuta.

Nota, quod duplex potest esse probabilitas, ut dicunt: altera Theologica; altera non Theologica.

Probabilitas Theologica ea est, quæ fundatur in aliquo loco Theologico v. g. in Scriptura, Traditione, Conciliis, Patribus &c.

Probabilitas non Theologica ea est, quæ meris ratiunculis nititur, quas humana cupiditas suggerit.

Prop. unica. Licet sequi opinionem probabiliorē licet minus tutam, in concursu opinionis minus probabilis, licet magis tuta, modo probabilitas sit Theologica.

Prob. 1. Autoritate Cleri Gallicani de opinionum probabilitate usu. *Absit vero, inquit, ut probemus eorum errorem, qui negant, licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam: Ergo licet aliquando agere secundum opinionem, quæ nobis probabilior apparet.*

2. Ex Anton. 1. p. tit. 3. de conscient. §. 10. ubi sic habet: *Cum bona conscientia potest quis tenere unam partem alicujus opinionis, & secundum eam operari, excluso saltem scandalo: quæ scilicet pars habeat pro se notabiles Doctores, dummodo talis opinio non sit contra auctoritatem expressam sacra Scriptura, nec contra determinationem Ecclesia Catholica, & quod*

quod etiam ex contrarietate talium opinionum, non inducatur ad dubitandum; sed bonam sibi conscientiam & credulitatem formet de eo, quod credit, tamquam de probabiliori parte; & præcipue quando quis adhibet diligentiam inquirendo, an liceat; nec invenit aliquid quod eum sufficienter moveat ad hoc, quod sit illicitum.

Nec obstat, inquit idem Antoninus ibidem, id quod dicit D. Thom. scilicet, quod quando sunt duæ opiniones contrariæ de eodem, oportet alteram esse veram, alteram vero falsam: Si ergo ille, qui facit contra opinionem Magistrorum, ut puta, in habendo plures præbendas, faciat contra veram opinionem, non excusatur a peccato, cum faciat contra legem Dei, quamvis non faciat contra conscientiam.

Sic enim respondet Antoninus. Hac enim, inquit, verba B. Thomæ non possunt intelligi nisi de his, ubi manifeste patet ex Scriptura, vel Ecclesia determinatione, quod sit contra legem Dei: & non de illis intelligit, ubi non apparet; alias sibi contradiceret in eodem libro, quod non est credendum.

3. Rat. 1. Ratio. Licet sequi conscientiam, quæ moraliter certa sit de bonitate suæ operationis, ut sæpius diximus: atqui ille, qui sequitur opinionem probabiliorē probabilioritate Theologica, licet minus tuta sit, moraliter certus est de bonitate suæ operationis: etenim post maturum examen amplectitur id quod Scripturæ & Traditioni, ac proinde legi conformius videtur: ergo licet sequi opinionem probabiliorē, licet minus tutam, modo probabilitas sit Theologica.

2. Ratio. Recta ratio permittit, ut sicut probabiliora amplectimur assensu, ita & possimus amplecti affectu: etenim sicut intellectus potest sine culpa probabilioribus adherere, ita & voluntas potest sine peccato probabiliora amplecti.

Et licet forte contingat tunc hominem agere contra legem, excusabitur ob bonam fidem & ignorantiam, ut dicit Antoninus loco supradicto. Item, inquit, *Utricus in summa dicit, quod si quis de aliquo agendo dubius magis peritos consulat, de quo nullam habet expressam auctoritatem, utrum ita sit, an non: dummodo formet sibi bonam conscientiam, etiam si res aliter se habeat, quam id quod sentit, & quod sibi consultum fuerit, excusatur; quia fecit quod potuit, & Deus plus non requirit.*

3. Ratio. Si probabilitas Theologica non esset tuta regula operandi, sequeretur 1. Quod non liceret uti juramento illius, qui verum per falsos Deos juraturus est. 2. Quod non liceret injustum aggressorem cum moderamine inculpatae tutelæ se defendendo,

occidere. 3. Quod ubi in mortale peccatum lapsi sumus, non liceret expectare tempus commodum confessionis, sed statim teneremur adire Sacerdotem: prædictæ enim opiniones, licet minus probabiles, sunt tamen magis tuta; quia magis nos remonent a peccato: atqui huiusmodi sequelas communiter rejiciunt Theologi, ut notat D. Antoninus loco supra citato: ergo licet sequi opinionem probabiliorē in concursu minus probabilis, licet magis tuta.

Monita circa usum prædictæ propositionis.

Mon. 1. Ut probabilitas sit morum regula, debet esse Theologica; quia si probabilitas fundetur solis ratiunculis, quas humana cupiditas suggerit, tunc non est regula operandi: moralis enim christiana non alias debet regulas agnoscere, quam eas, quæ ex revelatione vel mediate, vel immediate emanant, ut docent sancti Patres. Sic enim habet Leo Magnus Epif. 6. *Frequenter quidem, inquit, in diversarum questionum ambiguo fratrum corda titubantia spiritu Dei instruente solidabimus, responsum formas vel ex sanctarum Scripturarum disciplina, vel ex Patrum regulis colligentes.* Idem dicit Gregorius VII. lib. 3. Epif. 1. ad Henricum Regem. *Ad sanctorum Patrum decreta, inquit, doctrinamque recurrimus, nihil nobis, nihil ab inventionem nostram statuentes.* Et idem Gregorius scribens cuidam Principi, sic eum præmonet: *Nihil tibi præter quod sancta Scriptura, & sacri Canones præcipiunt, respondere possumus: nulli licentiam peccandi dare possumus, aut debemus, cum ipsi eam non habeamus.*

Sic probabilitas Academica, quæ vulgo oritur ex disputandi prurigne, non potest esse agendi regula: talis est ea probabilitas, quæ vulgo reperitur in aliquibus Authoribus, qui res morales problematicè tractant; & ex arbitrio, quod magis placet, probabilius pronuntiant.

Sic probabilitas carnalis, quæ ex pravis affectibus oritur, non potest esse agendi regula: talis est ea probabilitas, quam efformant sibi homines carnales; affectus enim efficit, ut id appareat probabilius, quod magis cupiditati faveret.

Mon. 2. Ut probabilitas etiam Theologica sit morum regula, non debet esse tenuis, sed longe excedens; adeo ut mentem moraliter certam efficiat de bonitate operationis, excludatque omne dubium, omnemque suspicionem proprii amoris subtiliter illudentis; fieri enim potest, ut amor proprius repræsentet id, de quo agitur, pro-

probabilior quam re'p'sa sit. Unde probabilioritas non potest esse tuta morum regula, nisi sit maxime excedens; de quo ita loquitur P. Gisbertus Societatis Jesu in suo Antiprobabilismo pag. 341. *Quare*, inquit, *apud bonas & religiosas mentes principium esto, libertatem non sequi postposita lege, nisi probabilitas libertatis notabiliter excedat probabilitatem legis; nimirum ubi non apparet notabilis excessus unius supra alterum, censeri debent in pari causa; in causa vero pari habet lex divina ius prelationis supra libertatem humanam.* Et ibidem inquirens, qualis excessus requiratur, respondet: *Excessum illum apparentem, ita debere esse notabilem, ut aequivaleat testimonio duorum aut trium testium.*

Sic quando duæ opiniones oppositæ conferuntur ad invicem, quarum altera est rigidior & favet legi, altera benignior & favet libertati, v. g. *Licetum est occidere injustum aggressorem: non licetum est occidere injustum aggressorem;* ut opinio favens libertati habeatur probabilior probabilitate, quæ sit morum regula, illa probabilioritas, quæ dicitur licitum esse occidere injustum aggressorem, tanta debet esse, ut opposita sententia vix videatur probabilis. Oportet enim, ut non pronuntiemus minus tutum esse licitum, nisi prius viderimus minus tutum & urgentioribus argumentis, & auctoritatibus gravioribus roborari.

Monit. 3. Ut probabilioritas & Theologica & excedens sit morum regula, opinio proposita debet esse circa quæstiones, *An liceat*, & non circa quæstiones, *An valeat*: quia quando quæritur, an aliquid liceat, ut homo excusetur a peccato, sufficit quod ejus actio sit juxta regulas prudentiæ: etenim quamvis post diligens examen contingere possit, quod actio, quæ creditur licita, sit contra legem Dei; tamen non imputabitur ad peccatum, quia bona fides a peccato excusat: immo poterit imputari ad meritum, ut patet ex actione Jacob Liam suppositam pro Rachele carnaliter cognoscentis; ille enim concubitus erat contra legem Dei, & tamen ob bonam fidem Jacob Patriarcha immunis fuit a peccato; immo actio ejus, si facta fuerit in gratia, & motivo reddendi debitum conjugale, potuit esse meritoria.

Sed quando quæritur, an aliquod Sacramentum valeat, non est eadem ratio: quia valor Sacramenti defumitur, non ex bona fide operantis, sed ex determinatione Christi, qui instituit Sacramenta: ideo quando agitur de valore Sacramenti, sequendum semper id, quod est tutius.

CAPUT VI.

De Conscientia scrupulosa.

ARTICULUS UNICUS.

Quomodo deponenda sit Conscientia scrupulosa.

NOta. Conscientia scrupulosa est ea, quæ licet certa, vel metaphysice, vel moraliter, ut dicunt, aliquid esse licitum, levibus tamen conjecturis anxia, suspicatur illicitum esse quod jam prudenter judicaverat licitum.

Prop. unica. Conscientia scrupulosa non est audienda, sed prudenter deponenda.

Prob. 1. Script. Quod non est ex fide, peccatum est: ad Rom. 14. v. 23. Atqui quod sit ex conscientia scrupulosa, non est ex fide; quia scrupuli impediunt, ne conscientia certa sit & firma: Ergo quod sit ex conscientia scrupulosa, est peccatum: ergo conscientia scrupulosa est deponenda.

2. Ex jure Canonico cap. Per tuas de Simonia, ubi decernitur, eum, qui Ordinem recepit ab Episcopo, quem simoniacum credebatur, debere conscientiam scrupulosam deponere. Nos, inquit Innoc. III. respondemus, *ut idem in Ordine sic suscepto secure ministret: sed contra conscientiam ad superiores Ordines non ascendat, ne forte adificet ad gehennam, licet ex eo quod conscientiam nimis habuerit scrupulosam in difficultatem hujusmodi sit collapsus; quam utique non evadet, nisi deponat errorem.* Ergo conscientia scrupulosa est prudenter deponenda.

3. Rat. Ut conscientia sit morum regula, debet esse certa, saltem moraliter: Atqui conscientia scrupulosa non est moraliter certa, ut patet: Ergo non potest esse agendi regula: ergo est prudenter deponenda.

Qua observanda in deponendo Conscientiam scrupulosam.

1. Considerandum, unde scrupuli oriantur. Si scrupuli veniant a Deo sic ordinante vel ut puniat, vel ut probet, unicum remedium est oratio. *Omni tempore benedic Deum, & pece ab eo, ut dirigat vias tuas, & omnia consilia tua in ipso permaneant:* Tob. c. 4. v. 20.

Si scrupuli veniant a diabolo suggerente, & tranquillitatem animæ interturbante, præsens remedium est fiducia in Deum, juxta illud Petri: *Diabolus circuit tamquam leo rugiens, cui resistite fortes in fide.* Si

Sic scrupuli veniant ex defectu scientiæ, inquirendum a sapientioribus, quid agendum sit, ut monet Tobias: *Consilium semper a sapiente perquire:* Tob. cap. 4. v. 19. eique contra omnes inanes scrupulos fideliter obtemperandum: *Fili ne innitaris prudentia tua,* ut monet Sapiens, Prov. 3. v. 5.

Si scrupuli veniant ex corporis constitutione, scilicet ex melancholia, quæ vulgo solet ad vanos terrores incitare, remedia corporalia adhibenda sunt, quæ atrum illum humorem evacuent: etenim, ut monet Scriptura: *Altissimus de terra creavit medicamenta, & vir prudens non abhorrebit illa.* Eccl. c. 38. v. 4.

2. Considerandum est, an conscientia remorsus fundamentum habeant, nec ne.

Si proprio vel alieno lumine videamus, non inanes esse, sed fundatas conscientia remordentis monitiones, non spernendæ sunt, sed his salubriter utendum. *Beatus*, inquit Scriptura, *homo ille, qui semper est pavidus;* & rursus: *Initium sapientia timor Domini.*

Si e contra proprio, vel alieno lumine constet, inanes esse, nulloque innixos fundamento conscientia nostræ tumultus; tunc non audiendæ, sed spernendæ sunt conscientia agitæ suspiciones, nec de illis, si fieri potest, cogitandum; quanto enim attentius consideras, tanto vehementius cruciaris; ubi enim semel imaginatio movetur, multi motus consequuntur, qui vix compesci possunt; sicut in lateribus ordine contextis uno cadente, cæteri cadunt. Inde est, quod conscientia scrupulosa cogitando potius inflammatur, quam quiescat.

3. Considerandum, circa quam materiam versentur scrupulosi illi timores: an circa præteritum, an circa præsens, an circa futurum: nam juxta Bonaven. *Conscientia accusat de præterito, obmurmurat de præsenti, præcavet de futuro.*

Si conscientia accuset de præterito, inaniter torquens nos, quod nec de peccatis præteritis doluerimus, ut oportet, nec ea Sacerdoti declaraverimus, ut Deus exigit, ideoque esse iterum examini, iterum confessioni subiicienda; non infumendum est tempus iterandis confessionibus; sed in Deo fidenter quiescendum, & dicendum cum Psalmista: *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit?*

Si conscientia obmurmuret de præsenti, inaniter inspirans opera omnia, quibus insistimus, quantumvis in se bona, mala esse, quia fiunt a nobis non movente charitate, sed occulta cupiditate alliciente, & ideo ab his operibus, etsi aliunde sanctis, abstinendum;

ridenda est stulta illa cogitatio, & interim instandum bonis operibus, juxta illud: *Quodcumque potest manus tua instanter operare:* Eccl. 9. v. 10. Non tamen de illis operibus præsumendum, juxta illud Job c. 9. v. 28. *Verebar omnia opera mea.* Operare semper quasi certus tibi adesse gratiam: time semper, quasi ignarus, ne resisteris oblatæ gratiæ.

Si conscientia præcaveat de futuro, mentemque nostram sollicitet, nos certo damnandos esse, quia sumus de numero reprobatorum; remedium quæramus in Christo, ut docet Paulus ad Rom. c. 5. v. 1. *Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.* ... *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.*

TRACTATUS IV.

De Lege.

Diviso Tractatus.

QUæ de Lege dicturi sumus, ad septem capita reducemus. In primo quæremus, quid & quotuplex sit Lex. In secundo, quæ sit Legum in homines auctoritas, seu an Leges ligent in conscientia. In tertio, quomodo Lex obliget. In quarto, quantum Lex quælibet pateat: qui sint actus, quæ objecta, quæ ve personæ ad quas Lex extendatur. In quinto, quomodo sit observanda. In sexto, quomodo Lex sit interpretanda. In septimo denique, quæ excusant a transgressione Legis.

CAPUT I.

Quid & quotuplex sit Lex.

§. I.

Definitur Lex.

LEX generatim sumpta potest definiri: Regula agendorum vel omittendorum. Sicut enim artifex habet regulas, ad quas debet opus suum exigere; ita creatura rationalis habet regulam aliquam, qua debet actus suos morales dirigere, & hæc regula dicitur Lex. Unde Lex a D. Thom. 1. 2. q. 90. a. 1. definitur: *Regula aut mensura actuum humanorum, per quam ad agendum id, quod est rectum, & ad omittendum id, quod est pravum, dirigimur.*

§. II.

§. II.

Quomodo Lex a præcepto distinguatur.

Lex a præcepto distinguitur multis modis.

1. Lex semper datur alicui communitati per seclæ, hoc est, alicui societati hominum, qui certo fœderis alicujus vinculo connectuntur: hujusmodi est regnum, Provincia, Urbs, quæ communitates sæculares vocantur: hujusmodi quoque est Ecclesia, Diœcesis, Ordo Religiosus, quæ communitates Ecclesiasticæ dicuntur. Præceptum vero simplex uni vel pluribus tantum datur: cujusmodi fuit præceptum impositum Abrahamo de immolando filio.

2. Lex non fertur nisi ab eo, qui jurisdictionem habet, vel politicam, ut Rex; vel Ecclesiasticam, ut Episcopus. Præceptum vero fertur etiam ab eo, qui talem jurisdictionem non habet: sic pater-familias potest domesticis suis præcepta imponere, minime vero Legem statuere.

3. Lex perpetuitatem aliquam habet; unde & præsentibus & posteris respicit: ideo post mortem Legislatoris vigorem habet. Præceptum vero non datur nisi præsentibus, nullumque vigorem habet post mortem præcipientis.

4. Lex datur in utilitatem communitatis: præceptum vero sæpius fertur in utilitatem præcipientis.

Si ergo quis Legem per oppositionem ad præceptum definire voluerit, sic eam describere poterit.

Lex est quadam rationis ordinatio, directæ ad perfectam communitatem ab eo, qui jurisdictionem habet supra ipsam, debite promulgata, bonumque ipsius spectans, præcipiens quid sit agendum, vel omittendum.

§. III.

Dividitur Lex.

Lex generatim dividitur in naturalem, & positivam.

Lex naturalis generatim ea est, quæ non libere, sed necessario imponitur, præcipiens quæ sunt ex se bona, vetans vero quæ sunt ex se mala. Talis est Lex contenta in Decalogo.

Lex naturalis duobus modis spectari potest, vel in Deo, vel in nobis.

Lex naturalis, in Deo spectata, est summa Dei ratio, exhibens primas & immutabiles

morum regulas, dictans quid rectum sit, quid honestum, quid pravum, quid illicitum.

Lex naturalis, in nobis spectata, nihil aliud est, quam lumen naturale, seu inserta menti nostræ Legis æternæ notitia, qua quid rectum, quid pravum sit, naturaliter intelligimus.

Vulgo dicitur cum D. Thom. 1.2.q.91.a.2. *Participatio Legis æternæ in rationali creatura*: quæ quidem sic accipienda non sunt, quasi lumen naturale, seu recta nostra ratio sit quædam quasi pars rationis æternæ a Deo decisa, quæ in hominem migraverit: sed recta hominis ratio, eo sensu Legis, seu rationis æternæ, participatio dicitur, quod sicuti lege æterna Deus primas & immutabiles morum regulas perfectissime novit, & juxta eas homines regit; ita & menti nostræ naturalem earum notitiam impresserit, ut ad eas actiones nostras dirigeremus.

Lex positiva ea est, quæ imponitur libere a legitimo Superiore, præcipiens, vel vetans ea, quæ sunt ex se indifferentia. Talis est Lex, quam dedit Deus in veteri testamento per Moysen, in novo testamento per Christum. Talis est Lex Ecclesiastica statuta per Concilia, per Papam, per Episcopum. Talis est Lex civilis statuta per Imperatorem, per Rempublicam.

§. IV.

Varia inter Legem naturalem & positivam discrimina.

Varie sunt differentie inter Legem naturalem, & positivam: hæ sunt præcipuæ. Lex naturalis necessario imponitur; Lex positiva libere. Lex naturalis vetat quæ sunt ex se mala, jubet quæ sunt ex se bona; Lex positiva jubet aut vetat quæ sunt ex se indifferentia. Lex naturalis est omnium temporum, omnium locorum, omnium nationum; Lex positiva est eorum tantum temporum, locorum & populorum, ad quæ Legislator vult eam extendi. Lex naturalis est immutabilis; Lex positiva est mutabilis. Lex naturalis ignorari nequit sine culpa, saltem quoad communia præcepta, quia scripta est in corde cujuscumque hominis; Lex positiva ignorari potest sine culpa, quia non est scripta in cordibus nostris.

§. V.

Quotuplex generis sint præcepta Legis tum naturalis, tum positivæ.

In Lege tum naturali, tum positivæ, alia sunt

sunt præcepta affirmativa, alia negativa. Præcepta negativa sunt ea, quæ vetant alicui viciolum; præcepta affirmativa sunt ea, quæ præcipiunt actum virtuosum, ut docet D. Thom. his verbis: *Præcepta affirmativa inducunt ad actus virtutis: præcepta negativa prohibent actus peccatorum*. 2.2.q.33.a.2. in corp.

Præcepta affirmativa obligant ad semper & non pro semper; negativa vero obligant ad semper & pro semper; id est, præcepta affirmativa obligant toto tempore, quo vigent, sed non pro omnibus temporum circumstantiis: v. g. toto tempore vitæ teneor honorare parentes, sed in singulis instantibus non teneor exercere actus interiores, vel exteriores honoris erga parentes. Præcepta negativa obligant toto tempore, quo vigent, & in singulis temporum circumstantiis: v. g. toto tempore vitæ debeo abstinere a perjurio, immo nulla est temporis differentia, in qua possim perjurium committere.

§. VI.

Quæ sit Lex justa, quæ injusta.

Lex justa ea est, quæ est conformis Legi æternæ: injusta vero ea est, quæ est contraria Legi æternæ.

Sic Lex positiva Divina est semper justa; quia Deus agit semper conformiter ad suam legem æternam: & ita Lex Mosaica justa fuit toto tempore, quo Deus voluit illam durare, scilicet, usque ad illud tempus, quo Christus eam abrogatam voluit. Sic Lex Evangelica est justa toto tempore, quo duratura est: habemus autem ex revelatione, quod semper duratura sit.

Sic Lex naturalis, etiam spectata prout est in nobis, est semper justa: quia est participatio Legis æternæ.

Sic Lex positiva humana, sive Ecclesiastica, sive civilis, eatenus est justa, quatenus conformis est Legi æternæ.

Ut Lex positiva humana, sive Ecclesiastica, sive civilis, sit justa, quatuor requiruntur, ut docet D. Thom. 1.2.q.96.a.4.

1. Debet esse justa ex auctore: quia debet imponi a legitimo Superiore, qualis est v. g. Deus, Christus, Respublica vel Ecclesiastica, vel civilis.

2. Debet esse justa ex fine: quia debet institui in bonum commune, qualis est vel salus hominum, quæ intenditur per Legem positivam, Divinam, & Ecclesiasticam; vel quies Reipublicæ, quæ intendi semper debet per Legem civilem.

3. Debet esse justa ex objecto: quia debet præcipere ea, quæ ad justitiam possunt deducere; vetare, vero ea, quæ ad malitiam possunt inclinare, determinando in particulari ea, quæ per Legem naturalem in communi vel præcipiuntur, vel vetantur.

4. Debet esse justa ex modo: quia debet ita se attemperare viribus, & facultatibus subditorum, ut singulis imponantur onera juxta statum & facultatem cujuslibet.

Lex autem humana potest esse injusta, vel ex auctore, scilicet, quando fertur ab eo, qui non habet legitimam auctoritatem; vel ex fine, scilicet, quando non fertur propter bonum commune; vel ex objecto, scilicet, quando præcipitur aliquid, quod est malum vel vetatur aliquid, quod est bonum; vel ex modo, scilicet, quando non attemperatur viribus & facultatibus subditorum.

CAPUT II.

Quæ sit Legum tam justarum, quam injustarum in homines auctoritas.

ARTICULUS I.

Quid sit discriminis inter Legem, & consilium.

PROPOSITIO unica. Ea est inter Legem justam & merum consilium differentia, ut Lex justa obliget in conscientia ad sui observantiam; minime vero consilium.

PROB. 1. auctoritate Scripturæ. Christus, Matth. 19. v. 16. aperte tradidit Legem necessario observandam; consilia vero liberæ observationis esse constituit: ibi enim interrogatus ab adolescente his verbis: *Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* sic respondet: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Quæ quidem responsio pertinet ad necessariam mandatorum observantiam. Cum autem dicit illi adolescens v. 20. *Omnia hæc custodi a juventute mea; quid adhuc mihi deest?* Ait illi Jesus v. 21. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & veni, & sequere me.* Ubi Christus distinguens inter præceptum, & consilium, declarat præceptorum observationem ad salutem consequendam esse necessariam; minime vero consiliorum observantiam: Ergo Lex justa obligat; minime consilium.

2. Ex factis ex Scriptura desumptis. Quando Christus loquitur de statu virginicatis, non necessitatem imponit, sed libertatem relinquit. *Sunt, inquit, Eunuchi, qui se ipsos castra-*

verunt propter regnum Caelorum; qui potest capere, capiat. Et Paulus de eodem statu loquens 1. ad Corinth. 7. v. 25. ait: De Virginibus autem preceptum Domini non habeo: consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino. Christus paupertatem Evangelicam liberam pariter voluit, non necessariam. Si vis perfectus esse, inquit, vade & vende omnia. Et Petrus act. 5. v. 4. sic compellat Ananiam: Nonne manens tibi manebat, & venumdatum erat in tua potestate? Ergo Lex ligat, minime consilium.

3. Ex Greg. Nazianzeno orat. 3. quæ est prima adversus Julianum Apostatam. Quomodo, inquit, non animadvertis, quod in Legibus nostris alia parendi necessitatem imponunt, nec sine periculo pratermitti possunt; alia non necessitatem habent, ut qui ea custodierint, honore & premio afficiantur, qui autem minus ea expleverint, nihil periculi pertimescant?

4. Ex Hieronimo lib. 1. adversus Jovinianum, ita loquente: Ubi consilium datur, offendentis arbitrium est; ubi preceptum, necessitas est servientis.

5. Rat. Lex est mensura agendorum & omit-tendorum: Ergo necessarium est, ut ad eam homo se componat. Et sicut artifex tenetur sequi regulas artis, dum operatur, ut artifex: ita homo tenetur sequi suam regulam seu Legem, dum operatur, ut homo liber & rationalis.

Conseſſaria hujus doctrina.

Conseſſ. 1. Lex naturalis obligat omnes homines adultos, id est, usum rationis habentes. Primo, quia est vera Lex, cui adulti omnes subjiuntur. Secundo, quia est iusta ex omni parte. 1. Ex autore, cum sit participatio Legis æternæ in hominum mentibus impressa per inspirationem lucis & amoris. 2. Ex ob-jecto, cum præcipiat id quod est ex se bonum, & vetet id, quod est ex se malum. 3. Ex modo, quia nihil jubet, nisi juxta vires cujuslibet hominis, cui manifestatur. 4. Ex fine, cum statuatur modus vivendi juxta regulas honestatis. Demum Lex naturalis est hujusmodi, ut infractores illius puniantur in hoc mundo conscientie stimulis interdum remordentibus; in altero vero, verme, qui numquam moriturus est: Ergo lex naturalis obligat omnes adultos.

Ad eam legem mittit nos Isaias 46. v. 8. Re-ſpice, inquit, prævaricatores ad cor. Ad eam pa-riter nos advocat Christus, dicens: Quicum-que vultis, ut faciant vobis homines, & vos faci-ſte illis, Eodem nos mittit pariter Paulus ad

Rom. 2. ubi sic habet: Gentes, quæ legem, sci-licet scriptam, non habent, naturaliter ea, quæ sunt Legis, faciunt: hujusmodi Legem non ha-bentes, ipsi sibi sunt Lex, qui ostendunt opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem co-gitationibus accusantibus, dum scilicet male operantur, aut etiam defendentibus, dum be-ne operantur. De hac Lege ita Tullius lib. 3. de Repub. qui liber perit, sed fragmentum illud refertur a Lactantio lib. 6. Instit. cap. 8. Est quidem vera Lex, recta ratio natura con-gruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium jubendo, vetando a fraude deterreat: quæ tamen neque probos frustra jubet, aut vetat; neque improbos jubendo, aut vetando movet. Huic Legi nec propagari fas est, neque de-rogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest per Senatum, aut per populum solvi hac Lege possumus. Neque est querendus explanator, aut interpres ejus alius. Nec erit alia Lex Roma, alia Athenis, alia nunc, alia post hæc; sed & om-nes gentes, & omni tempore una Lex, & sempi-terna, & immutabilis continebit. De eadem Le-ge ita Ambr. Epist. 41. ad Irenæum: Ea igitur Lex non scribitur, sed innascitur; nec aliqua præ-cipitur lectione, sed proſtuo quedam natura fonte in singulis exprimitur, et ingeniis humanis hauri-tur.... Est enim sancta sine versutia, sine frau-de confors est, expers iniquitatis. Demum talis est Lex naturalis, ut nec violari possit sine peccato, nec per peccatum penitus aboleri. Numquam enim, inquit Aug. lib. 8. de Genesi ad literam cap. 23. ita punit Deus voluntatem malam, ut natura perimat dignitatem.

Conseſſ. 2. Lex positiva divina sive data o-lim Judæis per Moysen, sive data nunc Chri-ſtianis per Christum, obligat omnes homines, quibus imponitur. Primo, quia est vera Lex. Secundo, quia est iusta ex omni parte. 1. Ex autore, cum feratur a Deo, cui omnes ho-mines tenentur subesse. 2. Ex fine, quia diri-git homines ad finem ad supernaturalem. 3. Ex ob-jecto, Deus etenim non jubet, nisi quod sanctum est. 4. Ex modo, quia Deus est Le-gislator disponens omnia suaviter. Demum Lex positiva divina talis est, ut infractores il-lius puniantur in hoc mundo aliquando pœ-nis temporalibus, semper vero in altero pœ-nis in æternum duraturis: ergo obligat sub peccato.

De lege positiva a Deo statuta ita loqui-tur Psalmista: Lex Domini immaculata, con-vertens animas, testimonium fidele, sapientiam præstans parvulis. Psal. 18. Quem locum sic explicat D. Thom. 1. 2. q. 19. a. 4. in corp. Lex Domini immaculata, id est, nullam pec-cati

tati turpitudinem permittens: convertens animas, quia non solum exteriores actus, sed etiam interiores dirigit: testimonium Do-mini fidele, propter certitudinem veritatis & rectitudinis: sapientiam præstans parvu-lis, in quantum ordinat hominem ad super-naturalem finem & divinum, mediis quidem sanctis, sed non æque perfectis, ut replicat Ambrosius lib. 1. de offic. cap. 18. ubi late o-ſtendit, quo pacto in lege Mosaiica, Evan-gelica, & in cœlesti patria Deus homines ad se attrahat. Hic umbra, inquit, hic imago, illic veritas: umbra in lege, imago in Evan-gelio, veritas in cœlestibus. Ante Agnus offereba-tur, offerebatur vitulus: nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, & offert se ipse quasi Sacerdos, ut peccata nostra admittat. Hic in imagine, ibi in veritate, ubi apud Patrem pro nobis quasi advocatus, interve-nit. Hic ergo in imagine ambulantes, in imagine videmus; illic facie ad faciem, ubi plena perfe-ctio: quia perfectio omnis in veritate est. & Hie-ron. lib. 1. cont. Pelag. c. 3. Christus in lege pro-mittitur, in Evangelio impletur: ibi initia; hic perfectio est: in illa operum fundamenta jaciun-tur; hic fidei & gratia culmen imponitur.

Conseſſ. 3. Lex Ecclesiastica obligat omnes fideles baptizatos. Primo, quia est vera Lex. Secundo, quia est Lex iusta ex omni parte. 1. Ex autore, Superior enim Ecclesiasticus, qualis est Papa in tota Ecclesia, Episcopus in sua Diœcesi, Concilium generale in tota Ec-clesia, Concilium nationale in tota sua natio-ne, Diœcesanum in tota sua Diœcesi: Su-perior, inquam, Ecclesiasticus accepit po-terestatem a Deo condendi leges; nam Papæ dictum est in persona Petri: Quodcumque li-gaveris super terram, erit ligatum & in cœlis. Quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cœlis: Matth. 16. v. 19. De Episcopis vero dicitur: Attendite vobis, & universo gre-gi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei: Act. 20. v. 28. Patres ve-ro in Concilio congregati confidenter pro-nuntiant: Visum est Spiritui Sancto, & nobis... ut abſtineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguina, & suffocato. Act. 15. v. 28. 2. Est iusta ex fine, cum Ecclesia, utpote sancta, nihil aliud intendat per suas Leges, quam fi-deles ad sanctitatem adducere. 3. Est iusta ex ob-jecto, cum Ecclesia, utpote infallibilis, nihil vetet, nisi quod iniquum, nihil jubeat, nisi quod sanctum. 4. Est iusta ex modo, cum Ecclesia, utpote pia mater, nihil præcipiat nisi juxta facultatem fidelium. Demum Lex Ecclesiastica ejusmodi est, ut infractores il-lius puniantur in hoc mundo per censuras,

Tom. I.

semper vero in altero, igne perpetuo; haben-di enim sunt ut Ethnici & Publicani.

De legibus ab Ecclesia statuendis sic loqui-tur Christus contra eum, qui eis subesse no-luerit: Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus: Matth. 18. v. 17. & rursus: Quis vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum, qui me misit: Luc. 10. v. 16. Et iterum: Super Cathedram Moysis sederunt Scri-bæ & Pharisei: quacumque dixerint vobis, ser-vate & facite: Matth. 23. v. 3. Si ergo Sina-goga vim habuerit condendi Leges, uti fecit instituendo novos festivos dies, nova jejunia, ut cernere est in libro Esther cap. 9. in lib. Ju-dith. cap. 16. in lib. 1. Machab. cap. 4. quidni Ecclesia habeat potestatem condendi legem, quam quilibet baptizatus religiose observa-re teneatur? Non enim habebit Deum Pa-trem, qui Ecclesiam noluerit habere Matrem. Ideo Tridentinum sess. 6. can. 20. anathema pronuntiat contra eos, qui docuerint, ho-mines, justificatos non teneri ad observan-tiam mandatorum Dei, & Ecclesiæ.

Conseſſ. 4. Lex civilis & politica iusta obli-gat omnes sibi subditos. Primo, quia est ve-ra Lex. Secundo, quia, ut supponitur, est iusta ex omni parte. 1. Quidem ex autore, quia Superior politicus, qualis est legitimus Princeps, a Deo accepit vim condendi Le-ges: Per me Reges regnant, & legum condito-res iusta decernunt, inquit Sap. Prov. 8. v. 15. Ideo Paulus dicit Rom. 13. v. 5. Subditi estote Principibus, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Est iusta ex fine, quia, ut supponitur, Princeps nihil aliud in-tendit per legem, quam tranquillitatem pu-blicam, & quietem temporalem Civium si-mul vitam degentium, quod utique bonum est. 3. Est iusta ex ob-jecto, quia, ut supponi-tur, nihil præcipit, nisi quod bonum Rei-publicæ promovet. 4. Est iusta ex modo, quia, ut supponitur, æqualem servat onerum mu-nerumque distributionem. Demum Lex ci-vilis ejusmodi est, ut infractores illius, Deo volente, in hoc sæculo pœnis temporalibus puniantur; ut enim monet Paulus ad Rom. 13. v. 4. Princeps non sine causa gladium per-tat: in futuro vero sibi damnationem acqui-runt juxta eundem Paulum: Qui autem re-sistunt potestati, ipsi sibi damnationem acqui-runt: Ergo Lex civilis ligat in conscientia.

Quam religiose observanda sit Lex civilis, modo nihil contra bonos mores præcipiat, o-ſtendit Petrus his verbis, Eph. cap. 2. Subje-cti igitur estote omni humane creature propter Deum; sive Regi, quasi præcellenti; sive ducibus,

D

ram-

tamquam ab commissis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas.... Deum time: Regem honorificate. Illud idem ostendunt antiqui Christiani, qui nulla persecutionum acerbitate a deferendo Principibus etiam Ethnicis obsequio potuerunt dimoveri, modo nihil injungeretur, quod divina Legi repugnaret. Sic enim Polycarpus Herodem alloquitur, teste Euseb. lib. 4. hist. cap. 15. *Tibi quidem rationem reddere non me piget: praeceptum enim nobis est, ut Magistratibus & Potestatibus a Deo constitutis honorem debitum exhibeamus, qui nobis ipsis nihil noceat, uti noceret, si esset obdientia illa contra bonos mores.* Sanctus Theophilus Episc. Antioch. lib. 1. ad Autolicum hæc habet: *Qua cum ita sint, magis honorabo Regem, siue Casarem; non tamen eum adorabo: verum pro eo orabo Deum, qui vere verus Deus est; & quia vere verus est Deus, adorabo, sciens Casarem ab ipso fuisse ordinatum.*

ARTICULUS II.

Qualiter coram Deo reus sit, qui Legem justam infringit.

Prop. unica. Quicumque Legem justam infringit, peccat vel mortaliter, vel venialiter.

Mortaliter quidem, si cum plena deliberatione violetur lex in materia gravi, vel si in materia levi interveniat contemptus, aut scandalum: venialiter vero, si lex violetur in materia levi, vel si cum violatur in materia gravi, non adsit plena deliberatio.

Prob. prima pars. 1. Ex Script. Paulus scribens ad Rom. cap. 2. v. 13. Non enim auditores Legis justii sunt apud Deum, sed factores Legis iustificabuntur: & cap. 4. v. 15. ait: Lex enim iram operatur. Ubi enim non est Lex, nec pravaricatio. Ergo Lex per gratiam Christi observata justos homines efficit; per malitiam vero nostram violata peccatores efficit & pravaricatores: Ergo pie agit quicumque per gratiam Christi observat legem; peccat vero quicumque legem malitia sua infringit.

2. Ex Aug. lib. de Virginitate cap. 15. ubi ita scribit: Praeceptum est enim hoc, cui non obedire peccatum est; non consilium, quo si uti volueris, minus boni adipisceris, non mali aliquid perperabis: Ergo peccat quicumque legem infringit; minime vero qui propositum consilium non amplectitur.

3. Rat. Omnis Lex secum affert obdientiae praeceptum: Ergo obediens est qui observat legem; inobediens vero & pravarica-

tor, qui eam violat: Ergo peccat qui infringit legem; quia non obedire est haud dubie peccare.

Prob. secunda pars ex dictis, ubi de differentia inter peccatum mortale & veniale. Ad peccatum mortale duo requiruntur, scilicet, & plena deliberatio, & materiae gravitas: ad peccatum veniale sufficit vel materiae levitas, vel indeliberatio: Ergo violatio legis erit peccatum mortale, si cum plena deliberatione. Lex in materia gravi infringatur; erit vero peccatum veniale, si Lex vel in materia levi omittatur, vel sine plena deliberatione non observetur: & quia scandalum & contemptus rem ex se levem gravem efficiunt, violatio Legis semper erit mortalis, quoties interveniet scandalum aut contemptus.

Consectaria hujus doctrina.

Consest. 1. Peccant omnes adulti, quoties non observant Legem naturalem in Decalogo expressam; quia praecepta Decalogi sunt naturalia, si determinationem sabbati excipias, ut dicitur suo loco: licet enim homines adulti nihil de Deo audierint, nihil de Scripturis legerint; tamen, ut monet Paulus ad Rom. 2. Ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt Lex. Teste enim Eusebio lib. 6. de præpar. Evang. cap. 6. Divina Lex..... lampadis instar facisque conjuncta inclamat subinde ac monet interius, ut regia incedat via, nec ad sinistram aut dexteram ullatenus declinet.... quippe naturalem hanc Legem, qua suis in actionibus uteretur, anima cuilibet, tamquam auxiliatricem, universi molitor impressit: adeo ut sine Doctore exterius personante sciamus quod in Decalogo scribitur, teste Chrysost. hom. 12. ad populum Antioch. Non opus habemus, inquit, discere, quod malum est fornicari, & bonum continentia, (idem dic de aliis præceptis Decalogi) sed ab initio hoc scimus.

Non peccant tamen non adulti carentes usu rationis, v. g. infantes, amentes, licet videantur exterius agere contra Decalogum: quia eis Lex naturalis non innotescit, cum per solum rationis exercitium nobis pateat, & ut dicunt, intimeretur.

Consest. 2. Peccant omnes, qui non observant Legem positivam divinam sufficienter cognitam; quia Lex divina ligat omnes homines, quibus innotescit. Sic peccat homo quicumque, cui sufficienter prædicatum est Evangelium, si ejus non observet præcepta: Lex enim Evangelica est a Deo, cui omnis homo subesse debet. Dicitur enim Apostolis: Prædicare Evangelium omni creature....

& po-

& postea additur: qui non crediderit, condemnabitur. Matth. 15. v. 16.

Non tamen peccaret infidelis negative, qui nihil audivisset, vel audire potuisset de Evangelio, etiam si non observaret præcepta per Legem Evangelicam imposita: Lex enim, ut infra dicitur, non obligat nisi promulgata. Ideo dicitur: Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt; aut quomodo credent ei, quem non audierunt; quomodo autem audient sine prædicante?

Consest. 3. Peccat quicumque baptizatus, siue sit hæreticus, siue catholicus, si non observet Leges universales Ecclesiae; quia subditur Ecclesiae. Sicuti enim juxta Paulum Circumcisus tenebatur olim observare Legem omnem Moysis, ut monet Apostolus his verbis: Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universae Legis servandae; ita baptizatus tenetur observare Legem Ecclesiae.

Et ita peccant infantes, modo rationis usum assecuti fuerint, si non audiant Missam festis diebus, si non confiteantur peccata tempore ab Ecclesia designato, si non abtineant a carnibus statutis diebus: vere enim subijciuntur Ecclesiae, ut docet Trid. sess. 7. can. 14. his verbis: Si quis dixerit, hujusmodi parvulos, cum adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint quod patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt; & ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim poena ad Christianam vitam cogendos, nisi ut ab Eucharistia aliorumque Sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: anathema sit.

Non peccat tamen qui nondum baptizatus, non observat leges Ecclesiae; quia non subditur legi Ecclesiasticae, juxta illud Pauli: Quid enim mihi de his, qui foris sunt, judicare: nonne de his, qui intus sunt, vos judicatis?

Consest. 4. Peccant personae omnes saeculares, quæ non observant statuta Principum, quæ ad bonum Reipublicæ regimen pertinent, quales sunt Leges, quæ feruntur vel circa contractus ineundos, vel circa res forenses tractandas, vel circa merces aut vendendas, aut emendas, vel circa disciplinam militarem &c. quia ista omnia pertinent ad bonum Reipublicæ, & personas respiciunt, quæ Principibus saecularibus subesse debent, juxta illud Pauli: Admone illos, Principibus & Potestatibus subditos esse, & dicto obedire.

Sic, quando viget aliqua Lex civilis, præcipiens aliquas formalitates in quibusdam contractibus observandas, peccat qui eas formalitates non observat; quia tene-

tur legi subesse: immo si lex illa sit irritans, seu declaret contractus sine illis formalitatibus irritos; tunc contractus erit nullus, ut dicemus, ubi de contractibus.

Sic peccat judex, si in ferenda sententia non ferveret normam regis edictis præscriptam.

Sic peccat mercator, qui sine regis licentia vendit merces, quas Principis edictum vendi prohibet, v. g. arma tempore belli, libros sine Regis privilegio, tabacum, sal &c. vel qui habens licentiam a Rege vendit merces altiori pretio quam Magistratum autoritate taxatæ sint.

Sic peccant milites, Duces, Præfecti &c. qui statuta Regia circa disciplinam militarem non observant.

Consest. 5. Peccant personae sacrae, quæ Leges civiles non observant in his, in quibus non sunt exemptæ vel ex dignitate status, vel ex concessione Principum: quia personae sacrae ex consecratione non desinunt esse membra Reipublicæ: immo ex statu suo habent, quod exemplo Christi & Apostolorum potestatibus politicis fidelibus subsint, & ad eam obdientiam suo exemplo populos componant, & obdientia sua gratiam Principum pro Ecclesiae commodis mereantur: de quo ita Chrysost. hom. 13. in epist. ad Rom. 13. Omnis anima Potestatibus supereminentibus subdita sit, etiam si Apostolus sis, si Evangelista, si Propheta, siue quisquis tandem fueris; neque enim pietatem subvertit ista subjectio. Et Theodorus in c. 3. ad Rom. ait: Sacerdos, & Antistes, & monasticam vitam professus, iis debent parere, quibus demandati sunt Principatus.

Non tamen peccant Clerici vel Monachi, quando non observant Leges civiles, a quibus aut ex concessione Principum, aut ex dignitate sui status eximuntur, in quo observandus est mos cujuscunque Regni.

Consest. 6. Peccant quicumque subditi, qui vectigalia & tributa a Regibus juste imposita non persolvunt; docet enim Christus, Luc. 20. v. 25. censum Cæsari esse tribuendum. Reddito ergo, inquit, qua sunt Cæsaris, Cæsari, & qua sunt Dei, Deo: unde Justinus apolog. ad Antoninum sic scribit: Vectigalia sane & collationes eis, qui a vobis sunt ordinari, exactoribus, præ omnibus inferre contendimus, quemadmodum ab illo, idest Christo, sumus instituti: & Tatianus in Apolog. Argui Rex si jubeat tributum pendere, paratus sum inservire & ministrare.

Consest. 7. Peccat quicumque, ut membrum alicujus Communitatis vel civilis, vel Ecclesiasticae, vel Monasticae, non observat Leges ejusdem communitatis, cujus est mem-

membrum; quia, ut optime ait Aug. lib. 3. Confess. cap. 8. *Turpis est omnis pars suo universo non congruens.*

Sic peccat Gallus leges Galliae non observans, Hispanus leges Hispaniae &c.

Sic peccat Clericus non observans statuta suae Ecclesiae, & Monachus statuta sui Monasterii.

Non peccant tamen qui transeuntes ad aliam communitatem, non servant leges prioris communitatis, quam deserunt, sed novam, quam ingrediuntur: quia non sunt membra prioris communitatis, sed posterioris.

Confess. 8. Peccat quicumque transiens ad aliquam communitatem, & in aliquo etiam obiter degen territorio, cum scandalo aliquo infringit leges illius communitatis & territorii: quia toto tempore, quo degit in territorio, censetur subesse legibus illius loci: unde ait Aug. scribens ad Consulum. *Ad quaecumque Ecclesiam veneritis & locum, ejus morem servate, si pati scandalum non vultis, aut facere.*

Sic, qui veniunt ad aliquam urbem vel ut ibi lites defendant suas, vel ut studeant, aut aliquid aliud operentur, licet domicilium ibi statuere non intendunt, tamen tenentur festa & jejunia ejus loci observare.

Non peccant tamen, si non observent leges, quae directe respiciunt personas illius loci, v. g. leges municipales, quae pro solis servantur civibus.

Confess. 10. Peccant viatores, qui eo tempore, quo manent in territorio, non servant Leges hujus territorii, si maneant per tempus sufficiens, ut censeantur obligari: v. g. si maneant integro die, tenentur Missam audire, si ibi sit festum: tenentur & jejunare, si ibi sit festum: quia ut ait Aug. lib. 3. conf. cap. 8. *Lex justa talis debet esse, ut nulla civis aut peregrini libidine violetur.*

Non tamen peccarent, si ita obiter manerent, ut non persisterent sufficienti tempore, quo Lex censeatur obligare: v. g. licet viatores illic manerent per unam horam, non tenerentur audire Missam, aut observare jejunium.

Per oppositam rationem manentes in aliquo loco sufficienti tempore, quo Lex censeatur obligare, possunt uti privilegiis illius loci: quia juxta regulam juris, qui sentit onus, debet sentire & commodum.

Sic manens Parisiis, possum vesci carnisbus certis Sabbatis secundum usum Ecclesiae Parisiensis: manens in Hispania, possum vesci intestinis animalium die Sabbati secundum usum Ecclesiae Hispanicae.

Confess. 10. Peccat Legislator, sive civilis, sive Ecclesiasticus, qui non observat Leges directivas quas ipse statuit: quia Legislatori dicitur: *Patere Legem, quam tuleris, & hi increpantur a Christo: Qui dicunt; & non faciunt:* Matth. 23.

Sed non peccat, si ipse non subeat poenas, quas contra infractores legis decernit: quia nullus proprie a se ipso poenis subicitur: v. g. Episcopus censuris a se infligendis non ligatur, nec Princeps poenis per ipsum delictis infligendis contra infractores legis subesse debet. Ita D. Thom. 1. 2. q. 96. a. 5. ad 3.

Confess. 11. Peccant qui Leges justas nolunt ex contumacia recipere; quia haec contumacia est rebellio contra legem: ideo damnata est sequens propositio ab Alexandro VII. Populus non peccat, etiam si absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.

Sic peccant Laici & Clerici, qui pertinaciter obstant, ne Leges civiles justae introducantur & recipiantur.

Sic peccant Monachi & Moniales, qui resistunt Superioribus legitimis volentibus justam regularum observantiam introducere: quia ex Trid. sess. 25. de reform. c. 5. gravissimis censuris afficiuntur quotquot tam salutari reformationi resisterint.

Non peccant tamen qui, secluso omni scandalo & contumacia, veras causas & certa privilegia proponunt, quibus possunt eximi a tali Lege, quae statuitur: quia tunc nulla rebellio. Sicarii sunt Canones circa disciplinam, quae in certis regionibus non vigent. Vide Dominum de Marca lib. 2. de Concord. c. 16. & 17.

ARTICULUS III.

An Lex, manifeste injusta, sit observanda. Constat, legem injustam non habere vim obligandi; sed quomodo id intelligendum sit, sequentes propositiones aperient.

Prop. 1. Quoties Lex est injusta ex objecto, praecipiens aliquid, quod est ex se malum, vel vetans aliquid, quod est ex se bonum, quaeque est aperte contraria Legi vel naturali, vel divinae, vel Ecclesiasticae, nullatenus est observanda.

Prob. 1. Ex Scriptura. Praedicta Lex est injusta ex objecto; de Lege autem injusta ex objecto, dictum est Act. 4. v. 29. *Obedire oportet Deo, magis quam hominibus:* Ergo praedicta Lex nullatenus est observanda.

2. Ex Hieron. in cap. 6. Epistolae ad Ephesios. *Non audiat servus carnalem dominum, si contraria Dei praeceptis voluerit imperare.*

3. Ex

3. Ex D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 3. in C. ubi habet: *Leges possunt esse injustae per contrarietatem ad bonum divinum, sicut Leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcumque aliud, quod sit contra Legem divinam, & tales Leges nullo modo licet observare.*

4. Ratione. Lex injusta ex objecto, non est recta rationis ordinatio; sed e contra est rationis deordinatio: ergo non est observanda, sed spernenda.

Confessaria hujus doctrinae.

Confess. 1. Honorandus est Legislator, qui Legem statuit; sed non est audiendus, quoties statuit aliquid contra Legem naturalem. Honorandus, quia habet dignitatem; non audiendus in tali casu, quia non habet auctoritatem. Quod uno verbo ita digerit Tertullianus in lib. ad Scapulam cap. 1. *Colimus ergo Imperatorem sic, quomodo nobis licet, & ipsi expedit, ut hominem a Deo secundum, & quidquid est, a Deo consecutum, & solo Deo minorem.*

Sic generatim spernenda est Lex Imperatoris contraria legi naturae, ut docet Origenes lib. 5. contra Celsum. *Cum, inquit, sint duae Leges in genere, altera natura Lex, cujus Deus Lator est, altera scripta, valens in civitatibus; ubicumque scripta Lex Legi Dei non adversatur, decet accommodare se civibus, nec affectare leges externas; ubi vero scripta contrarium natura... imperat, vide, an non ratio dicat, ut... Legislatori Deo te committens, vivas juxta illius praescriptum, etiam si id faciendum sit cum innumeris periculis, laboribus, mortibus, ignominia.*

Sic in particulari spernenda est Lex, quae idololatriam imperat, qualis fuit Antiochi in veteri testamento, & Lex Ethnicorum Imperatorum in novo Testamento: de quo ita Theophilus Episcopus Antioch. l. 1. ad Autolicum. *Dices ergo, inquit, quare Regem, sive Casarem adorare recusas? quia non ad id est institutus, ut adoretur; sed ut legitimo, qui ipsi congruit, honoretur honore: Rex enim, sive Caesar, Deus non est; sed meminerit se esse hominem a Deo in hanc dignitatem promorum, non ut adoretur, sed ut iuste quemadmodum iustitia exigit, iudicet.*

Sic pariter spernenda est Lex, qua praeciperetur occidi innocentes: qualis fuit Lex Pharaonis jubentis occidi omnes infantes masculos Judaeorum, ut habetur Exod. 1. v. 16. qualis fuit etiam Lex Saulis jubentis occidi Sacerdotes Domini, ut habetur 1. Reg. 22. v. 18. qualis demum fuit Lex tyrannorum jubentium occidi eos omnes, qui Christi religio nem profiterentur; dicitur enim Exod. 23. *In-*

Tomus 4.

Confess. 2. Non audiendus est Imperator, quando statuit Legem Legi positivae divinae contrariam. Id differtis verbis explicat Aug. in expositione quarundam propositionum Epistolae ad Romanos ubi sic habet: *Si quis ergo putat, quoniam Christianus est, non sibi esse vestigial reddendum, aut tributum, aut non esse exhibendum honorem debitum illis, qui haec curant, Potestatibus, in magno errore versatur. Item, si quis sic se putat esse subdendum, ut etiam in sua fide habere potestatem arbitretur eum, qui temporalibus administrandis aliqua sublimitate praecellit, in majorem errorem labitur; sed modus iste servandus est, quem Dominus ipsa praescribit, ut reddamus Caesari quae sunt Caesaris, & Deo quae Dei sunt.*

Sic generatim loquendo, non observanda est Lex humana Legi divinitus tradita contraria; sed dicendum cum Apostolis: *Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire, quam Deum, iudicate.* Act. 4. v. 10.

Sic in specie loquendo, spernenda esset Lex, qua juberetur Scripturas sacras non servari, uti iussit Julianus Apostata, teste Aug. lib. 18. de civ. cap. 52. iussit enim Deus sacros Codices fideliter servari.

Sic pariter spernenda esset Lex, qua juberetur, homines non instrui circa religionem, fidelibus Sacramenta non conferri, &c. uti jubent multi Ethnici Imperatores; contrarium enim iussit Christus, dicens: *Docete omnes gentes baptizantes eos, &c.*

Confess. 3. Non audiendus pariter Legislator politicus, quando statuens circa materiam sibi non subjectam, condit Legem Constitutionibus Ecclesiasticis contrariam, ut habetur in Capitulo Hadriani num. 39. *Constitutiones contra Canones & Decreta Praesulum Romanorum, vel bonos mores, nullius sint momenti.*

Confess. 4. Quotacumque sit iniquitas humanarum Legum, quibus aut res ex se mala praecipitur, aut res ex se bona prohibeatur, abstinendum quidem a malo, & faciendum bonum; sed nulla unquam in iniquum Legislatorem molienda est rebellio, sed patienter sustinenda est persecutio. In hoc enim vita genus, inquit Petrus 1. cap. 2. v. 21. *vocati estis, ut patiamini: Quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem vel Pilato, iudicanti se injuste, vel Patri iudicanti se iuste, ut explicat Menoch. Recogitate, inquit Paul, ad Heb. 12. eum, qui talem sustinuit a*

peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes. Et alibi exemplo suo Paulus compellens nos, ait: Persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus. Ideo numquam visum in Ecclesia Catholica a fidelibus motam esse vel minimam seditionem contra nequiores & severiores tyrannos.

Prop. 2. Quando Lex non est injusta ex objecto, seu cum Lex nihil præcipit mali, sed injusta solum est vel ex auctore, vel ex modo, vel ex fine: ex auctore, ut cum Legislator fert legem ultra sibi commissam potestatem: ex modo, ut cum Legislator injuste distribuit onera aliunde justa: ex fine, ut cum Legislator inferenda lege non quærit utilitatem Civium, sed propriam; tunc ea Lex observari quidem potest; sed citra peccatum licet ejus observantiam omittere, modo non timeatur vel scandalum, vel perturbatio, quo in casu esset ex necessitate observanda.

Prob. 1. Script. 1. Petr. cap. 2. v. 19. ubi sic habetur: *Hæc est enim gratia, idest, id gratum Deo est, si propter Dei conscientiam, id est, fidem & religionem Dei, sustinet quis tristitias, patiens injuste, ut explicat Menoch.* Ergo ut concludit D. Th. ex isto textu, Lex etsi aliunde injusta, observari utiliter potest.

1. Ex D. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. in corp. ubi sic habetur: *Hujusmodi Leges, injustæ scilicet vel ex auctore, vel ex fine, vel ex modo, magis sunt violentiæ, quam Leges: quia sicut Aug. dicit de lib. arbit. Lex esse non videtur, quæ justa non fuerit: unde tales Leges non obligant in foro conscientie, nisi forte propter vitandum scandalum, vel turbationem, propter quod etiam homo juris suo debet cedere, secundum illud Matth. 5. Qui angariaverit te mille passus, vade cum eo alia duo, & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium: Ergo Lex injusta aliquo modo ex prædictis observari debet ex necessitate, ubi timeatur scandalum & perturbatio: extra illum casum observari tantum debet ex consilio.*

3. Rat. Lex in tantum ligat, in quantum Legislator accipit a Deo jurisdictionem, juxta illud Pauli: *Omnis ordinatio a Deo est.* Atqui Deus non concessit jurisdictionem ad condendam Legem injustam vel ex auctore, vel ex fine, vel ex modo; quia quæ sunt a Deo ordinatæ sunt: Ergo hujusmodi Lex non ligat in conscientia; & ita potest citra peccatum omitti, modo non interveniat scandalum, vel perturbatio.

Quia tamen quisque potest juri suo cedere, cum ea Lex, ut supponitur, nihil præ-

cipiat mali, poterit sine peccato, immo cum laude observari: ideo Paulus ad hujusmodi observantiam hortatur his verbis: *Ut quid non magis injuriam patimini?*

Et quia rursus quisque debet juri suo cedere ad vitandum scandalum & perturbationem, hujusmodi Lex etsi injusta, ex necessitate observanda est, quoties timeatur vel scandalum, vel perturbatio.

Consecutaria hujus doctrina.

Consect. 1. Quoties Legislator vel non habet absolute potestatem legem statuendi, vel non habet potestatem super illos, quibus imperat, vel non habet potestatem super eam rem, quam imperat; tunc ea lex non ligat: quia non est justa ex auctore.

Sic Lex lata a privato homine, nullatenus ligat: quia privata persona nullam habet auctoritatem condendi Legem: de hoc ita D. Th. 1. 2. q. 90. a. 3. in corp. Lex, inquit, proprie, primo, & principaliter respicit ordinem ad bonum commune: ordinare autem aliquid in bonum commune, est vel totius multitudinis, vel alicujus gerentis vicem totius multitudinis: & ideo condere legem, pertinet ad totam multitudinem, vel pertinet ad personam publicam, quæ totius multitudinis curam habet.

Sic Lex lata a persona quidem publica, sed circa sibi non subditos, non ligat: v. g. Lex Ecclesiastica non ligat non baptizatos: Lex alicujus Regni non ligat eos, qui ad regnum nullatenus pertinent: de hoc ita D. Thom. 1. 2. q. 96. a. 6. Illi, inquit, qui sunt de civitate vel regno, non subduntur Legibus Principis alterius Civitatis, vel Regni, sicut nec ejus dominio.

Sic Lex lata a legitimo Legislatore, sed circa materiam non sibi subditam, non ligat: quia est injusta ex auctore: v. g. Lex lata ab Episcopis circa res temporales, aut Lex Principis lata circa res religionis, non ligat: quia est injusta ex auctore: de quo Canon. Nos cap. 2. q. 1. Sicut Reges, inquit, præsumunt in rebus sæculi, ita Sacerdotes in rebus Dei. Ad quæ extendat se Lex Ecclesiastica, & civilis dicitur infra.

Consect. 2. Quoties Legislator in imponendis oneribus non servat justam æqualitatis proportionem, toties Lex illa non ligat quantum ad eam partem, in qua exceditur; quia tunc Lex est injusta ex modo: ligat vero quantum ad eam partem, in qua non exceditur; quia circa id non est injusta.

Sic tributa legitime imposita solvenda sunt a quolibet secundum eam quantitatem, quæ

ARTICULUS I.

Secundum quam intentionem vel expressam, vel interpretativam obliget Lex.

Prop. unica. Lex non ligat, nisi juxta intentionem rationalem Legislatoris.

Prob. 1. Scriptura. *Littera occidit, inquit Paulus, spiritus autem vivificat:* Ergo Lex est observanda, non secundum sensum externum verborum, sed juxta intentionem a Legislatore rationaliter intentam, & per sensum obviu verborum propositam.

2. Ex Hilario relato a D. Thom. 1. 2. q. 92. a. 1. *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi:* Ergo Lex debet sumi, non secundum externum verborum sonum, sed secundum mentem Legislatoris expressam vel per se ipsum, vel per ejus verba in sensu obvio accepta.

3. Rat. Prima Ratio. Legislator præcipit obedientiam: obedientia autem exigit, ut obsequamur juxta intentionem præcipientis: Ergo lex ligat juxta intentionem Legislatoris juxta præcipientis.

2. Ratio. Legislator nihil potest ultra exigere, quam ut ejus subditi ei plane subdiciantur: ei autem plane subdiciuntur, si legem observent juxta suam ipsius legislatoris intentionem: ergo Lex ligat juxta intentionem legislatoris.

3. Ratio. Legislator se habet in communitate, sicut Deus in mundo, anima in corpore, pater in domo, præfectus in exercitu: ergo sicuti perfecta est subordinatio, cum milites sequuntur nutum præfecti, filii nutum patris, corpus nutum animæ, & creatura nutum Dei; ita perfecta est obedientia, cum sequimur nutum legislatoris: Ergo lex ligare non potest, nisi juxta intentionem Legislatoris.

Consecutaria hujus doctrina.

Consect. 1. Ille est prævaricator Legis, qui verbis Legis exterius adhærens, intentionem Legislatoris non sequitur: quia, ut dicitur lege Contra. ff. de legibus: *In fraudem legis facit, qui salvis verbis legis sententiam ejus circumvenit.* Sic adulter relinquens alicui hæreditatem ea Lege, ut suo spurio reddatur, in Legem peccat, quamvis verba legis videatur servare. Sic Sacerdos filio transmittens Beneficium, non per se, sed per alium, verbis legis obsequitur, sed ipsam legem violat: dicitur enim de Reg. Juris in 6. Reg. ultima.

quæ servata proportionem ipsi competere debet.

Sic pariter, si Lex vergat in gravamen injustum aliquorum tantum, & non omnium, obligat eos, quos non gravat, quamvis alios non obliget.

Consect. 3. Quoties Legislator in ferenda Lege non quærit finem legis, nullumque commodum commune assignari potest, tunc Lex non ligat in conscientia: quia Lex non esset juxta ex fine.

Sic, v. g. statuta est gabella ad fruendos muros civitatis: constructis muris, si Cives sine auctoritate idem tributum exigant, tunc injusta est, inquit Cajetanus, exactio; quia cessavit finis, propter quem impositum est tributum.

Consect. 4. Quando Lex est justa ex objecto, ex auctore, ex fine generali, ex modo, sed injusta solum ex motivo particulari Legislatoris, quia scilicet Legislator tulit legem pravo motivo; tunc Lex illa justa ex objecto, ex auctore, ex fine generali, ex modo, est observanda: quia est vere Lex, & proinde ligans in conscientia. Et quamvis Legislator peccat condendo tali motivo legem aliunde justam; tamen per peccatum non amittit jurisdictionem, & proinde vim obligandi subditos.

Sic, quamvis Episcopus ex odio, vel malitia, qua flagraret erga sibi subditos, jejunium præciperet, aut diem festivum observandum mandaret; hæc Lex, etsi injusta ex motivo particulari, esset observanda.

Consect. 5. Quando Lex est injusta ex auctore tantum, semper est observanda, donec manifeste declaretur, auctorem Legis nullam habere jurisdictionem: quia alias subditi infinitas causarentur excusationes, quibus se ab observantia legum liberarent.

Sic Lex legitimi Principis est observanda, quamvis dure, immo tyrannice regat imperium; quia veram habet jurisdictionem: & hoc est, quod jubet Petrus 1. cap. 11. v. 18. *Subditi estote in omni timore Domini, non tantum bonis & modestis, sed etiam discoloris.*

Sic Lex etiam tyranni, qui injuste regnum invasit, est observanda, quandiu est possessor pacificus: quia Respublica illum tolerando, censetur in illum jurisdictionem transferre.

CAPUT III.

De modo, secundum quem Lex obligat.

Vidimus Legem singulos sibi subditos obligare in conscientia: jam, quo pacto eos liget, videamus.

Certum est, quod is committit in Legem, qui Legis verba complectens contra Legis nititur voluntatem: quia ut ait Juris Consultus: Scire Regis, non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.

Consect. 2. Toties observantia Legis omit- ti potest, quoties occurrunt casus particu- lares, in quibus, si prudens Legislator inter- rogaretur, responderet, se non habuisse in- tentionem obligandi in tali casu: quia Lex non ligat, nisi juxta intentionem Legislatoris.

Sic contra verba Legis agendum, quo- ties in rigore accepta noceret bono com- muni: v.g. contra verba legis aperiendæ sunt fores urbis obsessæ, si egressi cives ab hostibus Lacessiti, velint in eam reci- pi: non est reddendum depositum, cum depositor vult eo uti vel ad sui, vel ad alterius perniciem.

Consect. 3. Lex non ligat sub peccato, nisi post legitimam & sufficientem promul- gationem; quia talis debet esse intentio ra- tionalis Legislatoris: iniquum enim esset ad Legem incognitam obligare: & ita

Lex naturalis non ligat ante usum ra- tionis, per quam Lex naturalis nobis ma- nifestatur.

Lex Mosaica non ligabat Gentiles, qui- bus erat incognita; sed solos Judæos, qui- bus in monte Sinai fuerat promulgata.

Lex Evangelica non ligabat infideles, apud quos non erat prædicata; immo juxta Bernardum Epist. 77. licet Hierosolymis promulgata, non obligabat, nisi postquam fuit toto orbe annuntiata.

Lex Ecclesiastica non ligat, nisi ubi cum debitis solemnitatibus promulgata est: v.g. Lex de continentia Diaconorum non ligabat nisi post promulgationem. *Hic igno- rationis venia remittitur*, inquit Innoc. I. ita ut de cetero poenitentia incipiant abstinere: Epist. 3. Lex de suppressendis matrimo- niis clandestinis non ligabat, nisi post tri- ginta dies a prima die promulgationis, ut docet expresse Trid. sess. 24. cap. 1.

Sic juxta Dominum de Marca lib. 2. de Concord. cap. 15. qui in confirmationem suæ sententiæ citat Panormitanum, Syl- vestrum, Cajetanum, Soto, Azorium, Serarium, &c. Lex Romani Pontificis non ligat, nisi fuerit solemniter promulgata: apud eos populos, qui ei subesse debent.

Sed qualis debeat esse in Gallia solemnitas promulgatio, non apud omnes conve- nit: alii censent requiri, ut constitutiones Papales a Parlamentis acceptentur: alii ve- ro censent sufficere, quod ab Episcopis ac-

ceptentur, & ab eisdem populo proponantur. Sed quidquid sit de illa controversia, illud est omnino certum, Constitutiones Papales edi- tas contra Jansenistas, contra Quietistas, contra laxiores aut rigidiores Casuistas, ple- num & integrum Legis robur habere; & eos graviter peccare, qui dictis Constitutionibus religiose non obtemperant: quia & a Parla- mentis acceptatæ sunt, & in solemnioribus Cleri Gallicani comitiis nedum humiliter & religiose exceptæ fuerunt, sed etiam jussum est, ut eis fideles omnes acquiescerent.

Sic Lex civilis non ligat, nisi promulgata. *Tunc*, inquit Justinian. *Leges valere jubentur, cum in communi factæ sunt manifestæ*: Novel. 66. Inde est, quod apud Gallos edita Re- gum mittuntur ad Parlamenta, a Parlamen- tis ad Curias inferiores.

Sic Lex derogatoria tum consuetudinis habentis vim legis, tum privilegii eximen- tis a Lege, non habet robur nisi promulga- ta; quia est instar legis: ideo qui habet facul- tatem absolvendi a reservatis, hac uti potest, donec revocatio illius illi fuerit cognita.

Consect. 4. Lex positiva sive Ecclesiastica, sive civilis, si sit privati juris, & aliunde non sit bonis moribus necessaria, non ligat, cum, seclusa omni pertinacia & scandalo, mori- bus utentium non est recepta; quia talis est intentio Legislatoris: qui enim tacet, con- sentire videtur, si lubens & sponte taceat; de quo ita Gratianus Can. *In illis Leges Ec- clesiasticæ instituuntur, cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium recipiuntur*. Et Julianus Lex quibus ff. de legibus: *Leges ipsa nulla alia causa civiles nos tenent, quam cum judicio populi receptæ sunt*.

Sic Leges Ecclesiasticæ aliæ valent in oc- cidente, aliæ in oriente: olim Romæ je- junabatur Sabbato, minime vero alibi. Lex erat de ordinandis cantoribus in oriente, de non ordinandis in occidente.

Si autem Leges sint non privati juris, quo privatum bonum singulorum quæri debet, sed sint juris publici, quo bonum universale quæritur; tunc nullatenus necessarius est populi consensus, ut Leges illæ obligent: quia esto Lex privati juris nihil aliud sit, ut dicit Papinianus, quam communis Reipublicæ sponsio; Lex vero publici juris nihil est ali- ud, ut dicit Plato, quam salus totius et- iam cum periculo partis.

Sic Leges istæ publici juris, v.g. de bello, de pace, de fœderibus, de vectigalibus, de Regū eminenti dominio, &c. ad solum Prin- cipiū arbitrium pertinent, sola populis obse- quiū gloria relicta; & obligare censentur etiā si in-

finjulte obmurmurent populi: quia intentio rationalis Legislatori est, ut bonum univer- sale totius Reipublicæ procuretur, etiam cum dispendio boni privati & particularis.

Consect. 5. Lex positiva sive Ecclesiastica, sive civilis, non rescindit, ut plurimum, antiquas locorum consuetudines, si aliunde nihil mali contineant: quia talis est in- tentio Legislatoris. *Ipsa quippe mutatio con- suetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, no- vitate perturbat* inquit Aug. Epist. ad Ja- nuar. Ita sine schismate particulares Ec- clesiæ servant suos ritus; & sine rebellio- nis crimine particulares Provinciae suis mori- bus adhærent: alii sunt ritus in Eccle- sia Græca, alii in Ecclesia Latina.

Consect. 6. Lex fundata in falsa præsum- ptione non ligat, quando constat, Legis- latorem non habiturum fuisse intentionem obligandi, si falsitatem præsumptionis co- gnovisset: quia tunc Legislator non habet intentionem obligandi.

Sic sententia lata ex falso allegatis, & probatis, non ligat in foro conscientiæ, nisi ut scandalum vitetur, si sit illius pe- riculum: proinde secluso scandalo possum non solvere quod iudex jubet, si vere non debeam. Sic sententia jubens aliquid se- cundum se bonum, sed in talibus circum- stantiis illicitum, v.g. jubens matrimo- nium Monacho incognito ut tali, non li- gat: quia nititur falsa præsumptione.

Sic sententia jubens reddi debitum con- jugale, non ligat eos, qui non vere con- traxerunt: quia inter eos non est verum matrimonium.

Consect. 7. Nulla præcepta affirmativa Le- gis naturalis obligant ad sui observantiam cum aperto vitæ discrimine in his circum- stantiis, in quibus eorum omissio nec honori Dei, nec utilitati proximi contrariatur: quia talis est intentio Legislatoris: *Præcepta affir- mativa obligant ad semper, sed non pro semper*, id est, urgent in aliquibus instantibus, & non in omnibus: Ergo intentio Legislatoris talis est, ut cesset obligatio tunc exercendi actus per legem imperatos, quando tale exercitium citra necessitatem periculum vitæ induceret.

Sic præceptum condendi fidem, celebran- di nomen divinum, honorandi parentes, red- dendi depositum, restituendi ablutum, cum periculo vitæ non ligat semper & in omni in- stanti; sed tunc solum urget, cum honor Dei & utilitas proximi contrarie subtraheren- tur, ut loquitur D. Thom. agens de professio- ne fidei 2. 2. quest. 3. art. 2.

Consect. 8. Nulla præcepta affirmativa Le-

gis positiva vel Ecclesiastica, vel civilis li- gant ad sui observantiam cum evidenti vitæ discrimine, nisi in his circumstantiis, in qui- bus eorum omissio vel honori Dei, vel utili- tati proximi, vel bono publico insigniter con- trariatur: quia talis est, aut esse debet ratio- nalis intentio Legislatoris; minus enim li- gat Lex positiva, quam naturalis.

Sic præceptum Ecclesiasticum celebrandi exterius festa, audiendi Missam, confitendi peccata, communicandi, recitandi horas ca- nonicas, recedendi ab excommunicatis, &c. non ligat imminente periculo vitæ, modo ni- hil fiat his præceptis contrarium.

Sic præceptum civile, quo statuuntur ser- vitutes tum urbanæ, tum agrestes, cessat hoc ipso, quod ad ejus observantiam intervenit præsens vitæ periculum.

Consect. 9. Præcepta negativa juris na- turalis obligant ad sui observantiam, et- iam in ipso vitæ discrimine: quia, cum *Præcepta negativa obligent, ad semper, & pro semper*, & vetent quod est ex se malum; talis est intentio Legis, ut obligent etiam cum vitæ dispendio.

Sic debemus potius mortem obire, quam hæc præcepta naturalia negativa infringere: non habebis Deos alienos coram me: non perjurabis: non inhonorabis parentes: non fornicaberis: non mentieris: non con- cupisces, &c.

Consect. 10. Præcepta negativa juris positi- vi tunc solum obligant ad sui observantiam, etiam instante periculo vitæ, cum ex eorum ommissione securura est vel contumelia con- tra Deum, vel jactura salutis æternæ proxi- mi; vel periculum boni universalis: quia ta- lis est intentio Legislatoris: honor enim Dei, salus æterna proximi, & bonum uni- versale Reipublicæ debent conservari il- læsa, etiam dispendio vitæ nostræ.

Sic fidelis baptizatus debet potius mortem subire, quam non abstinere a carnibus diebus ab Ecclesia vetitis, quam non abstinere a ser- vilibus diebus festis, quam non abstinere ab idolothitis, si ad hoc cogatur, non ut satis- faciat necessitati naturali, sed solum in de- risum religionis Catholicæ. Ita se gressit Eleazarus, abstinens a carnibus porcinis.

Sic debemus potius mori, quam non absti- nere ab aliquo indifferenti, quod scandalum est fratri: ita docet Paulus. *Ergo peribit*, in- quit, *infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est?* ad Corint. 8. v. 12. & rursus: *Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est?* ad Rom. 14. v. 16.

Sic miles in statione difficili & periculo-

sa constitutus, debet potius mortem oppetere, quam eam deferere, si ex ejus fuga securura sit deletio exercitus, aut periculum Reipublicæ. Ita præstitit Judas Machabæus. Quoniam, inquit, melius est nos mori in bello, quam videre mala gentis nostræ, & sanctorum. 1. Mach. cap. 3. v. 59.

Sic tempore pestis Medicus debet potius vitam suam periculo mortis exponere, quam cives sine remedio deferere: debet, inquam, hoc ex iustitia, si sit pretio conductus; ex charitate vero, si non sit pretio conductus.

Sic simplex Sacerdos ex charitate, Parochus vero ex iustitia debet potius vitam suam periculo mortis exponere, quam fideles sine Sacramentis deferere. Nisi forte, inquit Aug. Epist. 228. ad Honoratum, quisquam contendit non esse ministrum impium, qui tunc subtrahat ministerium pietati necessarium, quando est magis necessarium: debemus enim Christum imitari, qui vitam suam pro nobis posuit.

ARTICULUS II.

De modo, secundum quem Lex pœnalis obliget.
Quomodo & quando pœna per Legem infligatur, sint subeunda.

NOta. Lex pœnalis ea est, quæ præcipit aut vetat aliquid, infligendo infractoribus pœnam aliquam, quæ habeat rationem vindictæ, v.g. exilium, mutilationem, & multam pecuniariam, &c.

Lex pœnalis, alia est mere pœnalis, alia mixta.

Lex mere pœnalis ea est, quæ non est præceptiva, sed tantum pœnalis, ut cum Legislator non habet intentionem obligandi, sed solum infligendi pœnam.

Lex pœnalis mixta ea est, quæ simul præceptiva est & pœnalis, ut cum Legislator habet intentionem obligandi sub peccato, & simul infligendi pœnam. Legislator autem censetur semper habere intentionem obligandi sub peccato, quando legem statuit, nisi expresse exprimat se non habere intentionem obligandi sub peccato.

Prop. unica. Lex mere pœnalis obligat solum ad pœnam juxta rationalem intentionem Legislatoris subeundam: Lex vero pœnalis mixta obligat ad culpam simul & pœnam subeundam pariter juxta intentionem rationalem Legislatoris.

Prob. Omnis Lex obligat juxta intentionem rationalem Legislatoris, ut patet ex dictis: Atqui Legislator habet intentionem obligandi solum ad pœnam, cum condit Le-

gem mere pœnalem; habet vero intentionem obligandi ad culpam simul & pœnam, quando condit Legem pœnalem mixtam, ut patet ex prænotatis: Ergo Lex mere pœnalis obligat tantum ad pœnam; Lex vero pœnalis mixta obligat ad culpam simul & pœnam. Et quia Lex non obligat nisi juxta intentionem rationalem Legislatoris, culpa non contrahitur, & pœna non est subeunda, nisi juxta intentionem rationalem Legislatoris.

Consektaria hujus Doctrinæ circa vim obligationem Legis & mere pœnalis, & mixtæ.

Consekt. 1. Lex mere pœnalis, in qua Legislator expresse asserit se nolle obligare sub peccato, non ligat sub reatu culpæ: quia talis est intentio Legislatoris.

Sic statuta multorum Religiosorum, v.g. Dominicanorum, patrum Doctrinæ Christianæ, non obligant sub peccato: quia ita expresse fertur in Constitutionibus, modo absit scandalum & contemptus.

Consekt. 2. Lex pœnalis disjunctive, in qua Legislator expresse asserit, se velle obligare vel ad culpam, vel ad pœnam, non obligat ad utrumque, sed solum ad alterutrum, vel ad pœnam, vel ad culpam: sicuti votum pœnale obligat tantum vel ad culpam, vel ad pœnam: quia talis est intentio Legislatoris.

Sic ista lex: Nemo frumentum extra Regnum efferat, vel si efferat, solvat centum nummos: cogit vel ut non efferas frumentum, vel si efferas, ut solvas argentum præscriptum.

Consekt. 3. Lex pœnalis mixta, in qua Legislator expresse asserit, se velle obligare subditos juxta formam juris, obligat sub peccato: quia Lex tunc censetur præceptiva & pœnalis.

Sic peccant qui contra vetitum cædunt ligna in sylvis, qui piscantur in fluminibus, qui sal, tabacum emunt, aut vendunt: quia edita regia, edita circa hæc, vulgo secundum formam juris exprimuntur.

Consekt. 4. Lex pœnalis mixta, in qua Legislator non explicite asserit ad quid velit obligare, an ad culpam solum, an ad pœnam solum, an ad culpam simul & pœnam, est examinanda, ut constet de intentione Legislatoris: quia Lex ligat juxta intentionem Legislatoris.

Regula ad dignoscendum, quando Lex pœnalis sit mere pœnalis, quando vero sit mixta.

1. Reg. Si Legislator intendat vere Legem

con-

condere, tunc Lex pœnalis est mixta, & obligat sub peccato: quia, ut ait Bellarminus lib. 3. de Laicis cap. 11. *Ex intentione Legislatoris pendet, an revera velit imperare... Sed non est in ejus potestate impedire, quin Lex obliget, & tantum abest, quod appositio pœna eximat a culpa, quin immo indicat violationi Legis inesse peccatum: omnis enim pœna, si iusta, peccati pœna est, inquit Aug. lib. 11. retract. cap. 9.*

Sic omnis Lex naturalis, cui additur conscientia remorsus: omnis Lex divina, cujus violationi additur pœnæ æternæ inflictio: omnis Lex Ecclesiastica, cui additur excommunicatio: omnis Lex civilis, cui additur pœna vel diffamans, vel corporalis, obligat sub peccato. 1. Quia Lex pœnalis obligat. 2. Quia nemo ita est Dominus sui corporis, tum suæ famæ, ut possit voluntaria Legis violatione exponere se aut subeundæ pœnæ corporalis, aut infamæ incurrendæ.

2. Reg. Si Legislator non intendat vere Legem condere, sed concessionem stabilire, qua acquirat pecunias, & ærarium augeat; tunc videtur non velle obligare ad culpam, sed solum ad solvendam summam taxatam pro obtinenda concessionem: tunc, inquit Soto, de Just. & Jure lib. 1. q. 6. a. 6. intentio Legislatoris non est Legem condere, quæ liget ad culpam, sed conventionem inire, quo pretio licitum fiat id, quod sine tali pretio esset illicitum: tales sunt vulgo Leges, quas statuunt Principes instantibus & quasi cogentibus publicanis.

3. Reg. In dubio, an edictum Principis liget vel ad culpam solum, vel ad pœnam solum: an velit Legem condere, vel solum media invenire, quibus ærarium augeat; tunc judicandum est edictum obligare ad culpam: quia in dubiis tutior pars est amplectenda, ut dicitur ubi de probabilitate.

Consektaria circa obligationem subeundi pœnas per Legislatorem infligendas.

Consekt. 1. Quando Lex pœnalis statuit contra infractores pœnas aliquas temporales, auferentes bona, quæ transgressor actu possidet; v.g. statuit mortem, exilium, mutilationem, carcerem, bonorum fortunæ expilationem: licet Lex dicat, *ipso facto*; tamen transgressor non tenetur illam pœnam subire, nisi post juridicam sententiam, quia tales est rationalis intentio Legislatoris; alias quicumque in hanc legem peccaret, simul in seipsum judex esset, & reus: quod nec natura patitur, nec conditio nocentis sustinet: unde ait Gregorius cap. *Suscepis*, de causarum possessione &

proprietate: *Contra inauditam partem nihil possumus definire.*

Sic Leges pœnales contra Hæreticos, contra Sicarios, contra eos, qui nefarias nuptias contrahunt, contra raptos, contra fautores infidelium, privantes illos *ipso facto* omnibus bonis temporalibus, non ita ligant, ut pœna illa statim subeatur ab infractoribus, sed solum post latam sententiam: potest enim reus multas excusationes allegare, quæ vigorem juris temperabunt.

Consekt. 2. Quando Lex pœnalis conditionalis statuit contra infractores pœnas temporales impediens aut acquisitionem, aut retentionem bonorum, quæ nec acquiri, nec retineri possunt, nisi per observantiam Legis conditionalis: illæ, inquam, pœnæ sunt subeundæ a transgressoribus ante juridicam sententiam: quia rationalis intentio Legislatoris est, ut nec acquirantur, nec retineantur bona, nisi ab his, qui Legem aut conditionem statutam observaverint. Ita Soto de iustitia & jure lib. 1. q. 6. a. 6. in responsione ad objecta.

Sic pœnæ latæ contra Simoniacos, privantes illos aut Beneficiis simoniace acceptis, aut fructibus eorumdem Beneficiorum vel perceptis, vel a diligenti possessore percipiendis, sunt subeundæ ante sententiam Judicis; quia talis est intentio Legislatoris: ita videtur docere D. Th. 2. 2. q. 100. a. 6. ad 3. Collatio enim simoniaca est non solum illicita, sed etiam invalida & nulla: si collatio est nulla: ergo recipiens Beneficium nullum jus acquirit circa illud, nec circa ejus fructus: sicque ante judicis sententiam tenetur Beneficio renuntiare, & quod accepit, utpote alienum, restituere.

Sic Lex vetans, ne temporale recipiatur pro collatione Ordinum, vel Beneficii, pro ingressu in religionem: vel jubens, ut temporale acceptum restituatur Ecclesiæ, cui facta est injuria: illa, inquam, Lex pœnalis est observanda ante judicis sententiam; quia jus reddit recipientem incapax tale pretium recipiendi, & a dante removel facultatem datum temporale repetendi, utrumque in pœnam ex ipso delicto incurrendam: ita videtur docere D. Thom. q. 100. atr. ad 4.

Sic Lex lata contra Clericos alienantes bona Ecclesiastica, privans *ipso facto* omni Beneficio Ecclesiastico: Lex lata contra iudices ferentes sententiam pro pecunia, vetans, ne pecunias accipiant, aut jubens, ut acceptam pecuniam restituant: Lex lata contra Clericos non residentes, non recitantes horas canonicas, vetans, ne redditus Ecclesiasticos suos faciant: hæc, inquam, pœnæ sunt sub-

fubeundæ ab infractoribus ante juridicam sententiam quia talis est intentio Legislatoris: unde damnata est hæc propositio a Cl. Gal. art. 22. *Rescriptio a Pio V. imposita Beneficiatis non recitantis officium, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam, eo quod poena sit.*

Sic conditio pœnalis statuta a fundatore Collegii, ut quitale crimen commiserit, sit ipso facto privatus juribus Collegii: item conditio statuta a testatore, ut hæres aut legatarius frui bonis testatoris non valeat, si rem talem omittat, aut talem faciat; adimplenda est ante juridicam sententiam: quia talis est rationalis intentio vel fundatoris, vel testatoris, quæ vim habet Legis.

Consect. 3. Quando Lex pœnalis statuit contra infractores pœnas solum spirituales, vel inhabilitatem ad aliquod spirituale, ipso facto incurrendam, illæ pœnæ subeundæ sunt ante sententiam juridicam: quia talis est rationalis intentio Legislatoris: talis quippe pœna non postulat actionem ipsi reo valde contrariam, sed exigit solum cessionem spiritualis alicujus exercitii, v. g. cessionem a divinis, absentiam a choro: & æquum est, ut Ecclesia absque strepitu forensi possit bona spiritualia, quorum est dispensatrix, largiri filiis obedientibus, & eisdem bonis privare filios contumaces.

Sic simoniacus confidentialis, simoniacus in electione Pape, simoniacus recipiendo aliquid pro examine Parochorum, ante sententiam judicis privatur omnibus beneficiis, quæ habet, & redditur inhabilis ad alia. Primum casum determinat Bulla Pii V. Secundum vero, Concilium Lateranense sub Julio II. Tertium autem, Concilium Trident. Sic censuræ, ipso facto incurrendæ, incurruntur in foro conscientie ante juridicam sententiam.

Sic pœnæ spirituales leves, ipsisque infractoribus utiles, v. g. jejunium, oratio &c. sunt subeundæ ante sententiam juridicam: quia levitas pœnæ, & peccantis utilitas id videntur exigere.

Consect. 4. Quando Lex nomine tenus pœnalis statuit inhabilitatem aliquam incurrendam ab illo, qui istud, aut illud fecerit, inhabilitas illa contrahitur ipso facto ante juridicam sententiam: quia talis est rationalis intentio Legislatoris, ut qui id fecerit, fiat incapax talis dignitatis.

Sic iudex damnans reum morte, ipso facto sit irregularis: homo contrahendo secundas nuptias, & natus nascens ex turpi commercio, ipso facto eundem defectum incurrit,

Consect. 5. Quando Lex pœnalis statuit contra infractores pœnas aliquas spirituales, quæ irritent ipso facto actus judiciales, aut quasi judiciales, elicitos, aut eliciendos, non habet suum effectum, nisi post juridicam sententiam: quia rationalis intentio Legislatoris talis est, aut esse debet, ut potestas judicialis, aut quasi judicialis non cesset, nisi actu judiciali.

Sic ante sententiam juridicam acta interna Parochi, v. g. absolutio Sacramentalis; acta publica electoris, v. g. electio activa, vel passiva, habentur ut valida, si fiant ab eo, qui habet titulum vel verum, vel coloratum, licet peccaverit contra Legem, vetantem aliquid sub pœna privationis Beneficii, vel officii, vel potestatis eligendi, ipso facto incurrenda: absolutio Sacramentalis est valida, ut consulatur conscientiarum quieti: ita Natalis lib. 4. reg. 13. electio est valida; alioquin vix ulla tuta esset electio: quia dubitandi locus esset in omni electione, num aliquis ex electoribus inhabilis occulte esset ad eligendum.

ARTICULUS II.

Quomodo obliget Lex, quando plures Leges concurrunt, & una vel determinatur, vel emendatur, vel roboratur per aliam.

Nota 1. Quod homo quadruplici jure dirigitur, scilicet, jure naturali, jure gentium, jure civili, & jure Ecclesiastico.

Si homo consideretur quatenus animal, dirigitur jure naturali præcise: quo jure masculus & femina conjunguntur, natos procreant, & nutriunt; ut natura duce cernimus animalia facere.

Si homo consideretur ut rationalis, dirigitur jure naturali determinato per jus gentium: quo jure fidem servamus, pacta non frangimus, Deum, patriam, & parentes observamus & colimus; uti fieri videmus apud gentes etiam maxime barbaras.

Si homo consideretur quatenus pars alicujus Reipublicæ, dirigitur jure naturali & gentium determinato per jus civile: quo jure Romanus jure Romanorum vivit, Gallus jure Gallorum.

Si homo consideretur quatenus Christianus, dirigitur jure naturali, jure gentium, jure civili, determinatis per jus Ecclesiasticum: quo jure homo ad æternam salutem consequendam destinatur.

Si homo consideretur quatenus Christianus, dirigitur jure naturali, jure gentium, jure

jure civili, determinatis per jus Ecclesiasticum; quo jure homo ad æternam salutem consequendam destinatur.

Nota 2. Quod prædictæ leges, scilicet, Lex naturalis, Lex gentium, Lex civilis, Lex Ecclesiastica, ita se habent, ut sæpe versentur circa idem objectum: v. g. jus naturale, jus gentium, jus civile, jus Ecclesiasticum versantur circa matrimonium; & jus quodlibet determinat aliquid circa matrimonium. v. g. Jus naturæ jubet tantum vage, ut masculus cum femina ejusdem speciei, & non alterius, connubium ineant. Jus gentium jubet insuper, ut matrimonia maris & feminae cum certis pactis celebrentur. Jus civile arctius matrimonium limitat; & jubet fieri, ut Regni & Civitatis commodum postulat. Jus Ecclesiasticum matrimonium adhuc strictius frangat; & jubet fieri matrimonium, non modo masculi cum femina, ut natura suggerit, non solum cum certis pactis, ut ratio suadet, non solum pariter juxta Civium placita, ut civilis utilitas postulat; sed adhuc cum sacris solemnitatibus, uti salus æterna contrahentium exigit.

Nota 3. Quod quando plures Leges versantur circa eandem rem vel præceptam, vel prohibitam, hæc leges ita se habent ad invicem, ut vel minus vaga determinet magis vagam, vel magis perfecta emendet minus perfectam, vel demum altera alteram corroboret & confirmet.

Sic in exemplo allato matrimonii, jus naturale per jus gentium, jus gentium per jus civile, jus vero civile per jus Ecclesiasticum determinantur.

Sic Lex Mosaica per Evangelicam emendatur, & Lex civilis per Ecclesiasticam in multis corrigitur.

Sic demum sæpe Lex Ecclesiastica & civilis mutuo se juvant. Ecclesia civiles Leges potestate sua spiritali venerandas efficit, infligendo scilicet censuras his, qui potestatibus resistunt. Item Princeps Ecclesiasticas Leges tremendas reddit, infligendo multas, exilia, mortem his, qui Ecclesiæ resistunt: istud paucis verbis expressit Julius III. *Sicut Leges, inquit, non dedignantur Sacros Canones imitari, ita & Sacrorum statuta Canonum Principum constitutionibus adjuvantur.* His prænotatis, quæ fusius infra discutientur, sit ergo

Prop. 1. Quando Lex magis universalis determinatur per minus universalem, v. g. jus naturale per jus gentium, jus gentium per jus civile, jus civile per Ecclesiasticum; tunc oportet Legem magis universalem observare

juxta modum, secundum quem determinatur per minus universalem.

Prob. 1. Exemplo desumpto ex Scriptura. Constat, quod Lex naturalis Decalogi observabatur a Judæis juxta modum, secundum quem determinabatur per Legem Mosaicam: observatur modo a Christianis juxta modum, secundum quem determinatur per Legem Evangelicam: Ergo Lex minus universalis observanda est juxta modum, secundum quem determinatur per Legem minus universalem.

2. *Rat.* Homo debet tendere ad beatitudinem supernaturalem; quia ob illam creatus est: Atqui non potest tendere ad illam beatitudinem, nisi observet Leges juxta modum, secundum quem una determinatur per aliam, v. g. jus naturæ per jus gentium, jus gentium per jus civile, jus civile per jus Ecclesiasticum; quia alias homo non circa sua omnia munia dirigeretur: homo quippe dirigitur ut animal per jus naturale, ut rationalis per jus gentium, ut civis per jus civile, ut Christianus per jus Ecclesiasticum: Ergo homo debet Legem magis universalem observare juxta modum, secundum quem determinatur per minus universalem. Adde, quod Lex non dirigit hominem, ut oportet, nisi munia omnia ab homine exequenda explicet: quod Lex minime facit, nisi consideretur quatenus magis vaga determinatur per minus vagam, & magis universalis per minus universalem.

Consectaria hujus doctrina.

Jus naturæ, jus gentium, jus civile non observantur, ut oportet, nisi considerentur quatenus per Leges particulares determinantur.

Sic jus naturæ vage & generatim inspirat, quod homo debeat Deo religionem, sibi ipsi curam mentis & corporis, æqualibus amorem, superioribus observantiam, Reipublicæ subjectionem. Sed ea omnia munia, quæ natura inspirat, ut par est, exerceri non possunt, nisi observentur juxta modum, secundum quem per Leges particulares determinantur: v. g. Qualis debeat esse pietas nostra erga Deum, determinat Ecclesia, festa instituendo; certa pietatis exercitia, quibus festa celebrentur, præscribendo; dispositiones, quibus instituta a Christo Sacramenta recipiantur, decernendo. Qualis debeat esse cura nostri tum corporis tum animi, determinat Ecclesia, decernendo quædam abstinentiæ, & jejunio-

niorum tempora, corporibus animisque curandis salubriter instituta. Qualis debeat esse amor erga æquales, observantia erga superiores, subiectio erga Rempublicam, determinat Ecclesia, dum sigillatim istæ omnia munia suis Canonibus præscribit.

Sic bella, servitutes, &c. jus gentium indicit, ut, remotis perduellionibus, quiete & pacifice vivamus; sed qualia debeant esse bella, quibusve conditionibus fieri debeant servitutes, jus civile & Ecclesiasticum determinant.

Sic jus civile commune contractus, testamenta, donationes, &c. introducit, quibus rerum dominia transferuntur: sed jus civile peculiare certas conditiones contractibus, testamentis, donationibus, &c. apponit, quæ juxta locorum & temporum diversitatem variantur.

Prop. 2. Quando aliqua Lex emendatur per aliam, v. g. civilis per Ecclesiasticam; tunc oportet Legi juxta modum, secundum quem emendatur, obtemperare.

Prop. 1. Exemplo desumpto ex Scriptura. Lex Mosaica in multis emendata est per Legem Evangelicam: nunc autem Mosaicam Legem non sequimur, nisi juxta emendationem a Christo traditam: Ergo cum Lex emendatur per aliam, non est audienda, nisi juxta modum, secundum quem emendatur.

2. Ratione. Quoties potentia, per quam dirigimur, est fallibilis, eam in his, in quibus fallitur, non sequimur, nisi prout emendatur per superiorem potentiam: quia imprudentia est his, qui semel deceperunt, leviter credere. Sic sensum in his, in quibus fallitur, non sequimur, nisi prius emendetur per intellectum. Sic intellectum pariter non sequimur in his, in quibus errat, nisi prout emendatur per fidem: Ergo cum Lex aliqua est fallibilis, in his, in quibus fallitur, non est sequenda, nisi prout per Legem superiorem emendatur.

Consektaria hujus doctrina.

Quoties Lex civilis emendatur per Ecclesiasticam, toties sequenda est præcise juxta modum, secundum quem emendatur; alias sequeremur regulam fallacem etiam in eo, in quo fallitur.

Sic jus civile usucapiones & præscriptiones stabilis; & hoc quidem merito, scilicet, ne dominia rerum maneat in incerto, ne lites fiant immortales: & in hoc servanda est Lex civilis, quia iusta. Sed jure civili receptum est, quod sufficiat a principio bona

fides, non autem quod necessaria sit ad perficiendam, sive complendam præscriptionem: & in hoc corrigenda est Lex civilis per Ecclesiasticam, quæ exigit, ut & initio, & successu, & demum toto tempore præscriptionis possessor sit bonæ fidei, hoc est, quod existimet, rem, quam possidet, esse suam, & non alienam, juxta hanc regulam: *Possessor malæ fidei nullo tempore non præscribit*: Reg. 11. in 6.

Sic Leges extant civiles de non aliendis liberis a parentibus, ex incestu, vel alias a Legibus damnato concubitu natis, scilicet, ut incestuosæ copulæ horrorem ingenerent.

Iustæ Leges in eo, quod horrorem contra incestum animis hominum velint imprimere; sed injustæ, quod prolem innocentem puniant: & in hoc corrigendæ sunt per jus Ecclesiasticum, quo parentes hujus criminis rei pœnitentiæ addicuntur, incestuosæ proli alimenta ministrantur, sed titulus hæreditarius ei interdicatur.

Sic Leges civiles tolerant, & impunitum relinquunt patrem, qui filiam suam in adulterio deprehensam interficit: ff. de adult. L. Pater.

Iustæ quidem Leges in hoc, quod velint adulterium puniri; sed injustæ in hoc, quod homini privato jus conferant puniendi adulterii: & circa hoc corrigendæ per jus Ecclesiasticum, quo nec adulter, nec adultera occiditur, sed thoros separatur, & scæmina ad pœnitentiam agendam in arctissimum Monasterium detruditur.

Sic Leges aliquæ civiles usuras solutas repeti posse prohibent: venditiones, & emptiones, modo non sint infra, vel supra dimidium iusti pretii, non rescindunt: C. de rescin. vend. L. 2.

Iustæ quidem in eo Leges, quod in odium litium pro modica læsione actionem dari non permittant; sed injustæ in hoc, quod vel minimum damnum illatum proximo reparari non jubeant: & circa hoc corriguntur per jus Ecclesiasticum, quæ jubetur usuras injuste acceptas restitui; & in emptione & venditione res ad æqualitatem reduci.

Sic circa matrimonium jus civile permittit, filium germani upius posse contrahere matrimonium cum filia germani alterius: Inst. de nup. §. inter eas. Lex vero Canonica vetat.

Jus civile interdicat puellam raptam posse contrahere cum suo raptore: C. de rap. Virg. L. unica. Lex vero Canonica permittit, modo in loco tuto reddita fuerit.

Jus

Jus civile viduam nubentem intra annum luctus damnat infamia: C. de secund. nupt. L. 1. & 2. Jus vero Canonicum a tali infamia liberat; quia, ut permittit Apostolus: *Nubar mulier, cui voluerit, in Domino.*

Sic jus civile permittens homini soluto concubinam habere, ut in auth. quibus mod. nat. ef. sui §. si quis Coll. VII. corrigitur per jus Canonicum, quo illicita declaratur simplex fornicatio. Item jus civile permittens maleficia circa imbres fugandas, ventus retinendos, grandines arcendas L. Eorum, per C. de mal. jus canonicum corrigitur, quo interdicitur omne cum dæmone commercium.

Sic demum quoties Leges civiles conscientiam, ut oportet, non dirigunt, utpote exterram potius politiam attendentes quam internam coram Deo justitiam exigentes, toties ex ipsomet etiam Justiniano emendandæ sunt per jus Eccles. sic enim habet Nov. 131. de Eccles. titul. §. Sancimus igitur, inquit, vicem Legum obtrudere sanctas Ecclesiasticas regulas, quæ a sanctis quatuor Conciliis expositæ sunt aut firmatæ, Niceno scilicet, Constantino-politano, Ephesino & Calcedonenfi: idem dicitur de aliis: *Prædictarum quatuor Synodorum dogmata, sicut sanctas Scripturas, accipimus, & regulas sicut Leges observamus.*

Prop. 3. Quando Lex Ecclesiastica est accessoria Legi civili, vel Lex civilis accessoria Legi Ecclesiasticæ, tamdiu viget Lex accessoria, quamdiu viget Lex principalis; & hoc ipso Lex accessoria vigorem amittit, quo vigere cessat Lex principalis.

Prob. 1. Ex communi effato juris: *Accessorium sequitur naturam principalis*: Ergo Lex accessoria viget quamdiu viget principalis; abrogatur vero, abrogata principali.

2. Rat. Lex accessoria est quasi medium, Lex vero principalis est quasi finis, cum Lex accessoria sit propter principalem: Atqui tamdiu durat medium, quamdiu durat finis, cessat vero, cessante fine: Ergo tamdiu viget Lex accessoria, quamdiu viget Lex principalis; cessat vero Lex accessoria, hoc ipso quo cessat principalis.

Consektaria hujus doctrina.

Consekt. 1. Leges Ecclesiasticæ infligentes censuras eo præcise fine, ut robur addant Legibus civilibus, easque magis venerandas populis reddant, cessant censuras infligere hoc ipso, quod vel per authoritatem Principis, vel per non ulum abrogatæ sunt Leges illæ civiles.

Sic teste D. de Marca, lib. 4. Conc. cap. 14,

Qui ob violatam treguam & pacem excommunicabantur, vel ob alia crimina cadebant in censuras, eas censuras Principibus ab Ecclesia postulantibus; illæ, inquam, excommunicationes, illæ censuræ cessabant, hoc ipso quod qui eas censuras incurrerant admittebantur a Principibus ad communionem, ad mensam: quia Ecclesia non alio fine censuras statuerat, quam ut Regum voluntati faveret.

Consekt. 2. Leges civiles infligentes pœnas temporales præcise eo fine, ut robur addant quibusdam Legibus Ecclesiasticis, cessant hoc ipso quod vel per authoritatem Præsum, vel per consuetudinem legitimam Leges illæ Ecclesiasticæ vigere desinunt.

Sic Leges imperiales de Diaconissarum ætate, ut quinquaginta sint annorum, de ætate Presbyterorum, ut sint triginta quinque annorum, de ætate professionis in Monasterio, ut non fiat ante annum vigesimum: hæ, inquam, & aliæ multæ Leges civiles, & pœnæ ab ipsis inflictæ cessant; quia eæ Leges non latæ sunt nisi ad confirmandas Leges Ecclesiasticas, quæ non amplius vigent, aliter Ecclesia disponente.

Consekt. 3. Qui voluerint Jus Canonicum & civile addicere methodo, quæ viris Ecclesiasticis conveniat, poterunt utriusque juris concordantiam efformare: ita præstitit Joannes Antiochenus, & Photius uterque in suo Monocanone: eam nos methodum uberius trademus in quarto Tom. ubi compendium utriusque juris elaborabimus pro nostro modulo.

ARTICULUS IV.

Quomodo obligent Leges, quando plures concurrunt, quæ invicem videantur opponi, quæque simul servari non possunt.

Prop. unica. In concursu Legum, quæ invicem videntur opponi, & quæ simul servari non possunt, Lex fortior est observanda, alia vero omittenda.

Prob. 1. Scriptura. *Si iustum est*, inquiunt Apostoli, *in conspectu Dei vos potius audire, quam Deum*, judicate: Act. 4. v. 19. indicantes Legem divinam, utpote fortior, esse humanæ præferendam: & proinde cum Leges invicem videntur opponi, eam esse observandam, quæ fortior est, & minus esse dispensabilem.

2. Ex Greg. lib. 2. Moral. *Dum mens per majora & minora peccata constringitur, & non est aditus evadendi, minora semper eligantur.*

3. Ratione. Lex ligat juxta intentionem

ra-

rationalem Legislatoris: intentio autem Legislatoris, si iusta sit, talis debet esse, ut Lex fortior fortius liget: quia inferior potestas cessat vim habere, accedente superiore.

Confectaria hujus doctrine.

Confect. 1. Præcepta negativa fortius ligant quam affirmativa ejusdem generis: quia ista obligant *Ad semper, & pro semper*, minime alia: ideo omittuntur affirmativa, ut observentur negativa ejusdem generis.

Sic, conserva vitam tuam, præceptum est affirmativum juris naturæ: non habebis Deos alienos coram me, non perjurabis, non inhonorabis parentes, non moechaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, præcepta sunt negativa ejusdem juris naturæ; debemus prætermittere præceptum affirmativum de conservanda vita, & mori potius quam violare aliquod ex prædictis præceptis negativis.

Sacerdos non celebret Missam nisi jejunus, præceptum est negativum juris positivi Ecclesiastici: fideles Missam audiant diebus festis, præceptum est affirmativum ejusdem juris positivi; satius est prætermittere istud præceptum affirmativum, Missam audito, quam violare istud negativum, nullus celebret post comestionem; satius est, ut aliquis privatus fidelis non audiat Missam, sed vacet aliis piis exercitiis, quam ut Missa celebretur a Sacerdote non jejunus.

Confect. 2. Præcepta naturalia fortius ligant quam præcepta positiva: quia jus naturale verat quod est ex se malum, & jubet quod est ex se bonum: jus vero positivum jubet, aut verat, quod est indifferens: ideo omittuntur præcepta positiva, ut observentur naturalia.

Sic præceptum observandi festa, audiendi Missam, confitendi peccata, communicandi, jejunandi, & abstinendi a carnibus certis diebus, sunt præcepta positiva juris Ecclesiastici: si non potes aliquod ex illis præceptis servare sine violatione præcepti naturalis, debes prætermittere præceptum positivum, ut observes naturale: v. g. debes vacare servilibus diebus festis potius quam omittere defensionem patriæ ab hostibus devastandæ, uti fecerunt Machabæi bellantes fortiter die Sabbati debes Missam omittere potius: quam proximum graviter ægrotantem sine auxilio solum deferere debes manducare carnem potius: quam fame obire debes non jejunare potius: quam jejunio indiscreto tibi vitam eripere.

Confect. 3. Præcepta positiva juris divini

fortius ligant, quam positiva juris Ecclesiastici: & positiva juris Ecclesiastici fortius ligant, quam positiva juris civilis; quia lex divina est fortior humana: & Ecclesiastica lex haud dubie prævalet imperiali.

Sic præceptum Christi est, ut Sacramentum Eucharistiæ semel inceptum perficiatur, ne Sacrificium derelinquatur imperfectum: præceptum Ecclesiæ est, ut Sacerdos non celebret nisi jejunus: si Sacerdos jejunus post consecrationem vel panis solum, vel panis simul & vini in sincopem incideret, ita ut non posset Sacrificium inceptum perficere, vel perfectum consummare, & non adesset alius Sacerdos jejunus; debet Sacerdos etiam non jejunus persequi, speciem non consecratam consecrare, & si ambæ sint consecratæ, eas sumere, omittendo præceptum Ecclesiasticum, quo cavetur, ut Sacerdos jejunus celebret; id quidem, ut observetur divinum præceptum, quo interdicitur, ne Sacrificium inceptum relinquitur imperfectum.

Sic præceptum est, ut Sacramenta conferantur rite dispositis, & opus tali remedio habentibus: præceptum Ecclesiasticum est, ut eadem Sacramenta conferantur cum solemniori quodam ritu: instat mortis periculum, non potes ritus omnes ab Ecclesia præscriptos peragere; debes illos ritus omittere, & sola requisita ad Sacramenti substantiam adhibere potius quam permittere, ut fidelis sine Sacramento decedat.

Confect. 4. Præcepta magis necessaria fortius ligant quam minus necessaria: & ita si concurrant duo præcepta invicem opposita sive ejusdem, sive diversi generis, illud præceptum est observandum, cujus transgressio magis noceret; illud vero omittendum, cujus observantia minus prodesset: nam præceptum eo magis urget, quo magis ejus violatio est noxia; cum præcepta observentur ad vitandum periculum animæ.

Sic: non expones salutem proximi, præceptum est charitatis: non expones Sacramentum nullitati, præceptum est religionis; oportet potius exponere Sacramentum nullitati quam salutem proximi, tum quia præceptum charitatis magis urget quam præceptum religionis, tum quia Sacramenta sunt propter hominem, & non homo propter Sacramenta.

Sic: non fines perire infantem sine baptismo, præceptum est Christi: baptizabis in aqua vera & naturali, est pariter præceptum Christi: occurrit tibi infans proxime moriturus, non habes nisi aquam dubiam, debes potius baptizare in aqua dubia quam permittere

re infantem decedere sine Baptismo; quia tutius est, cum baptizari baptismo dubio, quam nullo: ob idem principium damus absolutionem moribundo sub levi conjectura, eum esse contritum; quia melius est eum sic absolvi, quam non absolvi.

Sic non dabis Sacramenta adultis, nisi sis moraliter certus, eos esse dispositos: præceptum est Christi, dicentis: *Nolite dare sanctum canibus.*

Accedit, adultus sanus corpore, petens Sacramentum sibi absolute necessarium, v. g. baptismum, vel poenitentiam: dubitas prudenter, an sit sufficienter dispositus, debes differre, donec constet de dispositione; quia nihil periculis differendo, sed periculis maxime præcipitando.

Accedit, adultus brevi moriturus, vel per se, per alios petit Sacramentum sibi absolute necessarium, v. g. Baptismum, aut poenitentiam: si tibi non constet, eum positive indignum, debes incunctanter conferre Sacramentum; quia satius est exponere Sacramentum, quam salutis proximi æternum periculum facere.

CAPUT IV.

Quantum extendatur qualibet Lex.

ARTICULUS I.

Ad qua se extendat voluntas Dei & quatenus causa, & quatenus Lex.

NOTA. Voluntas Dei potest considerari ut causa, & potest considerari ut Lex.

Voluntas Dei ut causa, est principium vel effectivum, vel permissivum omnium, quæ in mundo evenire cernimus.

Voluntas Dei ut Lex, est regula omnium vel agendorum, vel omittendorum.

Prop. unica. Voluntas Dei considerata ut causa, est principium effectivum bonorum omnium, quæ auxilio Dei facimus, & principium permissivum peccatorum omnium, quæ malitia nostra committimus; considerata vero ut Lex, est regula omnium, quæ aut agere debemus, aut omittere.

Probatur 1. Scriptura. Esther 13. v. 9. *Domine domine Rex omnipotens in ditene tua cuncta sunt posita: & non est qui possit tua resistere voluntati, si decreveris salvare Israel:* Ergo, si omnia sint sub ditione Dei, omnia subjiciuntur voluntati Dei, quatenus est Lex: quod si nihil possit resistere voluntati Dei, omnia, quæ sunt in mundo, voluntate divina, prout est

Tom. 1.

causa vel effectiva, vel permissiva eveniunt.

2. Ex Aug. qui loquens de voluntate Dei ut est causa, sic habet: *Nihil sit, nisi Omnipotens fieri voluerit, vel sinendo, ut fiat, vel ipse faciendo.* Loquens vero de voluntate Dei ut est Lex; sic scribit lib. 19. de Civ. cap. 22. *Nulla modo aliquid Legibus summi Creatoris, ordinationique subtrahetur, a quo pax universitatis administratur:* Ergo voluntas Dei ut causa, vel efficit, vel permittit omnia; ut Lex, est regula omnium.

3. Ratione. Deus est causa universalis: ergo est principium effectivum omnium bonorum; ideo dicitur Jacob. 1. v. 17. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum.* Est vero principium permissivum peccatorum; ideo dicitur Amos. 3. v. 6. *Erit malum in civitate, quod non fecerit Dominus.* Deus est supremus Legislator, quem in omnibus debemus consulere, juxta illud Psal. 118. v. 27. *Viam justificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis;* & v. 66. *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me:* Ergo voluntas Dei ut causa, vel efficit, vel permittit omnia; ut Lex est regula omnium.

Confectaria hujus doctrine.

Confect. 1. Voluntas Dei ut causa, efficit, vel permittit omnia: ergo in omnibus, quæ in mundo eveniunt, adoranda est, & non curiosius scrutanda. *Altiora te ne quaesieris,* inquit Sapiens, & fortiora te ne scrutatus fueris. Eccli. 3. v. 22. etenim, ut dicit idem Sapiens: *Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum; sic qui scrutator est Majestatis, opprimetur a gloria:* Prov. 25. v. 27.

Ideo voluntas Dei in operibus naturæ, tam rite & sapienter concinnatis, est & contemplanda, & laudanda, juxta illud Psal. 19. v. 3. *Quia delectasti me Domine in facturæ tua, & in operibus manuum tuarum exultabo:* & rursus Psal. 103. v. 25. *Quoniam magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti: impleta est terra possessione tua.*

In operibus gratiæ, in quibus Deus, cujus vult miseretur, & quem vult indurat, ad Rom. 9. v. 28. non audienda est ratio humana superbe ratiocinans, sed auscultanda fides Catholica humiliter credens, audiendus est Christus dicens: *Confiteor tibi Pater Domine cæli & terra, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis;* ira Pater, quoniam sic placitum fuit ante te: Matth. 11. v. 25. Audiendus Paulus exclamans: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles*

E

bilos

biles via ejus: ad Rom. 11. v. 33. Audiendus est Aug. tract. 26. in Joan. sic nos sapienter monens: Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle dijudicare, si non vis errare.

In operibus justitiæ, in quibus Deus punit peccatores, & remunerat justos, non accusandus, quod, ut loquitur Paulus ad Roman. 9. v. 22. *Volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa ira opera in interitum; sed laudandus & benedicendus, quod ostenderit divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.* Gratia agendæ Deo, quod misericorditer per gratiam Christi salvet quamplurimos, qui in poenam peccati Adami potuissent perdere singulos.

In peccatis, quæ permittit, adoranda est suprema Dei bonitas, ut docet Aug. Ench. c. 11. ubi docet, quod Deus adeo est potens, quod etiam bona potest facere de malis; sed nequam inculpandus, quod ea etiam peccata puniat, quæ permittit, ut docet Paulus ad Rom. 3. v. 5. his verbis: *Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? numquid iniquus est Deus, qui infert iram (secundum hominem dico) absit? alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum.*

Consess. 2. Voluntas Dei ut Lex, est regula omnium, quæ agere debemus, aut omittere: Ergo est totis viribus scrutanda, ut monet Sapiens his verbis: *Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper: & in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus: Eccli. 3. v. 22.*

Sic consulenda & inquirenda voluntas Dei, seu Lex æterna, ut nos ipsos dirigamus, juxta illud Psal. 24. v. 4. *Vias tuas demonstra mihi, & semitas tuas edoce me: & juxta illud Pauli act. 9. v. 6. Domine, quid me vis facere.*

Sic consulenda & inquirenda pariter est voluntas Dei, seu Lex æterna, ut alios dirigamus exemplo Salomonis, de quo sic habetur 3. Reg. cap. 3. v. 7. *Et nunc Domine Deus, inquit, tu regnare fecisti servum tuum. . . . Ego autem sum puer parvulus, & ignorans egressum & introitum meum. . . . Dabis ergo servo tuo corde docile, ut populum tuum judicare possit, & discernere inter bonum & malum.*

Et quia Lex æterna manifestatur primo per Legem naturalem omnibus insitam; ideo quænam sint officia, quæ præcipiuntur per Legem naturalem, ostendemus.

ARTICULUS II.

Ad qua officia extendat se Lex naturalis

Prop. unica. Ad ea omnia officia se extendit Lex naturæ, quæ homo sine lumine

fidei, & sui conscius, se debere cognoscit sibi, Deo, & proximo tum superiori, tum æquali: v. g. Lex naturalis inspirat etiam sine fide, quod homo debeat sibi curam mentis & corporis, Deo reverentiam, superioribus obedientiam, æqualibus amorem, singulis æquitatem & justitiam.

Prop. 1. Scriptura. Quando Scriptura loquitur vel de cura, quam sibi debet homo, vel de reverentia, quæ Deo exhibenda est, vel de officiis proximo rependendis; sæpius Textus facit ad notiones naturaliter cognitatas recurrat: v. g. docens quam curam sui ipsius homo habere debeat, ait Eccles. 14. v. 5. *Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit?* Loquens vero de reverentia erga Deum, sic habet Malach. 1. v. 6. *Filius honorat patrem, & servus Dominum suum: si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? & si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Et agens de mutuis officiis, quæ homines sibi debent impendere, sic omnes alloquitur: *Omnia ergo quacumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis: Matth. 7. v. 12. Quæ omnes rationes naturales sunt, & sine lumine fidei cognitæ: Ergo Lex naturalis ad prædicta munia se extendit.*

2. Ex D. Thom. 1. 2. q. 94. a. 2. ad. 3. *Sub lege rationis, id est naturali, continentur omnia ea quæ ratione, nude sumpta, regulari possunt: Atqui prædicta munia dirigi possunt per rationem nude sumptam, ut patet ex scriptis paganorum, qui varia documenta, & quidem utilia circa curam erga nos, circa reverentiam erga Deum, circa justitiam & amorem erga proximum tradiderunt: Ergo prædicta officia præcipiuntur per Legem naturalem.*

3. Rat. Lex naturalis est ratio nude sumpta, inspirans homini, quid agendum, quid non agendum: Atque ratio nude sumpta inspirat, quod homo debeat sibi curam mentis, & corporis, quia est sui ipsius custos: Deo cultum; quia est illius effectus: superioribus obedientiam, quia est illis subditus: æqualibus amorem, quia est illis similis: singulis æquitatem & justitiam, quia nulli nocendum est: Ergo lex naturalis præcipit homini omnia prædicta munia, scilicet, sibi curam, Deo reverentiam, superioribus obedientiam, æqualibus amorem, singulis æquitatem, & justitiam.

Statuuntur quadam principia naturaliter nota, ex quibus inferuntur magis in particulari quæ debeant esse officia hominis erga se ipsum, erga Deum, & erga proximum tum superiorem, tum inferiorem, tum æqualem.

Princip. 1. Homo quilibet debet justam & ra-

rationalem curam gerere tum suæ mentis, tum corporis; quia est sui ipsius custos: *Ex quo inferitur*

1. Ut homo & conservet, & perficiat se, quatenus est intelligens & volens.

Debet ea addiscere, quæ pertinent ad bonos mores: mens enim non aliter perficitur, & integra perseverat, quam per cognitionem virtutis, quam exercent, & per cognitionem vitii, quod fugiat.

Debet ea omnia omittere, quæ rationis usum aut tollunt, aut præpediunt: v. g. numquam potest rationem vino sepelire, nimio cibo prægravare, luxuria hebetare, effrenatis moribus excæcare: demum debet homo ea omnia sibi interdiceret, quæ præcipua sui partem, mentem scilicet, possent labefactare.

2. Ut homo conservet se, perficiatve quoad corpus.

Debet ea omnia inquirere, sibi que providere quæ ad vitam sustentandam judicantur secundam rectam rationem necessaria, v. g. victum, & vestitum.

Numquam debet sibi permittere quæ vel valetudinem corporis minuant, vel naturalem proles generationem pervertant; quia custos est sui corporis, non Dominus; minister proles generandæ, non inordinatæ voluptatis percipiendæ: atque ideo illicitus est omnis potus & cibus quantumvis delectabilis, quibus sanitas alteratur: illicita omnis feminis effusio, ex qua humana proles nasci nullatenus potest.

Princ. 2. Homo debet Deo cognito, etiam præcise pro ut est author naturæ, assensum, fiduciam, amorem, & reverentiam: assensum; quia est verax in dictis: fiduciam; quia est firmus in promissis: amorem; quia est bonus: reverentiam; quia est excelsus: *Ex quo inferitur*

1. Ut homo rependat Deo debita.

Debet Deo loquenti credere, promittenti fidere, beneficientem redamare, & utpote supereminentem omnibus, supremo honore venerari.

Numquam debet Deo loquenti discredere, promittenti diffidere, Deum tam beneficium odio habere, aut creaturam magis quam Deum diligere: demum numquam debet Deum inhonorare, aut cultum Deo debitum in creaturam transferre.

Princ. 3. Homo debet aliis hominibus æqualibus amorem, superioribus filialem obedientiam, inferioribus paternam providentiam, omnibus æquitatem & justitiam: quia alias stare non potest ea, ad quam nati omnes sumus, societas: *Ex quo inferuntur ista omnia.*

Homo debet cuilibet homini amorem. Oportet ergo, quod prudenter ei procuret bonum, quod poterit & quoad corpus, & quoad animam: quia amare est velle bonum.

Oportet vero, quod pariter absteineat ab eo omni, quod proximo nociturum videt.

Homo debet superioribus filialem obedientiam, & inferioribus paternam providentiam: ergo oportet, quod servi erga Dominos, subditi erga Reges filiorum animos habeant: & vice versa, quod Domini erga servos, & Reges erga subditos paterna viscera induant.

Oportet vero, quod singuli numquam a mutuis illius officiis defleant.

Homo debet cunctis hominibus æquitatem & justitiam: ergo oportet, quod vitam, famam, & bona temporalia proximi juxta regulas æquitatis & justitiæ tueatur.

Numquam vero aliquid molietur, quod vel vitæ, vel famæ, vel bonis temporalibus proximi tantisper noceat.

Sic nequit vitam proximi privata auctoritate vel verberando alterare, vel mutilando minuere, vel occidendo perdere.

Sic nequit famam proximi minuere vel temerarie de eo judicando, vel occulta ejus crimina manifestando, vel calumniando, vel falso accusando, vel falsum contra ipsum testificando, aut verum pro tuenda ipsius innocentia non declarando.

Sic nequit bona temporalia proximi injuste vel accipere, vel retinere, neque clanculum furando, neque palam rapiendo, neque iniquis contractibus circumveniendo.

Sic demum nihil potest attentare, quod humanam societatem perturbet, vel gravem efficiat sive promissa violando, sive mentiendo, sive injustis æquivocationibus illudendo, &c.

Hæc est summa Legis naturalis, quam quilibet homo in se ipso advertit: sed ut plurimum negligit Legem illam consulere; ideo in suppetias veniunt aliæ Leges.

Quia vero Lex naturalis per Legem civilem determinatur; ideo fit

ARTICULUS III.

Ad qua officia Lex civilis extendatur.

§. I.

Quas personas, quas res, quas actiones attingat, vel non attingat jurisdictio civilis, & politica.

Prop. unica. Lex civilis & politica solum ad ea omnia se extendit, quæ ad communem utilitatem pertinent.